

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
ĢEOGRĀFIJAS UN ZEMES ZINĀTNĀU FAKULTĀTE
ĢEOGRĀFIJAS NODAĻA

sz12015

Sabīne Zāģere

**KULTŪRVĒSTURISKI NOZĪMĪGU VIETU TĒLPISKĀ PLĀNOŠANA:
DUNDAGAS CIEMA PIEMĒRS**

**SPATIAL PLANNING OF CULTURAL HERITAGE PLACES:
EXAMPLE OF DUNDAGA VILLAGE**

Maģistra darbs

Zinātniskais vadītājs

Prof. Valdis Segliņš

Konsultants

Msc. vid. zin. un pārv. Gunta Lukstiņa

Ar savu parakstu apliecinu, ka esmu šī

darba autore

.....

Rīga 2014

SATURA RĀDĪTĀJS

ANOTĀCIJA	4
ANNOTATION	5
IEVADS	6
1. KULTŪRVĒSTURISKI NOZĪMĪGU VIETU TELPISKĀ PLĀNOŠANA	8
1.1. Kultūras mantojuma nozīme vietas attīstībā	8
1.1.1. Kultūras un identitātes nozīme	8
1.1.2. Kultūras mantojuma sociālā nozīme	10
1.1.3. Kultūras mantojuma ekonomiskā nozīme	12
1.1.4. Kultūrvēsturiski nozīmīgu vietu pārvaldības nozīme	14
1.2. Kultūras mantojuma apsaimniekošana un vietu plānošana	15
1.2.1. Anglijas Vēsturisko ēku un pieminekļu komisijas (<i>English Heritage</i>) ilgtspējīgas attīstības stratēģijas piemērs.	15
1.2.2. Vietu reģenerācija, izmantojot mantojumu. Starpvalstu partnerība (SHARP).	16
2. IZMANTOTIE MATERIĀLI UN METODES	19
3. DUNDAGAS CIEMA VĒSTURISKĀ ATTĪSTĪBA UN PAŠREIZĒJĀS SITUĀCIJAS RAKSTUROJUMS	21
3.1. Ciema vēsturiskā attīstība un kultūru pēctecība	21
3.2. Ciema pašreizējās situācijas raksturojums	23
3.3. Mantojums ciema kultūrvēsturiskajā centrā	24
4. UZ KULTŪRVĒSTURISKI NOZĪMĪGU VIETU ATTIECINĀTO NOSACĪJUMU IETVARŠ	46
4.1. Latvijas Republikas ratificēti starptautiskie dokumenti	46
4.2. Latvijas Republikas likumi un Ministru kabineta noteikumi	48
4.3. Dundagas novada pašvaldības teritorijas attīstības plānošanas dokumenti	50
5. PIEEJA DUNDAGAS CIEMA KULTŪRVĒSTURISKĀS VIDES VĒRTĒŠANAI, VĒRTĪBU UN TO SAISTĪTĀ APVIDUS NOTEIKŠANAI	53
5.1. Dundagas ciema valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu individuālo aizsargjoslu (aizsardzības zonu) projekta izstrādes gaita un rezultāti	53
5.2. Kultūrvēsturiski nozīmīgas vietas vērtēšanas pieeja, izziņas avoti un metodes	63
5.3. Kultūrvēsturiski nozīmīgas vietas izpētes un izvērtējuma gaita	64
6. PRIEKŠLIKUMI DUNDAGAS CIEMA KULTŪRVĒSTURISKĀ CENTRA TELPISKAJAI PLĀNOŠANAI	69

6.1. Sadarbību plānošana kultūrvēsturiskas vietas telpiskās plānošanas kopradei	69
6.2. Priekšlikumi vietas telpiskajai plānošanai	72
6.3. Vispārīgi ieteikumi kultūrvēsturiski nozīmīgu vietu plānošanas procesam	75
SECINĀJUMI	77
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI	80
PIELIKUMS	86

Anotācija

Kultūras un dabas mantojuma pilnvērtīgai apsaimniekošanai, līdz ar ko arī vērtību saglabāšanai, nepieciešama pastāvīga pilnveide, mācoties no kļūdām, un esot gataviem pārmaiņām, ko nes vispārējas tendences, bet vēl jo vairāk nepārvarama vara. Maģistra darba pamatideja ir veicināt kultūrvēsturiskajās vērtībās balstītu vietu telpisko plānošanu, tādējādi cenšoties kultūras mantojuma tematu arī praksē vairāk saistīt ar teritoriju attīstības plānošanu. Pašreizējā nosacījumu ietvara un teorētisko iestrādņu kontekstā, izstrādāta pieeja, pēc kuras veikts kultūrvēsturiski nozīmīgas vietas kultūrvides vērtējums, tā nosakot Dundagas ciema kultūrvēsturisko centru un izstrādājot priekšlikumus tā telpiskajai plānošanai.

Atslēgvārdi: kultūras mantojums, kultūrvides vērtēšana, telpiskā plānošana

Annotation

That is still obvious target to improve cultural and natural heritage management as well as conservation of its values - to find new solutions by taking in attention mistakes and to be prepared for unpredictable changes like *force majeure*. The main idea of Master's thesis is to promote on sites values based spatial planning of culture heritage places, in attempt to reduce the gap between heritage protection processes and spatial planning. In context of the current condition of opportunities and theoretical framework, is created an approach for assessment of cultural heritage sites, by using that approach are defined borders of Dundaga village cultural center and drowned up proposals to sites spatial planning.

Keywords: culture heritage, assessment of cultural environment, spatial planning

IEVADS

Nav laime tālumā jāmeklē. Liec ausi pie zemes, pie savas zemes, kurā tu esi ieaudzis un kurai tu piederī, un klausies bez nepacietības, lēni, uzmanīgi (..) pār purvu plīvojošās malduguntiņas nav jāuzskata par vadzvaigznēm. /Zenta Mauriņa/

Pamatojoties uz Johannesburgas Pasaules samita (2002), kas veltīts ilgtspējīgai attīstībai, atzinumu par kultūras daudzveidību kā ceturto ilgtspējīgas attīstības pīlāru, Pasaules Kultūras mantojuma centrs pašreizējo kultūras mantojuma aizsardzības attīstību pozicionē kā šī ceturtā pīlāra pamatu, un vietu unikālās iezīmes kā kultūras daudzveidības avotu.

Var teikt, ka piešķirot valsts un vietēja līmeņa aizsardzības statusu kultūrvēsturiski un ekoloģiski nozīmīgiem objektiem un teritorijām, tiek mērķtiecīgi gādāts par to saglabāšanu. Papildus kam tiek noteikta arī ar objekta vai teritorijas vērtību saglabāšanu saistītā apvidus aizsargjosla (aizsardzības zona). Tomēr kultūras pieminekļiem, kam tā nav noteikta individuāli, automātiski piemērotais 500m un 100m attālums pārsvarā ir neloģisks, nepamatoti apgrūtinot teritorijas, kas ar vērtību saglabāšanu nav saistāmas. Tas arī raksturo, ka tādā veidā kultūrvēsturiski nozīmīgu objektu un kompleksu telpiskā plānošana, attiecīgi arī attīstība praktiski nenotiek. Kā divi raksturīgākie cēloņi minami - uzmanības koncentrēšana uz aizliegumiem (ierobežojumiem) un ekspertu lomas dominance plānu un projektu izstrādē, ar pasīvu sabiedrības iesaisti un līdzdarbību. Ir tikai pašsaprotami, ka arī laikam, kurā pašlaik dzīvojam, ir savas raksturīgās iezīmes. Nepieļaujot patvaļīgu attīstību, respektābli iekļaujoties kultūrvēsturiskā vidē, vismaz uzturot tajā dzīvību, sabiedrība ilgtermiņā būs tikai ieguvēja. Tā kā tradicionāli kultūrvēsturisko objektu un kompleksu ietvertās teritorijas raksturo savdabība, pat unikalitāte, to telpiskās attīstības plānošanā viennozīmīgi ir nepieciešama individuāla pieeja.

Latvijas teritorijas vēsturiskajā attīstībā neskaitāmi būtiski pavērsieni ienesuši acīmredzamas pārmaiņas kā dabas, pilsētu un lauku vidē, tā arī sabiedrībā. Lai arī cik pastāvīgi Latvijas teritoriju un tajā dzīvojošo sabiedrību pakļāvušas, skaitliski, ekonomiski, vai mentāli pārākas varas, katra no tām līdzī nesusi arī sev raksturīgos saimniekošanas principus. Tādēļ vietu kultūrvēsturē un vēsturiskajā attīstībā būtiski izvērtēt, kādi faktori veicinājuši to attīstību. Kā viens no nozīmīgākajiem, bet samērā sadrumstaloti pētītiem virzieniem Latvijā ir vēsturiskie muižu saimnieciskās struktūras tīkli, bet šī mantojuma saturiskā būtība lielā mērā saistāma arī ar mūsdienās tik aktuālajiem policentriskās attīstības mērķiem. Šajā ziņā feodālisma laiks zīmīgs ar saimnieciska rakstura domāšanu, kas veicināja vispārēju teritoriju apsaimniekošanu, to resursu izmantošanu noteiktā rādiusā, ar to apliecinot ģeogrāfiska apvidus pašnodrošinājuma iespējas. Līdz ar to teritoriju attīstības plānošanā šo vēsturisko struktūru izpēte un iespējamā adaptācija mūsdienai apstākļiem, potenciāli izmantojama noteikta apvidus iekšējo attīstības iespēju konstatējumam, un kā vērtīga informācija novadu telpiskās perspektīvas noteikšanā. Maģistra

darbā aplūkotā piemēra Dundagas kultūrvēsturiskā centra vēsturiski un pašlaik saistītais apvidus – Dundagas novads - arī ir viens no šāda veida piemēriem.

Dundagas ciema kultūrvēsturisko vidi veido nozīmīgs kultūras un dabas mantojums – valsts un pagasta nozīmes kultūras pieminekļi - vēsturiskās apbūves ansamblis ar spēcīgu dabas vides klātbūtni. Taču to kopēji veidotā apbūves kompleksa vērtība, vēsturiskā plānojuma struktūras un mūsdienu dabiskās robežas dažādu apstākļu rezultātā tā arī nav tikušas definētas. Tādēļ iztrūkst arī kultūrvēsturiskās vides kompleksa apsaimniekošanas plāna un vienota attīstības redzējuma. 2012.gada rudenī darba autore tika uzaicināta izstrādāt projektu individuālo aizsargjoslu (aizsardzības zonu) noteikšanai astoņiem Dundagas ciema valsts nozīmes kultūras pieminekļiem, kas kļuva arī par maģistra darba izstrādes pamatu.

Maģistra darbā, ar vārdu savienojums kultūrvēsturiski nozīmīga vieta apzīmēta noteikta teritorija, kas ietver kultūrvēsturisku ansamblī, sabiedrības dzīvesveidu un tradīcijas. Tie pastāv kā būtiskas informācijas un vietas identitātes nesēji, vietas auru caurstrāvojoši, sabiedrības atmiņas pēctecības avoti. Pastāvošās tendences, kas tieši izriet no vispārējā sabiedrības attīstības modeļa, atvirzījušas otrajā plānā un citviet pat izdzēsušas sabiedrības atmiņu, līdz ar ko arī spēju balstīt nākotni vietas aurā sakņojošās vērtībās. Darba pamatdoma ir akcentēt vietas kultūrvēstures nozīmi tā attīstībā, raksturojot izpētes pieeju vietas vērtību noteikšanai, apliecinot vietu kultūrvēstures un vēsturiskās attīstības būtiskumu vietu telpiskajā plānošanā, sociālekonomiskajā attīstībā.

Maģistra darba mērķis: Pieejas izstrāde Dundagas ciema kultūrvēsturiskās vides vērtēšanai, vērtību un to saistītā apvidus noteikšanai, kā arī priekšlikumu izstrāde ar šo pieeju noteiktā apvidus - ciema kultūrvēsturiskā centra telpiskajai plānošanai.

Mērķa sasniegšanai definēti sekojoši **uzdevumi:**

- Apzināt un izvērtēt kultūrvēsturiski nozīmīgu vietu plānošanas jautājumu izpētes un attīstības priekšlikumu teorētisko un praktisko pieredzi.
- Veikt Dundagas ciema vēsturiskās attīstības un situācijas izpēti un analīzi.
- Izvērtēt uz kultūrvēsturiski nozīmīgu vietu attiecināto nosacījumu ietvaru.
- Izstrādāt pieeju kultūrvēsturiski nozīmīgu vietu vērtību izziņai un to saistītā apvidus noteikšanai.
- Izstrādāt priekšlikumus Dundagas ciema kultūrvēsturiski nozīmīgās teritorijas – kultūrvēsturiskā centra telpiskajai plānošanai, izdarīt galvenos secinājumus par veiktā pētījuma rezultātiem.

Maģistra darba teksta apjoms kopā ar pielikumu ir 92 lapaspuses. Darbs veidots 6 nodaļās ar vairākām apakšnodaļām un izmantoto avotu sarakstu. Tajā iekļauti 49 attēli, 1 tabula, 1 pielikums.

1. KULTŪRVĒSTURISKI NOZĪMĪGU VIETU TELPISKĀ PLĀNOŠANA

1.1. Kultūras mantojuma nozīme vietas attīstībā

Kultūra ir galvenais jautājums mūsdienu diskusijās par identitāti, sabiedrības saliedētību un tādas ekonomikas attīstību, kuras pamatā ir zināšanas (UNESCO Vispārējā..., 2001). Telpiskās plānošanas vispārējā koncepcijā, atbilstoši ilgtspējīgas attīstības principiem, ar telpiski un tematiski integrētu plānošanu līdzsvaroti īstenojami sociālās, ekonomiskās un vides plānošanas virzieni (Eiropas telpiskās..., 1999). Plānošanas virzienu telpiski un tematiski integrēta plānošana pamatojas sadarbības plānošanā, attiecīgi - saskaņotu rīcību noteikšanā un pārraudzībā. Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā kultūra plašā nozīmē definēta kā vērtību sistēma, kas ir identitātes un indivīda, kopienas, nācijas dzīvesveida pamatā (LIAS...,2010). Vienota vērtību sistēma ir priekšnosacījums sadarbībai un saskaņotai darbībai, tādēļ būtiski izmatot kultūru, kā sabiedrību saliedējošu, pašorganizēšanās spēju attīstošu instrumentu, uz sadarbību motivējošu, tematiskos virzienus apvienojošu.

Kā atzīmē dr. geogr. Inese Stūre - kultūra ir visaptveroša un to, kas no tās pagātnes tiks uzskatīts par kultūras mantojumu, nosaka cilvēki, kuri to pārmanto un interpretē (Stūre I, 2010). Sabiedrības atzītās, vietas identitāti nosakošās vērtības, galvenokārt, arī pastāv kā piederības un izziņas avots, bet šo vērtību izpratne telpiskās plānošanas procesā rada iespēju pieņemt objektīvus lēmumus – noteikt attīstības virzienus un rīcības.

Kultūrvēsturiski nozīmīgu vietu telpiskajā plānošanā pašsaprotams ir daudzpusīgs temata un vietas izziņas process, kam jāveicina individuāla pieeja šo vietu attīstības redzējuma noteikšanā. Tādēļ aktuāli ir jautājumi, kāda nozīme vietu plānošanā ir kultūrai, kas nosaka kultūras attīstību vispārēji un konkrētā apvidū, kāda ir tās sasaiste ar identitāti. Vienlaikus arī jāizprot kultūras mantojuma sociālā un ekonomiskā loma vietas attīstībā, kā arī prasmīgas pārvaldības nozīme, lai konstatētu kultūrvēsturiski nozīmīgu vietu attīstības iespējas un šo vietu nozīmi plašāka apvidus attīstībā.

1.1.1. Kultūras un identitātes nozīme

„*Es domāju, tātad esmu.*” Tā sakot, Renē Dekarts (1596 – 1650) spēju domāt izvirzījis cilvēka kā garīgas būtnes eksistences galveno apliecinājumu un esības jēgu. Sekojot šim viedoklim, kultūra gan visšaurākajā, gan visplašākajā nozīmē uzskatāma par cilvēces evolūcijas pamatuzdevumu, bet domāšana par eksistējošās civilizācijas pazīmi, primāro kultūras izpausmi. Tādēļ autore atzīst, ka kultūra ir vispārpastāvoša pasaules sabiedrību kā vienojoša, tā arī atšķiroša iezīme un plānošanas saturiskais pamats.

Kultūrpolitikas pamatnostādņēs kultūras jēdzienu skaidro divējādi - plašākā jēdziena izpratnē tā ir cilvēku un cilvēces visu sasniegumu kopums, forma un veids, kas caurstrāvo

jebkuru cilvēcisku darbību un esamību, bet šaurākā jēdziena izpratnē - mākslas, arhitektūras, mūzikas, literatūras un citas radošās izpausmes (Kultūrpolitikas pamatnostādņu...,2013). Bet kultūras jēdziena patiesā nozīme un aktualitāte atklājas kultūras izcelsmes un attīstības saturā, kas raksturo kāda vēstures perioda, ģeogrāfiskās telpas, etniskās piederības, sociālā modeļa u.c. sabiedrību, kultūras ietekmi vispārējos attīstības procesos un nozīmi ikdienā. Kā skaidro Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācija (UNESCO) - kultūras daudzveidība kā apmaiņas, jauninājumu un radošuma avots cilvēcei ir tikpat nepieciešama kā bioloģiskā daudzveidība dabai (UNESCO Vispārējā..., 2001).

Pasaules kultūras daudzveidības, vietu identitātes izcelsmi un attīstību noteikuši dažādi faktori. Faktu, ka daba un ģeogrāfiskā vide ir sākotnēji dominējošais faktors cilvēka fiziskās un mentālās uzbūves veidošanā, apliecina atšķirīgās rases, neskaitāmās mentalitātes un to radītās kultūras pasaules kartē. Ideju par dabas apstākļu noteicošo nozīmi sabiedrības attīstībā izvirzīja jau antīkie filosofi, Platons, Aristotelis un citi. Ģeogrāfiskais determinisms ir koncepcija par vides faktoru noteicošo lomu sabiedrības dzīvē un attīstībā, kas nosaka konkrētās sabiedrības vēsturisko attīstību, nacionālās īpašības, mentalitāti (Filozofijas vārdnīca, 1964). Kā konkrētu koncepciju 17.-18.gs. Rietumeiropā to noformulēja Arbetnots, Monteskijs, Herders un citi (Slyter, 2008). Savukārt Henrijs Tomass Bokls (1821.-1862.) – vēsturnieks, autodidakts, šahists 19. gs. ar ģeogrāfisko determinismu skaidrojis, kāpēc sociālā nevienlīdzība un koloniālisms ir dabiskas parādības. Šīs teorijas lielā mērā pamato Latvijas teritorijas vēsturiskās attīstības scenārijus, skaidro identitātes aktualitāti un cēloņus tam, kādēļ, baidoties no globalizācijas ietekmes, mūsdienās kultūras mantojuma aizsardzība tādā mērā fokusējas uz aizliegumiem, saskaramies ar galējībām, tā saukto „konservāciju” vai neapdomīgu vides transformāciju, savā ziņā attīstības dezorientāciju. Māris Pūķis atzīst, ka Latviešu tautai, salīdzinot ar citām Eiropas Savienībā dzīvojošajām tautām, ir neilga nacionālas demokrātiskas valsts pastāvēšanas pieredze, un tāpēc nacionālā kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanai sabiedrībā ir relatīvi augstāka prioritāte (Pūķis, 2011).

Kulturoloģijā skaidro, ka mūsu pieņemtus lēmumus vai darbību dažādās situācijās, kā arī attieksmi pret lietām nosaka dominējošā domāšanas forma. Cilvēku domāšanas un pasaules uztveres duālā daba pamatojas ar smadzeņu asimetriju, kā rezultātā pastāv četras galvenās domāšanas formas – mitoloģiskā, reliģiskā, zinātniskā un filozofiskā. Tautām dažādos pasaules reģionos tās ir atšķirīgas (Austruma, Muižarāja, 2010). Tā kā Latvijas sabiedrībā kā raksturīgākā atzīta mitoloģiskā, iespējams, ka uz to pamatojas arī Latvijas sabiedrības pašorganizēšanās spēja un saliedētība, tādos kultūras pasākumos kā Dziesmu un deju svētki, Lielā talka un citos. Savukārt motivēta saimnieciskā darbība, vadoties pēc šīs teorijas, balstīta pakļāvībā ideālus skaidri definējošām personībām, tēliem, sākotnēji

senlatviešu dievībām, vēlāk savā ziņā mītiskiem tēliem, vadoņiem, līderiem. Līdz ar kulturologu, vēsturnieku un ģeogrāfu skaidrojumiem var teikt, ka ģeogrāfiskās vides ietekme ir kāda apvidus sabiedrības dominējošā domāšanas veida cēlonis, bet dominējošais domāšanas veids – kultūras attīstības virziena un identitātes cēlonis.

Identitāte ir atsevišķu elementu vai vietu raksturs un telpiskie atribūti, kas veicina spēju atzīt un identificēt to, kas padara atsevišķu elementu un vietu atšķirīgu, unikālu un viegli nodalāmu, kā individualitāti ar tā iekšējo vienotību (Lynch, 1984; Lawson, 2001). Nereti pētnieki atzīmē, ka sabiedrība daudz lielāku vērtību un uzmanību piešķir unikālām teritorijām, kas izceļas ar kādām tikai tām raksturīgām iezīmēm un savdabīgu īpašu funkciju nodrošinājumu (Swensen, Jerpesen, 2008; Vecco, 2010). Tas lielā mērā izsaka apvidus kultūras mantojuma aizsardzības un attīstības būtiskumu vietas unikālo iezīmju, kultūru daudzveidības saglabāšanā. Kā teic Inese Stūre, kultūras un dabas mantojums ir viens no svarīgākajiem vietas individuālā rakstura jeb identitātes veidotājiem (Stūre I, 2010). Tāpat arī vietas unikalitātes, glabātāji, saiknes ar sākotnējo un turpinājumu uzturētāji, kultūru un bioloģiskās daudzveidības sargātāji arī nākotnes sabiedrībai. Sākotnēji definējot kultūras mantojumu, pamatkritērijs bija vēsturiskās un mākslas vērtības, kā kritērijus neietverot kultūras vērtības, to lomu identitātes veidošanā un spējai mijiedarboties ar sabiedrības atmiņu (Vecco, 2010). Taču katra nākamā paaudze ienes kultūras procesā jaunas nianšes, bet tas nebūtu iespējams bez priekšstata par iepriekš sasniegto (Pūķis, 2011).

Iepriekš minētais skaidri raksturo kultūras mantojuma un identitātes daudzpusīgo izmantojumu, to savstarpējo mijiedarbību un ietekmi vietas attīstībā. Līdz ar to, izprotot to izcelsmi un attīstību sākotnēji ietekmējušos un aizvien ietekmējošos faktoros, iespējams gūt skaidrāku priekšstatu arī par vietu ieteicamo turpmākās attīstības virzienu. Tas apliecina, cik būtiska ir apzināto faktoru kopuma pastāvēšana, kā galveno, noteicošo faktoru kultūras mantojuma un identitātes vērtību pēctecībai apzinoties vietējo sabiedrību, savas kultūras un identitātes pazinēju, mantojuma vērtētāju, izpratēju, lietotāju, bez kuras arī mantojuma saglabāšanas un attīstības mērķi neattaisnojas.

1.1.2. Kultūras mantojuma sociālā nozīme

Kritiskā domāšana, kā to raksturo telpiskās plānošanas sapratne un skepticisms filozofijā, ko raksturo Protagora tēzes: *cilvēks ir visu lietu mērs; pasaulē viss ir mainīgs, arī cilvēkā; nekas nepastāv pats par sevi, bet tikai attiecībā pret kaut ko citu* (Filozofijas vārdnīca, 1964), virza tematu aplūkot iespējami racionāli, vēršot uzmanību uz mantojuma sniegtajām attīstības iespējām. Kultūrvēsturiski nozīmīgu vietu attīstības iespējas raksturo gan mantojuma tiešas ietekmes rezultātā gūti praktiski rezultātīvi rādītāji, gan arī mantojuma

veidotās dzīvesvides kvalitātes netiešs tūlītējs pienesums un pozitīva ietekme ilgākā laika periodā (Tweed, Sutherland, 2007; Swensen, Jerpesen, 2008; Pūķis, 2011).

Vietas identitātes veicinātā piederības sajūta, kopienu stiprinošās un attīstošās īpašības, sabiedrību vienojošajās mantojuma īpašības. Vietu identitāte ir cieši saistīta ar personīgo identitāti: „Es esmu šeit, izsaka to, ka es esmu” (Lynch, 1984). Apdzīvotu vietu kultūrvēsturisko īpašību radītā piederības sajūta veido indivīda un sabiedrības kopējo attieksmi pret vidi, atbildību par to, kādi attīstības scenāriji tiks īstenoti nākotnē un kā (Hani et al, 2012), bet pašvaldību attīstības plānošanas departamentos kultūras mantojuma īpašības, reti tiek uzskatītas par daudzsolām un pašvaldības attīstību veicinošām, lai gan piešķirot tām nozīmīgu lomu, arī pienesums attīstībā ir uzskatāmāks (Swensen, Jerpesen, 2008). Kultūras mantojums kā vietas identitātes avots, lielā mērā tieši ietekmē iedzīvotāju radošumu, motivētību izstrādāt ražojumus ar augstu pievienoto vērtību, ieinteresētību vietas attīstībā, sabiedrības un atsevišķu indivīdu piederību vietai un kopienai, spēcina nacionālo pašapziņu (Elsorady, 2011; Hani et al, 2012). Kultūras mantojuma saglabāšana un pētniecība veicina vispārējo sociālo labklājību caur izpratni un atzinību par vietas pagātni un tās mantojumu (Provins et al, 2008), bet kā sociālās atjaunotnes koncepcija, sekmē apdzīvotu vietu plānošanā izvirzīto attīstības ieceru īstenošanu, panākot sabiedrības ieinteresētību līdzdalībai (Elsorady, 2011). Atbilstoši autoru atzinumiem, kultūrvēsturiski nozīmīgu vietu sociālā loma ir skaidri apliecināta kā vispārēji nozīmīga un samērā precīzi raksturota, kā viens no spēcīgākajiem instrumentiem teritoriju ilgtspējīgas attīstības īstenošanā, līdz ar to ir būtiski šādas vietas saglabāt un atbilstoši izmantot.

Vairāki autori akcentē, ka nereti, plānojot kultūrvēsturiskas vērtības glabājošas teritorijas, lēmumu pieņemšanai ir visai strikti ierobežotas iespējas, bet vienlaikus kultūras mantojuma aizsardzības nosacījumi mēdz būt izteikti arī kā skaidras rīcības caur kurām rast vietas attīstības virzienu (Tyler, 2000; Graham, 2002; Elsorady, 2012). Nepieciešamība apvidū saglabāt nozīmīgas vērtības, arī sekmē ilgtspējību, jo kultūrvēsturisku ainavu integrētas saglabāšanas un atjaunošanas stratēģijas balstītas uz ilgtspējas principiem daudz tiešāk, kā citu nozaru politikas (Bennett et al, 2012). Turklāt, sabiedrība piešķir daudz lielāku vērtību un uzmanību unikālām teritorijām, kas izceļas ar kādām tikai tām raksturīgām iezīmēm un savdabīgu īpašu funkciju nodrošinājumu (Swensen, Jerpesen, 2008). Kā realizēt jaunas funkcijas un joprojām garantēt mantojuma kultūrvēsturisko kvalitāšu pēctecību ir viens no svarīgākajiem jautājumiem visas Eiropas kultūrvēsturiskajās ainavās (Vos, Meekes, 1999), tādēļ ne tikai ekoloģiskie apsvērumi, bet arī nozīmīgais kultūras mantojums veicinājis mērķtiecīgi nodrošināt ilgtspējīgu Eiropas Savienības (ES) teritoriju attīstību (Eiropas telpiskās..., 1999). Kultūras mantojums, kā atslēgas resurss, ir kļuvis par virzītājspēku

ilgtspējīgai attīstībai (Hani et al, 2012), lokālo un starptautisko kultūru saskarsmei un integrācijai (Graham, 2002). Pamatojoties uz pētnieku argumentiem, jāteic, ka līdz ar kultūrvēsturiski nozīmīgu vietu atbilstošu apsaimniekošanu tas nodrošina gan izglītojošo funkciju pēctecību – vietas vēstures atspoguļojumu ar iespējami mazāku interpretācijas iespēju, gan ir funkcionāli daudzpusīgs, vērtīgas pieredzes nesējs ar būtisku ietekmi nākotnes attīstības scenāriju ievirzē. Tātad kultūrvēsturiski nozīmīgu vietu sociālā loma ir visaptveroši garīgu un racionālu faktoru ziņā skaidri pamatota.

1.1.3. Kultūras mantojuma ekonomiskā nozīme

Ikdienā mantojums izpaužas kā dzīvesvides kvalitāti būtiski paaugstinošs faktors, diemžēl nereti ir pienācīgi nenovērtēts, neapsaimniekots, neapgūts resurss. Kultūras mantojumam kā fenomenam piemīt divas galvenās īpašības. Pirmā - laika dimensiju atspoguļojošā, ar visām fiziskajām liecībām, kas caur tām ļauj izprast vēsturisko dzīvesveidu, teritoriju izmantošanu, u.c. informāciju. Otrā - pagātnes mantojuma mūsdienu izmantojums – kādām mūsdienu vajadzībām to var pielāgot, vienlaikus saglabājot vēsturiskās liecības (Graham, 2002; Swensen, Jerpesen, 2008). Kultūras pieminekļi nav tikai neitrāli, estētiski publiskās telpas izgreznojumi. Daudzi pētnieki uzsver politiskās un kultūras nozīmes, kādas tiem piemīt, veidojot sabiedrības kopīgo atmiņu (public memory) (Stūre, 2010). Līdz ar to kultūras mantojums ir arī pamats kultūras un no tās izrietošo radošo darbību attīstībai. Viena laikmeta sasniegums kļūst par iedvesmas avotu nākamajā laikmetā (Pūķis, 2011). Sabiedrības kultūras un ekonomisko aktivitāšu integrēšana kultūras mantojuma veidotā ietvara gultnē, nevis ierobežo, bet raisa radošumu, sasaistot ekonomiku ar kopienas un vietu kultūru (Hani et al, 2012). Attīstot kultūras mantojuma vērtības, tas kļūst funkcionāli nozīmīgāks un arī otrādi, pieaugoša funkcionalitāte rada papildus pievienoto vērtību (Stūre I, 2010).

Kultūrvēsturiski nozīmīgu vietu ekonomisko lomu raksturo kultūras mantojuma ietekme uz ekonomiku, kas pieaug investīciju ietekmē un uzskatāmu ekonomisko labumu nes ilgstošā laika periodā, kamēr vien konkrētā vieta ir sabiedrības ekonomiski aktīvajām grupām saistoša. Latvijā kopš 90to gadu sākuma ir dominējis maldīgs uzskats par kultūru kā patērējošu nozari kas būtiski neietekmē ekonomiku, bet kultūras mantojuma esamība vispirms jau inducē pievilcīgu dzīves vidi augsti kvalificētu un prasmīgu cilvēkresursu piesaistīšanai prioritārajās ekonomikas jomās (Pūķis, 2011). Dzīvesvides kvalitāte ar augstu pievienoto kultūras vērtību ir svarīgākais kultūrvēsturiski nozīmīgu vietu ekonomiskais resurss, kas nav definējams skaitļos, bet kura vērtība ir tieši proporcionāla sabiedrības izpratnei, spējai to novērtēt un daudzpusīgam izmantojumam (Tuna, Navrud 2008; Hani et al, 2012).

Citkārt autori atzīmē, ka apdzīvotu vietu ar plaši pazīstamu un iecienītu kultūras

mantojumu attīstības iespējas pēdējā laikā salīdzinoši retāk ir pētnieku redzeslokā, aktuālie notikumi drīzāk provocē rast racionālu balansu izmantojuma intensitātei (Ruijgrok, 2006). Tādas teritorijas, kuru kultūras mantojums jau izpelnījies atpazīstamību, piesaista tūristu plūsmas, kas rada pieprasījumu pēc plaša pakalpojumu spektra (Pūķis, 2011). Kultūras mantojuma piensumu ekonomikā apliecina gan teritorijas apmeklētība tūrisma nolūkos, gan īpašumu kadastrālā vērtība mantojuma tiešā tuvumā. Plus vēl arī pasūtījumi un darbavietas tūrisma infrastruktūras izbūves un apkalpes jomā strādājošiem, un tūrisma pakalpojumu sniedzējiem – visiem kā nodokļu maksātājiem (Provins et al, 2008; Choi et al, 2010). Savukārt mazāk zināmais, galvenokārt privātpersonu pārvaldītais un tāpēc vairāk apdraudētais kultūras mantojums, pilsētu nomalēs vai lauku teritorijās tiek atstāts novārtā. Nīderlandes pētnieku analizētos lauku pašvaldību kultūras mantojuma aizsardzības plānos atainoto mantojuma apsaimniekošanas izmaksu pret primāro un sekundāro ieguvumu analīze apliecina, ka jau pēc neilga laika ieguvumi ievērojami pārsniegs ieguldītos līdzekļus (Ruijgrok, 2006).

Kultūras mantojuma apsaimniekošana var tikt īstenota dažādos veidos. Viens no tādiem, kas post-industriālajā laikmetā guvis atzinību, kā uz zināšanām balstīta ekonomika, ir kultūras mantojuma apsaimniekošana, izmantojot radošajās industrijas. Līdz ar to jārod veids, kā radošās industrijas apvieno kultūras un biznesa idejas (Hani et al, 2012), līdzīgi kā dabas vides ekonomiskiem resursiem jānodrošina gan fizisko, gan mentālo resursu līdzsvarota pieejamība, izmantošanas iespējas (Vos, Meekes, 1999). Māris Pūķis savā pētījumā ir konstatējis, ka tiešie ieņēmumi no kultūras mantojuma apsaimniekošanas parasti ir mazāki par attiecīgo publisko budžetu izdevumiem apsaimniekošanas vajadzībām (Pūķis, 2011). Kultūras mantojuma gadījumā tieši inducētā ietekme uz ekonomiku un ilgākā laika periodā – arī uz budžetu ir nesalīdzināmi nozīmīgāka, nekā tiešā vai sekundārā ietekme. Investētais kultūras nozarē, lielākoties uzreiz neatgriežas turpat tiešā veidā, bet sekundāri (Provins et al, 2008; Pūķis, 2011). Tas nozīmē pozitīvu ietekmi un nozīmīgu piensumu vairāku, gan saistītu, gan nesaistītu nozaru ekonomiskajos rādītājos. Jāatzīmē arī, ka kultūras mantojuma glabātā informācija ir gan kultūras, gan ekonomikas kapitāls, kas jāizmanto kā resurss tam, lai radītu produktus ar augstu pievienoto vērtību. Kultūras kapitāla nozīmes palielināšanos ir būtiski ietekmējušas pārmaiņas globālajā ekonomikā – pārorientēšanās no resursus tērējošas industrijas uz radošo industriju, kuras pamatresurss un konkurētspējas avots ir cilvēka radošums, iztēle, intuīcija – īpašības, kuru galvenā veidotāja ir kultūra (LIAS, 2010).

No vienas puses, kultūras mantojums tieši ietekmē sociālo labklājību un ekonomiku, no otras, dažāda veida kultūras mantojuma izmantošana ir ekonomisko aktivitāti, attiecīgi arī nodarbinātību stimulējoša. Aizsardzība ar mērķi saglabāt ir visvienkāršākā un visšaurākā aizsardzības jēdziena izpratne (Stūre, 2010). Izaicinājums un vienlaikus arī iespēja attīstībai ir

mantojuma pielāgošana kādām mūsdienu vajadzībām, saglabājot vēstures informāciju, bet vienlaikus arī veicinot sociālo un ekonomisko attīstību (Graham, 2002). Daudzkārt pētījumos un attīstības rādītājos norādīts, ka uz aizliegumiem fokusēta kultūras un dabas mantojuma aizsardzība ir viens no iemesliem, kas veicinājis reģionu, kādu pilsētas kultūrvēsturisku daļu vai atsevišķu elementu ekonomisko atpalcību vai vērtību zaudēšanu. Pašreizējā situācijā kultūras un dabas mantojums rada priekšnosacījumus finansējuma piesaistīšanai no to atjaunošanai un attīstībai izveidotiem fondiem. Primāri finansējuma piesaiste sekmē mantojuma atjaunošanu, sekundāri pilnveidošanu un tūrisma attīstību. Līdz ar to mūsdienu apstākļos kultūrvēsturiski nozīmīgām vietām, šī iespēja kā minimums sekmē attīstības uzsākšanu. Nodomi sekmīgi īstenoti ir pienesums sociālās labklājības uzlabošanā, sabiedrības radošumspējā, līdz ar to agrāk vai vēlāk arī ar pozitīvu ietekmi uz vietu ekonomisko attīstību.

1.1.4. Kultūrvēsturiski nozīmīgu vietu pārvaldības nozīme

Rūpes un atbildības sajūta par kultūras un dabas mantojumu, vispirms liecina par ētiskuma un nesavtīgas rīcības izpratni cilvēkā, sava līdztiesīguma vidē apzināšanās pretēji savam noteicošā pārākuma uzskatam. Savukārt zināšanas veido padziļinātāku izpratni, spēju pieņemt lēmumus un atbilstoši rīkoties, tomēr negarantē objektivitāti. Individīda mērķi un izpratne mēdz būt pretrunā ar vispārējiem mērķiem, bet, lai definētu vispārējos jāapvieno visas cilvēciskās īpašības ar zināšanām.

Kā vēsta tautu mitoloģijas, reliģijas un tradīcijas, ar dažādu apsvērumu vadītu cieņu un rūpēm par kultūras un dabas mantojumu jau tālā senatnē aizsākta šo vērtību aizsardzības ideju attīstība (Priedītis, 2007). Mūsdienās visaptverošas kultūras un dabas mantojuma aizsardzības tradīcijas ienākušas sociālekonomiskajos, tai skaitā politiskajos procesos, vienlaikus mijoties ar ekonomiski izdevīgām, ilgtspējībai pretrunīgām darbībām (Vos, Meeke, 1999). Vispārēji un konkrēti mērķi un uzstādījumi sabiedrības interesēs tiek virzīti ar tiesisku un rekomendējošu regulējumu starptautiskā, reģionālā, nacionālā, vietējā un dažāda mēroga kopienu līmenī, pārraudzīti vairāku līmeņu institūcijās (Ieteikumi par..., 2011; Pūķis 2011).

Pasaules vēsture jau no senākajiem laikiem apliecina, ka sabiedrības labklājību nodrošina un paliekošas vērtības rada tikai labas idejas, gudra un atbildīga rīcība. Arī atbildību nevar attiecināt tikai uz tiesiskajām kategorijām, bet pamatā jārunā par gudrību un no gudrības izrietošu rīcību (Dambis, 2010). Izzinot kultūrvēsturiskās vides vērtības un sniegtās iespējas, apzinot apvidus vajadzības, jāizvērtē, ko no vajadzībām iespējams īstenot vēsturiskajā vidē, uzturot tajā aktivitāti (Graham, 2002; Kil et al, 2012). Pārvaldības un uzraudzības procesā jāspēj identificēt nepieciešamās rīcības, lai ne tikai aizsargātu mantojumu, bet arī lai nodrošinātu, ka tā izmantošana, veicināšana un stiprināšana, kā arī

mantojuma ekonomiskā, sociālā un kultūras vērtība ir cieši saistīta ar vietējo kopienu un to apmeklētāju ieguvumiem (Simpozija deklarācija, 2011).

Pilsētu kultūras mantojuma saglabāšana nenozīmē tikai atsevišķu ēku saglabāšanu, tā ir komplicēta daudzpusīga disciplīna (Ieteikumi par..., 2011). Mūsdienu izpratnē kultūras mantojuma jēdziens ir ievērojami paplašinājies, no atsevišķām arhitektūras liecībām pārejot uz pilsētu vēsturisko centru aizsardzību (Dambis, 2010). Līdz ar to arī aktualizējas teritoriju attīstības plānošanas sasaiste ar kultūras mantojuma aizsardzības nozari. Māra Pūķa pētījumā par kultūras mantojuma sociālo un ekonomisko lomu minēts, ka Latvijā izveidotā kultūras mantojuma aizsardzības sistēma uzskatāma par veiksmīgu. Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija un Kultūrkapitāla fonds ir paraugi, kā panākt apolītisku un efektīvu pārvaldību (Pūķis, 2011). Tomēr citkārt Latvijas pētnieki atzīst, ka nozares darbs ir attālināts no pašvaldību attīstības plānošanas procesiem, mazinot aizsargātu teritoriju un pieminekļu funkcionalitāti un attīstības iespējas (Nacionālā programma...2000; Stūre, 2010).

Iepriekš minētais un vairāki citi aspekti apliecina kultūrvēsturiski nozīmīgu vietu pārvaldības un uzraudzības nozīmi, kas nav pilnvērtīgi īstenojama bez saskaņotas darbības institucionālā un nozaru līmenī, kā arī veiksmīgas kopdarbības ar šo vietu iedzīvotājiem. Līdz ar to nozīmīgs darbs veicams vides un sabiedrības izziņai un izpratnei.

1.2. Kultūras mantojuma apsaimniekošana un vietu plānošana

1.2.1. Anglijas Vēsturisko ēku un pieminekļu komisijas (*English Heritage*) ilgtspējīgas attīstības stratēģijas piemērs.

Anglijas Vēsturisko ēku un pieminekļu komisija (*English Heritage*) ir Apvienotās Karalistes valdības padomdevēja - institūcija tiesiskā ietvara izstrādei kultūrvēsturiskām teritorijām. Tās galvenais uzdevums ir darboties kā konsultantam divos virzienos - valdības un kultūrvēsturisku teritoriju īpašnieku, pārvaldnieku. Konsultējot kultūrvēsturisku teritoriju apsaimniekošanas jautājumos, institūcija būtiski papildina Anglijas vides aizsardzības komisijas (*English Nature*) darbu, tā vienoti gādājot par ilgtspējīgas attīstības īstenošanu Apvienotās Karalistes Anglijas daļā (Anglijas Vēsturisko...). Institūcijas pienākumi daudzējādā ziņā līdzinās Valsts kultūras pieminekļu inspekcijas pienākumiem Latvijā, tomēr tās raksturojumā nereti akcentēts tās nozīmīgais devums privātīpašnieku konsultēšanā un pozitīvās sadarbības piemērs ar Anglijas vides aizsardzības komisiju.

Institūcijas reglaments nosaka tās darbības ilgtspējīgas attīstības stratēģijas izstrādi un atjaunināšanu ik pēc pieciem gadiem, lai veicinātu sabiedrības sapratni, spēju novērtēt un rūpēties par kultūras mantojumu. Tādēļ institūcijai piecu gadu laikā īstenojama stratēģijā noteiktā programma sabiedrības izglītošanā un iesaistē dažāda veida pasākumos (Anglijas

apsaimniekošanā, bet vienlaikus arī tādēļ, lai rastu jaunas iespējas kultūrvēsturiski nozīmīgiem, bet novārtā atstātiem vēsturiskiem militāriem objektiem. Piemērs galvenokārt vērtīgs ar tā raksturoto pieeju starpvalstu sadarbībai, ar daudzpusīgo skatījumu par kultūras mantojuma tiešo un netiešo devumu sabiedrības dzīvē un vietu attīstībā.

Kā partnerības vadošais dalībnieks - Anglijas vēsturisko ēku un pieminekļu komisija ar Londonas attīstības plānošanas departamenta līdzdalību jau pirms SHARP partnerības nodibināšanas veicis pētījumu par ieguldījumu, kādu kultūras mantojums sniedz vietu sociālekonomiskajā un kultūras reģenerācijā, paralēli izvērtējot potenciālās pieejas objektu un teritoriju izpētēm. Turpmākajā darba procesā, iniciēta nepieciešamība pēc starpvalstu partnerības vietu reģenerācijas programmas izstrādei, saņemts Eiropas Savienības finansējums un izveidota četru starpvalstu partnerība SHARP. Partnervalstīm apvienojoties, iepriekš veiktās izpētes rezultāti izmantoti kā metodisks materiāls, ietvars projekta mērķu īstenošanai.

Lai spētu visai precīzi konstatēt raksturīgākās un komplicētākās problēmas, ar ko saskaras kultūrvēsturiski objekti, programmā pēc vienota principa izvērtēta situācija katrā dalībvalstī un par aplūkoto piemēru tematiski vienojošo iezīmi izvēlēts militārais mantojums. Katrā partnervalstī izvēlēts no citiem būtiski atšķirīgs piemērs, gan pēc mēroga, situācijas, objekta atjaunošanas pakāpes, lai, strādājot pie tik dažādiem gadījumiem, rastu netradicionālu pieeju un risinājumus vietu reģenerācijām. Turklāt, katrā situācijā arī ticis izvirzīts specifisks, vietas apstākļiem un sabiedrības kultūrai atbilstīgs reģenerācijas mērķis. Tieši šī dažādība izcelta kā programmas panākumu atslēga.

Programmā par plānošanas objektiem no Anglijas, Igaunijas, Maltas un Spānijas izvēlēti dažāda mēroga militāri objekti, kas raksturo noteiktu vēstures periodu, karadarbības iemeslus un veidus, bruņošanās attīstības pakāpi un iespējas, bet mūsdienu situācijā ir pamestas, neizmantotas, vidi degradējošas teritorijas. Anglijā Karaliskais Arsenāls „Woolwich” atstātā mantojumu daudzfunkcionālai izmantošanai iespējas meklētas jau divu gadu garumā pirms partnerības izveides, bet SHARP programmā izvirzīti plašāki mērķi – izstrādāt veiksmīgu ilgtspējīgas attīstības programmu 31 ha plašai no jauna apdzīvojamai teritorijai. Savukārt Igaunijas divīzions saglabājies kā cariskās un nacistiskās varas spīdināšanas un netaisnības simbols, kam programmas ietvaros nolemts rast jaunu mūsdienīgu, daudzpusīgu funkciju un saturu. Neskatoties uz Maltas salas nelielo platību, tai ir nozīmīga vēsture, kura plaši saistīta ar tās Lielo ostu. Programmā plānota vēsturiska militārā objekta – nocietinājumu sistēmas, kas robežojas ar nozīmīgo ostu, apkārtnes reģenerācija un mantojuma pielāgošana muzejam. Savukārt Spānijā, iedzīvinot „Real Carenero” Arsenālu pie Kadisas Andalūzijā, iecerēts atjaunoti pievērst sabiedrības uzmanību nocietinājumiem, kas apturēja Napoleona armijas iebrukumu.

2.attēls. Karaliskais Arsenāls „Woolwich”, Anglija (*Regeneration through...*,2007, 4).

3.attēls. Igaunijas divizons, Tallina, Igaunija (*Regeneration through...*,2007, 2).

4.attēls. Couvre Porte, Birgu, Malta (*Regeneration through...*,2007, 23).

5.attēls. Couvre Porte, Birgu, Malta (*Regeneration through...*,2007, 4).

Programmas sākuma stadijā, pēc Anglijas parauga kopīgi veiktas situācijas izpētes pārējās partnervalstīs, apzinot un izvērtējot vienādās, līdzīgās un specifiskās problēmas un iespējas vispārīgi un konkrētajos objektos. Tā rezultātā nonākot pie turpmākā darba soļiem - sešām noteiktām partnerības darba tēmām: 1) Katras situācijas nosacījumu ietvara izvērtēšana; 2) Sadarbības iespēju, domu apmaiņas, publiskās-privātās partnerības iespēju izvērtēšana; 3) Kultūrvēsturisku vietu *vara* – devums un ietekme; 4) Tūrisma attīstība – durvis uz vēsturiskās informācijas apmaiņu; 5) Izglītība: mantojuma cieņa caur sapratni; 6) Ilgtspējīga Reģenerācija: mantojuma atjaunotne, ieteicamās pārmaiņas.

Partnerības ietvaros izmantotās pieejas un veikto darbību rezultātā partneri guvuši padziļinātu izvēlēto piemēru vēsturiskās attīstības un vērtību izvērtējumu. Līdz ar visiem partneriem vienoto programmas darba tēmu izpildi izstrādāta katra piemēra attīstības programma ar skaidru rīcības plānu, iesaistītajām pusēm un to atbildībām. Partnerības programmas darba tēmu izpildes laikā, pateicoties konkrētajai pieejai sīkāk konstatētas neskaitāmas nianse, kuras ir sevišķi nozīmīgas, lai panāktu noteikto attīstības redzējuma īstenošanu – vietu reģenerāciju, izmantojot mantojumu (*Regeneration through...*,2007).

2. IZMANTOTIE MATERIĀLI UN METODES

Maģistra darba mērķis izvirzīts pamatojoties uz divām autores iecerēm: rast iespējas kultūrvēsturisku teritoriju plānošanas procesa sasaistei un iekļaušanai novada telpiskajā plānošanā, kā arī apliecināt vietu kultūrvēstures un vēsturiskās attīstības nozīmību to attīstības plānošanā. Taču šo ieceru attīstība ir cieši saistīta ar virkni apstākļiem, kas kļuva par pamatu ne vien maģistra darba izstrādes procesam, bet arī nozīmīgam darbam pie Dundagas ciema centra turpmākās attīstības plānošanas.

Uzsākot sadarbību ar Dundagas novada pašvaldību, autore noskaidroja, ka darbu pie nodoma par Dundagas ciema kultūrvēsturiskā centra veidotās teritorijas noteikšanas Dundagas novada pašvaldības, tobrīd vēl Dundagas pagasta pašvaldības attīstības plānotāji bija aizsākuši jau 2005.gadā. Toreiz, uzsākot situācijas izvērtēšanu, ciema centra kultūrvēsturiski nozīmīgākie apbūves elementi atzīmēti grafiskā shēmā un fiksēti fotogrāfijās. Sākti izstrādāt arī pirmie priekšlikumu uzmetumi, tomēr idejām tā arī paliekot tādā pat stadijā bez turpinājuma.

Atkārtoti jautājums sākts izskatīt 2012.gadā, kad to aktualizēja nepieciešamība noteikt Dundagas ciema valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu individuālās aizsargjoslas (aizsardzības zonas). Atbilstoši Aizsargjoslu likumam, pieminekļiem, kuriem aizsardzības zonas nav noteiktas individuāli, un jaunatklātiem kultūras pieminekļiem, lauku apdzīvotās vietās aizsardzības zona ap kultūras pieminekli ir 500 metru rādiusā. Šādas aizsardzības zonas ap ciema astoņiem valsts nozīmes kultūras pieminekļiem attiecīgi bija iekļautas arī tobrīd spēkā esošajā Dundagas pagasta Teritorijas plānojumā, bet radīja nepamatotus apgrūtinājumus tādu teritoriju saimnieciskajā darbībā, ar kurām kultūras pieminekļu aizsardzības nodrošināšana nav saistāma.

Dundagas novada pašvaldība, uzsākot darbu pie Dundagas pagasta Teritorijas plānojuma 2004.-2016. gadam grozījumiem, izskatīja iespēju un nolēma izstrādāt ciema valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu individuālo aizsargjoslu (aizsardzības zonu) projektu. Šāda projekta izstrādi, atbilstoši Ministru kabineta noteikumiem Nr. 392 «Kultūras pieminekļa aizsargjoslas (aizsardzības zonas) noteikšanas metodika» veic teritoriju plānošanas, restaurācijas vai ainavu arhitektūras speciālists. Līdz ar to, šī darba autore, kā ainavu arhitekte, studējoša Latvijas Universitātes profesionālās maģistru studiju programmas „Telpiskās attīstības plānošana” 1. kursā, pēc Dundagas novada pašvaldības uzaicinājuma, uzsāka sadarbību ar pašvaldību un Dundagas ciema kultūrvēsturiskās vides izpēti.

Labvēlīgi sakrītošu apstākļu rezultātā, autore rada iespēju vietas un apstākļu izpēti un vērtēšanu apvienot ar studiju programmā ietverto praksi pašvaldībā. Apzinoties, ka projektā izvirzīto ieceru īstenošanai ir skaidra nepieciešamība kaut uz neilgu laika periodu nomitināties

pētāmajā vidē, studiju prakses uzdevumu veikšanai tika izvēlēta Dundagas novada pašvaldība. 2013.gada pavasarī, lai tobrīd vēl maz zināmais apvidus kļūtu pazīstamāks, un būtu iespēja attīstīt vietas izjūtu, divu nedēļu garumā, pastāvīgi uzturoties pētāmajā vidē un sabiedrībā, tika veiksmīgi aizsākts vietas izpētes darbs, kas nozīmē arī to, ka veikts maģistra darba lauka izpētes darbu pirmais posms. Atkārtoti teritorijas apsekojumi tika veikti arī turpmākajā darba izstrādes procesā, kam paralēli arī vietējo iedzīvotāju un pašvaldības darbinieku intervēšana.

Tālāko darba virzību noteica ciema kultūrvēsturiskā centra robežu un tā turpmākās attīstības redzējuma definēšanai nepieciešamās izpētes. Skaidra nepieciešamība tādiem nolūkiem bija gan vietas izjūtas pilnveide, vēsturiskās attīstības izpēte, pašreizējās situācijas, kā arī fiziskās, mentālās un plānošanas vides izvērtējums. Līdz ar to, pakārtoti iepriekš minētajām nepieciešamībām, tika izmantotas gan uz subjektīvo, gan objektīvo uztveri balstītas darba metodes. Tika veikta plaša vēsturiskās informācijas – faktoloģiskās un kartogrāfiskās informācijas izziņa un analīze, pašreizējās situācijas datu un plānu analīze. Veikta kompleksa un integrēta ainavas analīze, izmantojot kartogrāfisko pārklājumu metodi, un skatu analīzi no raksturīgajiem skatu punktiem. Papildus izmantota arī fotogrāfiju salīdzinošā metode, salīdzinot skatus ziemas, rudens un vasaras sezonu apstākļos, kā arī vērtēta skatu un to kvalitāšu izmaiņas vēsturiskos attēlos. Ainavu analīze no raksturīgajiem skatu punktiem, apvienoti ar vides apsaimniekošanas ieteikumiem, iestrādāta individuālo aizsargjoslu projektā, bet izvērtējuma rezultāti saprotams minēti un izmantoti arī šajā darbā.

Maģistra darba teorētiskais pamatojums sagatavots apzinot un izvērtējot kultūrvēsturiski nozīmīgu vietu plānošanas jautājumu izpētes un attīstības redzējumu starptautiska un vietēja mēroga publikācijas, tā raksturojot kultūras un identitātes izcelsmi un nozīmi vietas attīstībā, kultūras mantojuma sociālo un ekonomisko nozīmi, kā arī kultūrvēsturiski nozīmīgu vietu pārvaldības nozīmi. Apzināta un izvērtēta arī ārvalstu un pašmāju praktiskā pieredze kultūrvēsturiski nozīmīgu vietu plānošanā. Konstatējot vairākus pašmāju labās prakses piemērus, autore secināja, ka tie vairāk attiecināmi uz veiksmīgiem taktiskiem risinājumiem un apsaimniekošanu, kā arī kopumā ir labi zināmi vietējā mērogā. Tādēļ darbā izcelti ārvalstu piemēri, kas raksturo mūsdienīgu domāšanas veidu un netradicionālu, bet kvalitatīvu pieeju attīstības redzējuma noteikšanā.

Izmantotie materiāli un metodes rasti veiksmīgi un būtiski sekmējuši darba mērķa īstenošanu. Tā rezultātā, pašreizējā nosacījumu ietvara un teorētisko iestrādņu kontekstā, izstrādāta pieeja, pēc kuras veikts kultūrvēsturiski nozīmīgas vietas kultūrvides izvērtējums, tā nosakot Dundagas ciema kultūrvēsturisko centru un izstrādājot priekšlikumus tā telpiskajai plānošanai.

3. DUNDAGAS CIEMA VĒSTURISKĀ ATTĪSTĪBA UN PAŠREIZĒJĀS SITUĀCIJAS RAKSTUROJUMS

3.1. Ciema vēsturiskā attīstība un kultūru pēctecība

Priekšnosacījums tam, lai radītu izpratni par kultūrvēsturiski nozīmīgu vietu, ir izvērtējums tam, kā vēsturiskā griezumā veidojusies un attīstījusies tās vide un sabiedrība, kādi faktori noteikuši to veidošanos, kādi ietekmējuši attīstību. Tādējādi arī gūstam atziņas par to, kādēļ mūsdienās konkrētās vietas iezīmes ir tādas, kādas tās redzam un sastopam. Cik tieši un būtiski dabas procesi un cilvēka vadītie politiskie, ekonomiskie un saimnieciskie procesi vēsturiskā griezumā ietekmē vides izmaiņas, tikpat tieši tie ietekmē arī sabiedrības un tās kultūras attīstību. Balstoties uz vēsturisko avotu izziņu, jāteic, ka no seniem laikiem līdz pat mūsdienām dabas un cilvēka vadīto procesu ietekmē, katrs vēstures periods it atstājis nospiedumu Dundagas ciema teritorijas fiziskajās struktūrās, sabiedrības mentalitātē un kultūras attīstībā.

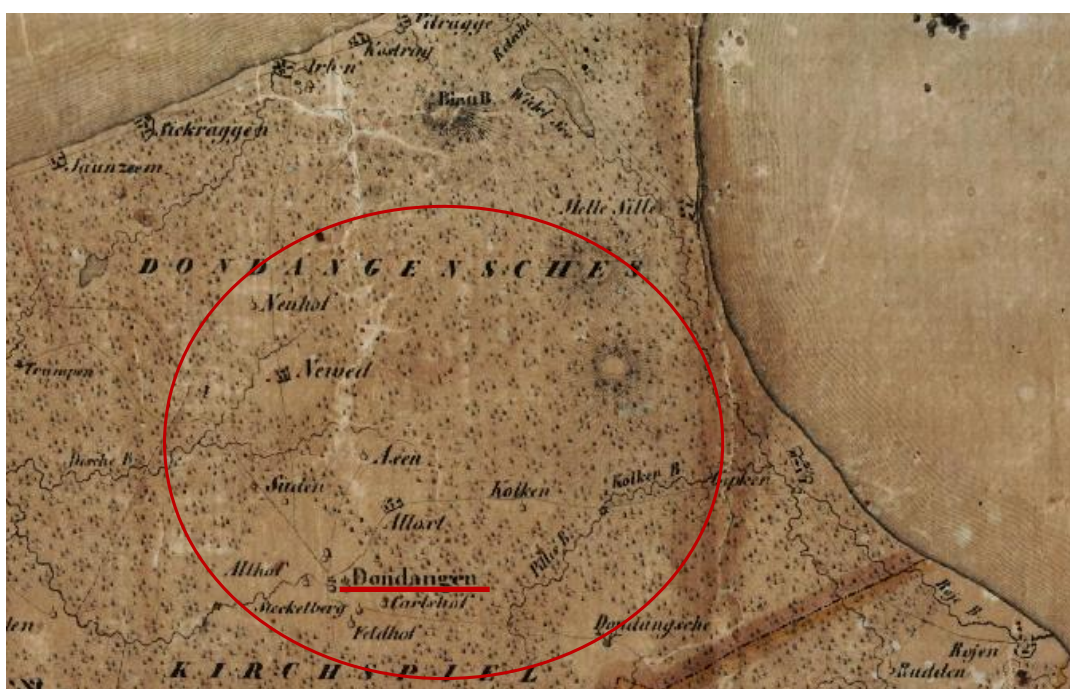
Pamatojoties uz Indriķa un Livonijas hronikām, kā arī citiem ziņu avotiem, Latvijas iedzīvotājus 8.gadu simtenī tautības ziņā dalīti divās grupās – somu-ugros un baltos, kur pie somu-ugriem pieskaitāmi lībieši, pie baltiem – kurši, zemgaļi, sēļi un latgaļi. Tolaik, tagadējo Kurzemes novadu apdzīvojuši kurši un lībieši, un literatūrā daudzkārt minēts, ka kuršiem tipiska iezīme bijusi neuzturēt sakarus ar citiem Senlatvijas apgabaliem. Vēlākos periodos, tuvinoties citām senlatviešu ciltīm, uz kuršiem atstājusi skandināvu ietekme, ar kuriem viņiem bija dzīvi sakari gan tirgojoties, gan karojot (Zālītis, 1937).

Pēc vairāku pētnieku domām, Ziemeļkurzemes lībiešu apgabalus kurši ieņēmuši tikai 9.gadu simtenī, un pēc prof. Fr. Baloža domām, uz to arī kuršus mudinājusi skandināvu ietekme (Zālītis, 1937; Latvijas vēstures atlants, 1998). Arī turpmāk, vēl vairāku gadsimtu vēsturē kuršus raksturo kā vienu no kareivīgākajām un varonīgākajām senlatviešu ciltīm, šī kuršu iezīme arī turpmāko Kurzemes teritorijas vēsturisko attīstību virzīja pozitīvāk, kuršiem labvēlīgāk - pakļaušana ar nosacījumiem. Citkārt līdzīgi raksturoti arī Kursas lībieši, kam kā cēloni tiklab var minēt ģeogrāfisko piejūras dabas vidi un novietnes iespējas, tā arī sakarus ar kaimiņu tautām. Vēl mūsdienās kā literatūrā, tā arī ikdienā kurzemniekiem tradicionāli piedēvē ziemeļnieciska rakstura iezīmes – vēsumu, pašlepnumu, piesardzību pašāvē, konservatīvismu un saimnieciskumu (Zālītis, 1937; Latvijas vēstures atlants, 1998).

Ja laikā no 8. - 12.gs. no aizjūras tirgotājiem Senlatviju visvairāk apmeklēja skandināvi (vikingi - zviedru, norvēģu un dāņu jūras sirotāji), tad ap 12.gs. vidu viņu vietā stājās vācieši, sākumā tirgotāji, bet to pozīcijām nostiprinoties, kristīgās ticības izplatītāji. Vietējiem iedzīvotājiem nepieņemot jauno ticību, aizsākās karadarbības – krusta kari (Zālītis, 1937; Latvijas vēstures atlants, 1998). Rīgas dibināšanas un feodālisma ieviešanas laiks ir vēstures

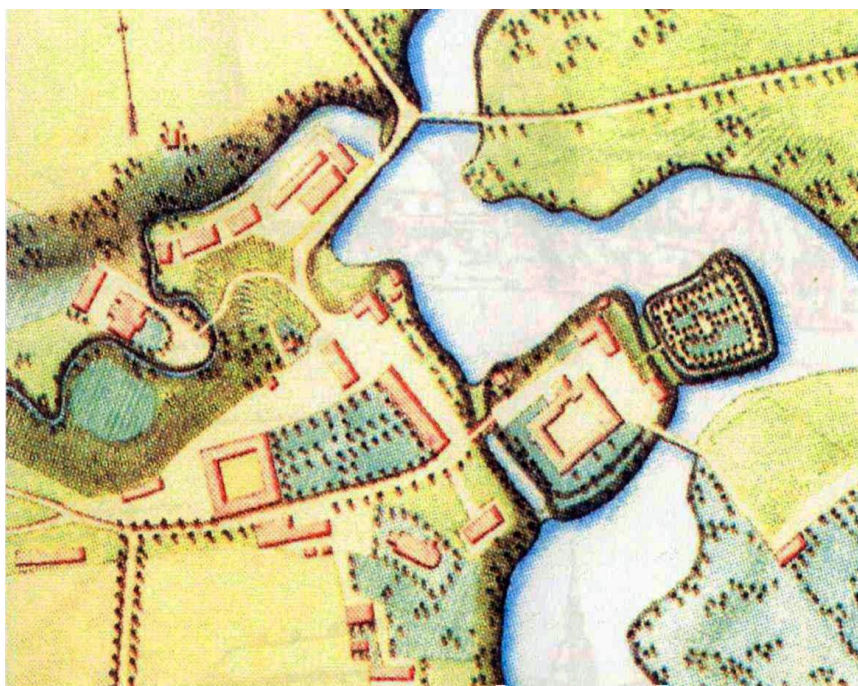
periods, no kura mantota pamatstruktūra Latvijas, kā arī Dundagas pacēluma turpmākajai kultūrvides attīstībai. Sākot ar kuršu cīņām Rīgā (1210-1228), kam seko kuršu pakļaušana - zemes un kultūras pakļaušana pāvestam un ticības uzspiešana (1229).

Ar laiku, kad Rīgas domkapituls Dundagā uzcēla mūra pili (~1249), turpat - tiešā kuršu apmetņu tuvumā, aizsākts vēsturiskās attīstības periods, kas lielā mērā skaidri ievirzīja tagadējā Dundagas ciema turpmāko attīstību. Mūsdienā Dundagas novada un daļa Ventspils novada teritorijas, toreizējā Kurzemes bīskapija, vēlāk (1585-1795) poļu pakļautais Piltenes apgabals, vēl ilgstošu Latvijas teritorijas vēsturiskās attīstības laiku raksturojams kā savrupa, individuāla teritoriāla vienība, nereti ar no blakus zemēm atšķirīgu teritorijas pakļāvēju (Polija, Krievija). Tam papildus vēl ar pēc tautības citu un mainīgu Dundagas pils, vēlāk arī muižas pārvaldītāju (Dundagas vēsture...).

6.attēls. Dundagas muiža ar pusmuižu tīklu Kurzemes guberņas kartē (1833).
(Vēsturisko karšu...)

Livonijas konfederācijas laikā (13.-16.gs.) Dundagas novada un daļa Ventspils novada teritorijas veidoja Kurzemes bīskapiju. Dundagas pils tobrīd bija Rīgas domkapitulam piederoša, bet no 15.gs. vidus līdz 16.gs. vidum Kurzemes bīskapijai. Livonijas kara laikā Dundagas pils ir Dāņu karaļa īpašumā, bet pēc tam, laikā, kad Piltenes apgabals ir Polijas pakļautībā (1585-1795), Dundagas pils no Kurzemes bīskapijas ir poļu kanclera nopirkta (1582), bet jau pēc sešiem gadiem vācu markgrāfa padomniekam pārdota. Visu poļu pakļautības laiku un Kurzemes guberņas pastāvēšanas laiku, kas ir aptuveni 400 gadu ilgs periods, pils un tās pakļautībā esošie īpašumi, saglabājas kā trīs likumīgi vai radniecīgi saistītu dzimtu īpašumi. Šajā laikā aizsākusies arī Dundagas muižas saimnieciskās struktūras attīstība (6.attēls), pusmuižu centru izveide blīvākos viensētu apriņķos (Dundagas vēsture...).

7.attēls. K.Vildoga Dundagas muižas centra situācijas plāna zīmējums no Marķīza Pauluči albuma, 1827 (Čečanone, Janelis, 2012).

Kurzemes guberņas laiks (1795-1918) tagadējā Dundagas ciema teritorijas vēsturiskajā attīstībā ir notikumiem bagāts. Šajā laikā arī izveidojas Dundagas muižas saimnieciskās struktūras centra (7.attēls), mūsdienīgu Dundagas ciema centra apbūves struktūra, kas arī pašlaik veido ciema kultūrvēsturisko vidi (skatīt 1. pielikumu). Publikācijā „Sarkanā Dundaga” detalizēti aplūkota 1905.gada revolūcijas notikumu attīstība, akcentējot, ka arī zemnieku brīvvaldība (1817) nav nesusi būtiskas pārmaiņas, bet līdz ar pagastu pašvaldību dibināšanu (1866) aizsākusies nozīmīgu pārmaiņu, tai skaitā 1905.gada revolūcijas, apdzīvotu vietu un jauno saimniecību attīstība (Priedītis, 2010). Savukārt 20. gadsimta vēstures attīstība lielā mērā līdzinās vispārējai Latvijas teritorijā notiekošajai attīstībai, nesot daudz pozitīvu, negatīvu, gaidītu un negaidītu pārmaiņu (Dundagas vēsture).

3.2. Ciema pašreizējās situācijas raksturojums

Dundagas ciems ir viens no Dundagas pagasta 38 teritoriālajiem ciemiem un novada administratīvais centrs. Dundagas novads ir Ziemeļkurzemes novads, kas izveidots pēc 2009.gada administratīvi teritoriālās reformas apvienojot tajā divus kādreizējā Talsu rajona pagastus – Dundagas un Kolkas, tā apvienojot arī divus atšķirīgus, bet savstarpēji papildinošus pagastus un daudzveidojot novada attīstības iespējas (Dundagas novada...).

Tā kā novada administratīvais centrs ir Dundagā, gan iedzīvotāju skaita ziņā, gan pakalpojumu un sociālās infrastruktūras pieejamības ziņā Dundagas ciems novada mērogā ir privilēģētākās pozīcijās. Pēc iedzīvotāju skaita - 4638 (1.01.2013), novads pieder pie mazajām pašvaldībām, un gandrīz trešā daļa novada iedzīvotāju (1675) ir Dundagas ciemā dzīvojoši.

Savukārt pēc novada teritorijas kopējā platības 673,9 km², tas ir piektais lielākais Kurzemes plānošanas reģionā, bet Dundagas pagasts – lielākais pagasts Latvijā. Novads robežojas ar Ventpils, Talsu, Rojas novadiem un 36,5 km garumā ar Baltijas jūru un Rīgas jūras līci, kas raksturo pieejamo nozīmīgo sadarbības telpu vietēja, nacionāla un starptautiska līmeņa dažādu institūciju, organizāciju u.c. ietvaros. Attālumi no novada centra līdz Talsiem - 34km, Ventpīlij – 62km, Rīgai – 150km (Dundagas novada..., Dundagas pagasta...).

Novadam raksturīga iezīme ir tā vairākās identitātes. Tas apvieno ne tikai divu fizģeogrāfisko rajonu ainavas un divu etnisko kopienu kultūras, bet arī vairākus spēcīgu identitāti nesošus ciemus, kam kā kodols vismaz Dundagas pagasta līmenī ir kultūrvēsturiski nozīmīgais Dundagas ciems. Novada tēlam nozīmīgs ir gan piekrastes ciemu veidotais „Lībiešu krasts”, gan Dundagas pils kā viduslaiku (nocietinājumu) pils un muižnieku rezidences apvienotais mantojums.

Dundagā izglītības pakalpojumus nodrošina vidusskola, mūzikas un mākslas skola, bērnudārzs, ir pieejama bibliotēka, pasts, sociālās aprūpes iestādes un, protams, novada pašvaldība. Galvenās uzņēmējdarbības nozares Dundagas novadā ir mežizstrāde, kokapstrāde, tradicionālā lauksaimniecība, piena lopkopība, piena pārstrāde, zivsaimniecība un tūrisms. Diemžēl tikai 60% no reģistrētajiem uzņēmumiem ir aktīvi tirgus sektora dalībnieki, līdz ar to reālā uzņēmējdarbības aktivitāte novadā vērtējama kā samērā vāja, kas tieši atsaucas arī uz ciema ekonomiskajām iespējām, kas pamatā ir pakalpojumu sniedzējs ne kā tiešais ražotājs (Dundagas novada..., Dundagas pagasta...).

3.3. Mantojums ciema kultūrvēsturiskajā centrā

Dundagas ciema apbūves struktūrā tās kultūrvēsturisko nozīmi spilgti ataino gan valsts aizsargājamie kultūras pieminekļi ar Dundagas pili, luterāņu baznīcu un parku kā ainavas kodolu, gan arī citi kultūrvēsturiski nozīmīgi elementi, tā iezīmējot arī Dundagas ciema blīvās apbūves teritorijas kultūrvēsturisko centru. Ciema identitāti raksturo spēcīga vēsturiskās dimensijas klātbūtne un kultūrvides evolūcijas attīstības nolasāmība ciema ainavā, kas lokalizēta tiešā sabiedrības sasniedzamībā.

Dundagas ciema blīvās apbūves teritorijā ar valsts aizsardzības statusu ir astoņi valsts nozīmes kultūras pieminekļi, no kuriem četri ir valsts nozīmes **arheoloģiskie** pieminekļi: Dundagas baznīcas senkapi (valsts aizsardzības Nr. 8730), Dundagas pilskalns (valsts aizsardzības Nr.2198), Dundagas viduslaiku pils (valsts aizsardzības Nr. 2199), un Kalna dārzs – pilskalns (valsts aizsardzības Nr. 2200), un otri četri valsts nozīmes **arhitektūras** pieminekļi: Dundagas mācītājmuižas dzīvojamā ēka un parks (valsts aizsardzības Nr. 6737), Dundagas luterāņu baznīca (valsts aizsardzības Nr. 6738), Dundagas pils (valsts aizsardzības Nr. 6739), Parks (valsts aizsardzības Nr. 6740), un otri četri ir valsts nozīmes (skat. 8. attēlu).

Nedaudz atšķirīgi nodēvēti, bet ar būtiski atšķirīgu pieminekļa datējuma laiku, Dundagas pils un Dundagas luterāņu baznīcas kultūras pieminekļi un to teritorijas ir iekļauti gan arhitektūras, gan arheoloģisko pieminekļu tipoloģiskajās grupās.

8.attēls. Dundagas ciema valsts aizsargājamie kultūras pieminekļi (autores izstrādāta shēma).

Savukārt Dundagas pagasta teritorijas plānojumā 2004.-2016.gadam, uzskaitīto 80 pagasta nozīmes aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā 20 pieminekļi no arhitektūras un industrijas tipoloģiskajā grupā iekļautajiem ir vēsturiskā Dundagas muižas saimnieciskās struktūras centra kompleksa mantojums, tagadējā Dundagas kultūrvēsturiskā centra struktūras

elementi, piemēram, Dundagas muižas pārvaldnieka māja (tagad novada pašvaldības administrācijas ēka), Dundagas muižas spirta brūzis un tā saimniecības ēka (tagad tirdzniecības iestādes), Dundagas ūdenstornis, Dundagas pagastnams (tagad Lattelecom Dundagas filiāle), Alus brūzis (tagad Dundagas pienotava), Dundagas muižas kalpu māja (tagad dzīvojamā māja „Ķīkari”, Dundagas muižas staļļi (tagad tirdzniecības iestādes un slēgtā tirgus telpas), Dundagas muižas spēkstacija, Vēja dzirnavas (tagad vējdzirnavu drupas).

Atbilstoši Latvijas Republikas Aizsargjoslu likumam un Dundagas pagasta Teritorijas plānojumu 2004.-2016. gadam ap tiem noteiktas 500m platas aizsargjoslas (aizsardzības zonas), kas Dundagas ciema blīvās apbūves teritorijas pilsētībūvnieciskajā situācijā aptver nelogisku struktūru un rada nepamatotus apgrūtinājumus tādu teritoriju saimnieciskajā darbībā, ar kurām kultūras pieminekļu aizsardzības nodrošināšana nav saistāma. Taču valsts nozīmes un pašvaldības nozīmes aizsargājami kultūras pieminekļi kopā veido un teritoriāli iezīmē kultūrvēsturiski nozīmīgu kompleksu ar skaidru centru, struktūru un robežām, uz kuru attiecināma kompleksa attīstības plānošana un vienoti apsaimniekošanas nosacījumi. Šie arī ir vieni no būtiskākajiem iemesliem, kādēļ 2012.gada rudenī, tika uzsākts darbs pie individuālo aizsargjoslu (aizsardzības zonu) projekta Dundagas ciema blīvās apbūves teritorijas valsts aizsargājamiem kultūras pieminekļiem.

Nodaļas turpinājumā sniegts ieskats kopsavilkumā par Dundagas ciema kultūrvēsturisko vidi veidojošo iezīmējošo valsts nozīmes un pašvaldības nozīmes aizsargājamo kultūras pieminekļu vēsturisko attīstību un pašreizējo situāciju. Informācija sniegta par apbūves tradīcijām ciemā, sākot ar kuršu pilskalniem un noslēdzot ar 20.gs sākuma apbūvi. Plašāka informācija un situācijas analīze par valsts aizsargājamiem kultūras pieminekļiem sniegta Dundagas ciema valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu individuālo aizsargjoslu (aizsardzības zonu) projektā, robežas apstiprinātas VKPAI 2013.gada 21.februāra sēdē.

Dundagas ciema valsts nozīmes kultūrvēsturiskais mantojums

Tā kā, pētījumos konstatēts un vēstures rakstītājos avotos un kartēs minēts, ka no Senlatviju apdzīvojušajām ciltīm Ziemeļkurzemē sākotnēji dzīvojuši lībieši, bet sākot ar 9.gs. arī kurši (skatīt apakšnodaļu 3.1.), pilsnovadu laika mantojums Dundagā ir abu šo cilšu apbūves tradīciju un apdzīvojuma īpatnības raksturojošs. Lielākā daļa Latvijas pilskalnu (54%) izvietojušies ūdensteču tuvumā, tikai aptuveni 1/3 pilskalnu nozīmīgāks bijis ezera tuvums, savukārt gan upes, gan ezera tuvumā atradušies 5%. Tomēr 10% pilskalnu trīs kilometru rādiusā nav bijusi ne ievērojama platuma upe, ne ezers (Sietinsone, 2006). Aplūkojot Latvijas vēstures atlanta un pilskalnu kartes, redzams, ka pilskalnu koncentrācija Ziemeļkurzemē ir salīdzinoši reta. Taču pilskalni ir bijis tikai viens no senā apdzīvojuma

elementiem. Lai objektīvāk un pilnīgāk izvērtētu senā apdzīvotuma struktūru, ir jāiegūst, jāapkopo un jāanalizē dati arī par citiem apdzīvotības elementiem – apmetnēm (senpilsētām), kulta vietām, kapulaukiem, ostām, ceļu vietām un fosilo lauku paliekām (Sietinsone, 2006).

Dundagas pagastā kā valsts nozīmes arheoloģiskie pieminekļi reģistrēti: 1 kulta vieta, 4 pilskalns un 7 senkapi, no kuriem Dundagas ciema kultūrvēsturiskajā centrā atrodas 2 pilskalns un 1 senkapi (Dundagas pagasta teritorijas plānojums 2004.-2016.gadam; Valsts aizsardzības nekustamo īpašumu saraksts). Veicot pieminekļu vēsturisko materiālu izpēti un situācijas analīzi, noskaidroti vairāki nozīmīgi fakti, kas raksturo kultūras pieminekļa izcelsmi, pārmaiņu cēloņus un pašreizējo situāciju.

Dundagas pilskalns, valsts nozīmes arheoloģiskais piemineklis, valsts aizsardzības Nr.2198. Dundagas pilskalns - valsts nozīmes arheoloģiska senvieta, ierīkots Pāces upes krastā (pašlaik tas ir vēlāk uzpludinātā Dzirnavezera ziemeļaustrumu malā), ap 250 m uz ziemeļaustrumiem no Dundagas mūra pils (10.attēls).

9.attēls. Dundagas pilskalns novietnes shēma (autores izstrādāta shēma).

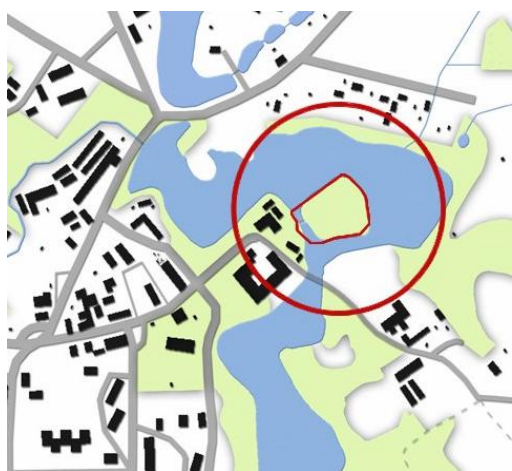

10.attēls. Dundagas pilskalns (09.07.2013).
(no autores personīgā arhīva)

Pilskalns ir iegarenas formas, ap 4m augsts. Arheoloģiskie izrakumi pilskalnā nav veikti, tāpēc precīzs tā apdzīvotības laiks nav zināms. Izteikts minējums, ka šeit atradusies citam pilskalnam – Kalna dārzam – atbilstoša kulta vieta. Dundagas pilskalns izpēti 20.gadsimtā ar 20 gadu intervālu veiktas četras ekspedīcijas – 1923; 1941; 1964. un 1986.gadā, tā konstatējot gan tā iezīmes, gan postījumus un to cēloņus. Pirmo plašāko pilskalns aprakstu 1923. gadā pēc Kara muzeja pasūtījumā veiktās ekspedīcijas, sniedzis E. Brastiņš. Pilskalns izpētes rezultāti publicēti E. Brastiņa darbā „Latvijas pilskalns” Kuršu zeme (1923). Izdevumā norādīts, ka Dundagas apvidū jau senāk meklēts senču pilskalns, bet bez sekmēm, tā vietā līdz pat 1906.gadam uzskatot, ka Dundagas mūra pils ir celta uz tās pašas vietas, kur agrāk stāvējusi pirmatnējā koka pils. E Brastiņš konstatēja, ka pilskalns

atrodas Dundagas pilij pretējā Dzirnavezera krastā, kur starp ezeru un avotainu gravu ir zemes rags, kurš 50 metru tālāk atgriezts no apkārtējā līdzenuma ar grāvi un uzbedumu. Pēc VKPAI dokumentācijas datiem, 1941. gada 19.jūnijā pilskalnu izpēti veicis K. Rozītis, noskaidrojot, ka pilskalnu dēvē par Zaļumu kalu, jo uz tā senāk notikuši dažādi brīvdabas sarīkojumi. Apakšā glabājoties bagātības, tādēļ senāk mantrači pilskalna teritorijā vairākkārt rakuši. Tomēr viņš to apzīmēja par pilskalnveidīgu Baznīcas kalnu, īsto pilskalnu meklējot Dzirnavezera salā. Bet 1964. gada maijā pilskalnu pārbaudīja un nofotografēja Ē. Mugurēvičs, konstatējot, ka Lielā Tēvijas kara laikā vaļņa R galā ierakta tranšeja, atsedzot pelēku zemi, akmeņus un mālu. Kā pagaidām pēdējais, 1986. gada martā Dundagas pilskalnu apmeklēja A. Radovics. Līdz ar veiktajām ekspedīcijām konstatētas un uzskaitītas būtiskākās pilskalna iezīmes un tā teritorijā veiktās darbības, kas izmainījušas tā sākotnējo izskatu. Lai arī pilskalns ir postīts, tomēr saglabājies samērā labi un ir nozīmīgs avots Ziemeļkurzemes apbūves tradīciju un apdzīvotu vietu izveides pētniecībā, kā arī iedzīvotāju materiālās un garīgās kultūras izzināšanā. Zemes gabals, uz kura konstatēts pilskalns ir Dundagas novada pašvaldības īpašums (Dundagas novada pašvaldība), kurā pieminekļa vērtību aizsardzības nolūkos saimnieciskā darbība netiek veikta. Kā negatīvs aspekts minams tas, ka tiešā pieminekļa teritorijas tuvumā esošie privātie zemes īpašumi būtiski ierobežo pieminekļa sasniedzamību un redzamību. Turklāt, par tā esamību šajā teritorijā sabiedrību neinformē nekāda veida informācijas norāde, kā arī nokļūšana līdz piemineklim no DR puses iespējama vien no Dzirnavezera vai no ZA puses, šķērsojot privātos zemes īpašumus.

Kalna dārzs – pilskalns, ir valsts nozīmes arheoloģiskais piemineklis, valsts aizsardzības Nr. 2200, un daļa no valsts nozīmes arhitektūras pieminekļa Dundagas parks, valsts aizsardzības Nr.6740.

11.attēls. Kalna dārza-pilskalna novietnes shēma (autore izstrādāta shēma).

12.attēls. Kalna dārzs-pilskalns (09.07.2013) (no autores personīgā arhīva).

Arheoloģiskajos izrakumos gūtās senlietas liecina, ka pilskalns ierīkots savrupā paugurā m.ē.l.g.t. sākumā, Pāces upes krastā (VKPAI dokumentācijas centrs),uz kuras muižas laikos

uzstādīnāts dīķis (Dzirnavezers) un uzbūvēta mūra pils uz ZA no tā (11.attēls), bet 17.g.s., laikā, kad Dundagas pils no nocietinājumu pils tika pārbūvēta par rezidenci, Kalna dārza - pilskalna teritorijā ierīkoti ģeometriski stādījumi – simetriskas cirptu liepu alejas pa perimetru salai, tā aizsākot Dundagas parka izveidi. Galvenie zemes darbi, kuru rezultātā izveidots pašreizējais dabas pamatnes reljefs, veikti 1.g.t. sākumā un 12.-13. gadsimtā. Savukārt Kalna dārza terases, iespējams, izveidotas muižas parka izveides laikā. Arī pašlaik Kalna dārzs ir savdabīga terasēta pussala, kas Dzirnavezera DA daļā, 60 m uz ZA no Dundagas pils par 6 - 7 metriem paceļas virs ūdens līmeņa. Pussalai visapkārt ir mākslīgi nostāvinātas nogāzes, izveidots labi izlīdzināts, virsskatā noapaļoti iegarenas taisnstūra formas plakums, 70 x 35 – 55 m laukums.

Kā pirmais Kalna dārzu - pilskalnu jau 1809.gadā aprakstījis U.Šlipenbahs, 1943. gadā P.Stepiņš, 1981. gadā pilskalnā Ē.Mugurēviča vadībā izdarīti arheoloģiskie izrakumi, kuros noskaidrots, ka kalna dārza plakums A pusē bijis nocietināts ar valni, kas veidots no akmeņiem un zemēm. Izrakumos iegūtās senlietas - bronzas kaklariņķa un rotadatas fragmenti - un nocietinājumu raksturs liecina, ka pilskalns izmantots m.ē.1.g.t. un 2.g.t. sākumā. Tomēr, 1943.gadā P.Stepiņš izteicis minējumu, ka Kalna dārzu kā nocietinājumu 13.gs. ierīkojuši vācieši un izmantojuši līdz Dundagas mūra pils uzcelšanai (VKPAI dokumentācijas centrs).

Apsekojot teritoriju un izvērtējot to vēsturisko materiālu kontekstā, jāteic, ka teritorija vēl joprojām ir uzmanību piesaistoša un unikālā savā veidolā, labi saglabājusies kā arheoloģijas piemineklis. Savukārt vērtējot teritoriju kā arhitektūras pieminekļa daļu no ainaviskā viedokļa, situācija, galvenokārt tieši apstādījumu kopšanas viedokļa, vērtējama vairāk negatīvi. Sākotnēji cirpto simetrisko liepu alejas, pašlaik ir pāraugušu liepu rindas ar haotiski augošām atvasēm, bet pussalas nogāzes daudzviet klāj pašizsējas rezultātā attīstījušies koku un krūmu sējeņi, ierobežojot terasēto nogāžu reljefa vizuālo uztveramību. Teritorija viennozīmīgi ir unikāla, un būtiski saglabāt tās mantotās vērtības, neturpināt aizsāktās apsaimniekošanas kļūdas, noteikt teritorijai atbilstošu funkcionālo izmantošanu un kopšanu, pieminekļa vērtību izcelšanai gan no kultūrvēsturiskā, gan ainaviskā viedokļa.

Dundagas baznīcas senkapi. 2007. gadā, veicot grīdas nomaiņu Dundagas luterāņu baznīcā, atklāti **Dundagas baznīcas senkapi**, valsts nozīmes arheoloģiskais piemineklis, valsts aizsardzības Nr. 8730. Dundagas baznīcas senkapi saistāmi ar aptuveni 500 gadus ilgu Latvijas vēstures laika posmu no 12.-17.gs. Dundagas baznīcas senkapu senākā apbedījumu daļa hronoloģiski attiecināma uz 12.gs., 1766. gadā celtās Dundagas luterāņu baznīcas teritorijā (13.attēls).

Līdztekus Nevejas un Upesvagaru senkapiem Dundagas pagasta teritorijā, Dundagas baznīcas senkapu arheoloģiskajos izrakumos atrastās liecības par kuršu ugunskapiem ir

uzskatāmas par kuršu apdzīvotajās teritorijās vistālāk uz ziemeļiem konstatēto apbedījumu vietu. Arī viduslaikos kuršu kapulaukā turpinātas iepriekšējā laikmeta apbedīšanas tradīcijas, mirušos sadedzinot. Savukārt, pēc kristietības nostiprināšanās Dundagas apkārtnē pagāniskajā kuršu apbedījumu vietā iekārtota kristīgā kapsēta. Tādējādi Dundagas baznīcas senkapi unikālā veidā raksturo pirmskristīgo apbedīšanas vietu pāraugšanu kristīgajā kapsētā, kā arī vienas no lielākās baltu grupas – kuršu – materiālās un garīgās kultūras nepārtrauktu attīstību un noturīgumu vairāku laikmetu garumā (Valsts kultūras..., 2011).

13.attēls. Dundagas baznīcas senkapi novietnes shēma (autore izstrādāta shēma).

14.attēls. Dundagas baznīcas senkapi pie Dundagas luterāņu baznīcas (14.03.2013) (no autore personīgā arhīva).

Neskatoties uz to, ka katoļu baznīcas politika bija nevis iznīcināt vietējās paražas, bet gan integrēt tās kristīgajā kultūrā, lielākoties novērojams, ka baznīcas tika celtas senajās pagānu svētvietās (Jākobsons, 2010), lai apkarotu baltu cilšu pagāniskās ieražas. Līdz ar to Dundagas baznīcas senkapi unikālā iezīme ir kuršu apbedīšanas vietas pāraugšana kristīgajā kapsētā, kur tikai 1766.gadā uzcelta mūra baznīca.

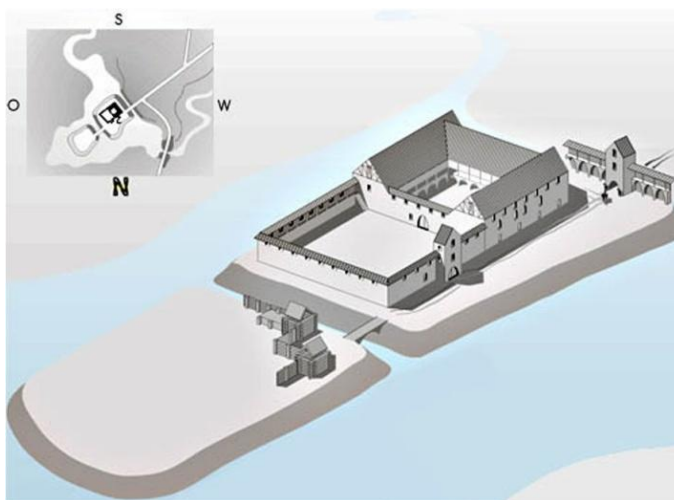
Dundagas viduslaiku pils. Vēlajā dzelzs laikmetā, kad atsevišķi pilskalni sāka izvirzīties par lielāku novadu centriem, strauji turpināja attīstīties arī to nocietinājumu sistēmas (Guščika u.c., 2006), bet tagadējā Dundagas novada teritorijas vēsturisko attīstību līdz pat mūsdienām galvenokārt noteica 13.gadsimta vēsturiskie notikumi, kad Rīgas bīskaps Nikolajs piešķir domkapitulam 200 arķlu zemes Dundagas novadā, Ordenis atzīst Rīgas domkapitula tiesības uz Dundagu un Tārgali, atsakoties no novadiem “uz mūžīgiem laikiem”, un Rīgas domkapituls Dundagā uzceļ nocietinājumu pili.

Dundagas viduslaiku pils ir valsts nozīmes arheoloģiskais piemineklis, valsts aizsardzības Nr. 2199. Pils celta ap 13.gs. trešo ceturksni Rīgas domkapitula saimnieciskām vajadzībām, kā lauksaimniecības produktu savāktuve un glabātuve līdz to nogādāšanai patērētājiem Rīgā. Sākotnēji uzbūvētajai pilij bijuši trīs dzīvojamie korpusi. Vidējais korpus vērst pret sauszemi, ko noslēdza mākslīgi izrakts aizsarggrāvis. Sānu korpusi bijuši īsāki, un

to galus savienojis nocietinājuma mūris, veidojot slēgtu iekšējo pagalmu. Aiz nocietinājuma sienas, pret pussalas galu, atradusies priekšpils ar apkārtmūriem un vārtu torni (16.attēls).

15.attēls. Dundagas viduslaiku pils novietnes shēma (autores izstrādāta shēma).

16.attēls. Dundagas viduslaiku pils vizuāla restaurācija (Akpool - senu...).

Turpmākajā Dundagas pils attīstības vēsturē, gan saistīti, gan nesaistīti ar Latvijas teritorijas vēsturisko attīstības zīmīgiem notikumiem, pilij daudzkārt mainās īpašnieki (pārvaldnieki), līdz ar to arī mainās tās funkcionālā nozīme, kam pakārtoti seko pārbūves. Kad Kursas bīskapija pili nopērk no Rīgas domkapitula (1434), notiek tās ievērojama pārbūve, lai celtu tās aizsargspējas. Pils divas reizes cietusi karadarbībā. Pirmo reizi Piltenes mantojuma karā (1583), otro reizi Polijas - Zviedrijas karā (1656), tomēr paliekot Maidelu dzimtas īpašumā, kuras valdīšanas laikā pils piedzīvo būtiskas pārmaiņas. 17.gs. paralēli karadarbībām notikusi intensīva celtniecība. Ap 1685.gadu pilī uzbūvēts austrumu korpus un jaunā pils kapela, izbūvētas arī citas pils telpas. Maidelu valdīšanas laikā (17.gs. beigas – 18.gs. sākums) pils no cietokšņa tika pārvērsta par muižnieku greznu rezidenci. Līdz ar to pils ir arī valsts nozīmes arhitektūras piemineklis Dundagas pils jeb Dundagas muižas kungu māja.

Dundagas pils, valsts nozīmes arhitektūras piemineklis valsts aizsardzības Nr. 6739. Saprotams, ka līdz ar to arī radās nepieciešamība pēc rezidences dārza vēlāk arī parka, ar ko aizsākta Dundagas parka kā valsts nozīmes arhitektūras pieminekļa attīstības vēsture. No 18.gs. sākuma līdz pat agrārajai reformai 1920. gadā Dundagā saimniekoja Ostenzakenu dzimta. Svarīgākas pārbūves pilī notikušas ap 1785. gadu.

Pils divas reizes cietusi ugunsgrēkos. Pirmo reizi 1872.gadā – zemnieku nemieru laikā, kad pils pilnīgi nodega, bet otro reizi atkārtoti 1905.gadā – revolūcijas laikā. Pēdējie pils atjaunošanas darbi pēc šiem ugunsgrēkiem notikuši laikā no 1909.gada līdz 1914.gadam un daļēji pabeigti līdz Pirmajam pasaules karam.

17..attēls. Dundagas muižas kungu māja, ap 1850. gadu (Akpool - senu...).

Pēc Pirmā pasaules kara pils kļuva par valsts apsaimniekošanā esošu muižu. Šajā laikā pilī ienāk sabiedriska rakstura funkcijas un tā zaudē dzimtas rezidences lomu un īpašības. 1924. gadā par pils īpašnieci kļuva Dundagas pagasta pašvaldība. 1926. gada jūlija beigās pilī iekārtoja pagastnamu. Bez pašvaldības iestāžu dienesta telpām un darbinieku dzīvokļiem pilī novietojas apriņķa policijas otrā iecirkņa priekšnieka kanceleja ar dzīvokli, rajona ārsts, Sarkanā Krusta veselības kopšanas punkts, Krājaizdevumu sabiedrība, ugunsapdrošināšanas biedrība un pirmā stāva telpās arī daži privātveikali un darbnīcas. Dažāda rakstura funkcijas pilī pastāvēja Otrā pasaules kara laikā: 1941. - 1943. gads pagasta valde, 1943. - 1944. gads SS štābs, 1944. - 1945. gads Vērmahta hospitālis un bibliotēka. No 1945. gada līdz 1974. gada decembrim Dundagas pilī atradās vidusskola.

Kopš Latvijas Republikas valstiskuma atjaunošanas pilī atgriezušies Dundagas pagasta (tagad novada) pašvaldības iestādes. Pašlaik Dundagas pils ir dažādu ar kultūru, izglītību, atpūtu un izklaidi saistītu norišu mītne. Pēdējos gados veikti būtiski pils remontdarbi, iekštelpu sakārtošana vai atjaunošana atbilstoši funkcionālajiem mērķiem, bet 2013.gada vasarā sākti pils iekšpagalma rekonstrukcijas darbi (Janele, 1981; Erdmanis, 1989; Abaja, 2011; Čepanone, Janelis, 2012; VKPAI Dundagas viduslaiku pils, 2013; Dundagas vēsture).

Nocienājumu pils, muižas centra apbūves kompleksa kodols, rezidence, sabiedriskais un kultūras centrs – vēsturiskā griezumā kultūras pieminekļa funkcionālā nozīme un tam pakārtotā vides transformācija kontekstā ar attiecīgos vēstures periodus raksturojošajām tendencēm ir neskaitāmu nozīmīgu iezīmju atspoguļojums vienkopus. Pieminekļa apsaimniekošanā būtiski saglabāt teritorijā vēl pastāvošās, dažādos vēstures periodus raksturojošās iezīmes un uzturēt tās stilam atbilstošajā atainojumā. Pašlaik pils kalpo par

mājvietu dažādām sabiedriska rakstura funkcijām un ir pašvaldības īpašums. Tas jātver kā priekšrocība kultūras pieminekļa apsaimniekošanai un pieejamībai.

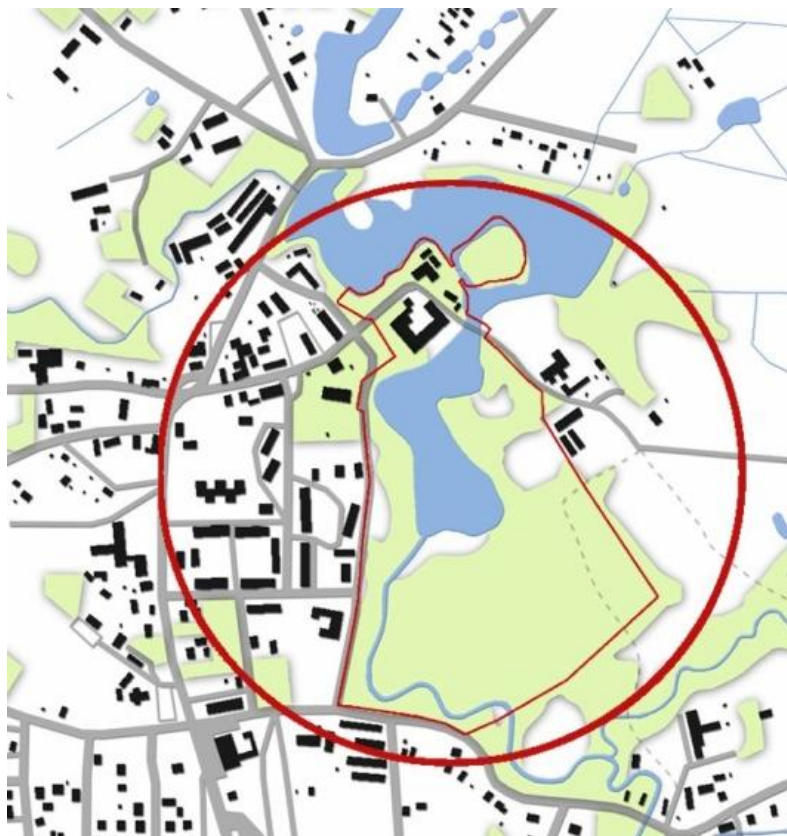

18.attēls. Dundagas pils, skats no parka (Pils ielas) tilta (06.03.2013)
(no autores personīgā arhīva).

Dundagas parks, valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, valsts aizsardzības Nr. 6740. Līdz ar Dundagas pils kā muižas centra, kungu mājas attīstību arī izveidots Dundagas parks. 2012. gadā veikts pētījums „Dundagas pils parka vēsturiskās attīstības izpēte un ainaviskais novērtējums”, kas sniedz vispusīgu informāciju un skatījumu par parka vēsturisko attīstību, pašreizējo situāciju un ainavisko novērtējumu kultūrvēsturiskā mantojuma kontekstā. Precīzu datu par laiku, kad sāka Dundagas parka ierīkošana nav, tomēr vairākos avotos minētie fakti apliecina 17.gadsimtu kā tā izcelsmes aizsākumus, laikā kad Dundagas pils no nocietinājumu pils pārtapa par rezidenci – Dundagas muižas centru (kungu māju).

Tobrīd Dundagā valdīja Maidelu dzimta, bet neilgi pēc tam ilgo valdīšanu (18.gs.sāk-20.gs. sāk.) un parka pilnveidošanu pārņēma Ostenu – Zakenu dzimta. Parka teritorijas kopējā platība pašlaik ir 21,75 ha, bet sākotnēji, iespējams, bijusi pat lielāka. Muižas laikā parks tika saukts par „brīžu dārzu”, jo tolaik turp vesti brīži, audzēti un medīti. Savukārt, kopš 20.gs. divdesmitajiem gadiem, līdz ar Dundagas pilsmuižas pastāvēšanas beigām parks kļuvis par brīvdabas kultūras pasākumu centru Dundagas pagastā, un kopš tā laika parks ir iecienīta atpūtas vieta kā Dundagas ciema iedzīvotājiem, tā arī viesiem (Čepanone, Janelis, 2012). Parka savdabību raksturo dažādu stilu pielietojums parka plānojumā. Pēc stilistiskās piederības parka plašākā teritorija ir ainavu parks, bet tā atsevišķas daļas pirms vai pēc ainaviskās daļas izveides iekoptas kā regulārie dārzi. Parka Z daļa veidota kā regulāra cirptu liepu aleju sistēma, bet D daļa – brīva plānojuma, ar skatu perspektīvām uz plašām laucēm, lieliem ozoliem, koku grupām un audzēm. Visticamāk, parka veidošana notikusi pa posmiem,

periodiski iedvesmojoties no attiecīgā laika slavenākajiem itāļu, franču regulārajiem dārziem, bet vēlāk angļu ainavu parkiem. Parka ziemeļu daļa jeb ģeometriski veidotā daļa ir vairāku diskusiju pamats. Apstādījumu veidotais simetriskais taisnstūra formas zīmējums veidots kā ar pili nesaistīts ģeometrisks dārzs, ar strūklaku centrā, turklāt kokaugu vecuma struktūra liecina par stādījumu ierīkošanas laiku ne senāku kā 20. gs. sākums (Čečanone, Janelis, 2012).

19.attēls. Dundagas parka novietnes shēma (autores izstrādāta shēma).

Tādēļ rodas jautājums, vai regulārā parka daļa tolaik ir atjaunota, jaunveidota, vai pārveidota jauniem funkcionālajiem mērķiem. Iespējams, ka pēc Dundagas pilsmuižas pastāvēšanas beigām pastāvēja vēlme nodalīt parku no pils, kā varas centra, atvēlot to kultūrai, tādēļ jauno regulāro parka daļu ierīkojot, pils izslēgta kā parka plānojuma kompozīcijas centrs.

Parka kopējās teritorijas ietver daļu no sešiem zemes īpašumiem, no kuriem divi ietverti pilnībā. Apstādījumi ap ēkām daudzviet ir jaunākos laikos ierīkoti, nerēķinoties ar to atbilstību apbūves stilistikajai piederībai, tā mazinot arī muižas kompleksa ēku sasaisti ar parku. Tiešajā parka teritorijā kokaugu sastāvu pamatā veido pašmāju koku sugas, daudzviet sastopamas arī svešzemju koku sugas, pārsvarā pils apkārtnē. Starp parku un pili atrodas uz Pāces upes uzpludināts Dzirnavezers (dīķis), ar kopējo platību ir 2,5 ha. Tā krasts pie pils ir terasēts, un parka laucē iepretim tam atrodas estrāde (VKPAI pieminekļu dokumentācijas centrs, Dundagas parks).

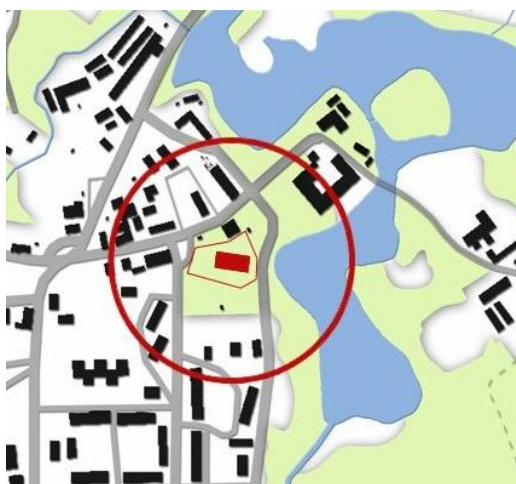
20.attēls. Dundagas parka ozolu birzs jeb Sibillas birzs (09.07.2013).
(no autores personīgā arhīva)

Jau no pirmsākumiem parks ticis pakļauts nemitīgām pārmaiņām. Iespējams, tieši tādēļ pašlaik parkā saglabājies pavisam nedaudz redzamu liecību par tā attīstību un veidošanos. Gadu gaitā neprofesionāla kopšana un parka labiekārtošana bez izpētes lielā mērā ir mazinājusi mantojuma kvalitātes. Kā nepārprotams piemērs neatbilstošai rīcībai minama situācija pie pils DA fasādes. Vēsturiski tur bijis atvērta terasēta dārzs, kas no pils kāpnēm atvēra plašu un labi pārskatāmu skatu uz parku, bet skatā no parka eksponēja pils fasādi ar tās atspulgu ūdenī, kā arī terasēto dārzu.

Vietām, it kā atjaunojot parku, ir aizsegtas vēsturiskās skatu perspektīvas un neapzināti atvērti jauni, ar pils kompozīciju nesaistīti skati. Arī meža daļas sakopšana, izcērtot krūmus, kas vēsturiski veidojuši apakšējo meža stādījumu stāvu, un pašizsējas ceļā izaugušo koku saglabāšana, domājot par koku bioloģisko nomaiņu, vienlaikus dīķa krastus atstājot izaugšanai, ir pretrunā ar parka kultūrvēsturisko attīstību un galvenajiem parka veidošanas principiem. Negatīvi atzīmējama mantojuma degradācijas pakāpe Kalna dārzā. No tā vizuāli estētiskajām kvalitātēm un kultūrvēsturiskajām vērtībām, saglabājies pavisam maz, tomēr gan Kalna dārzs, gan parks kopumā ar ozolu birzi un citām tā unikālajām iezīmēm ir liela vērtība vēl joprojām.

Dundagas luterāņu baznīca Kristietības nostiprināšanās Dundagas apkārtnē aizsākās pēc Dundagas pils uzcelšanas (13.gs. beigās), kad tajā ierīkoja pils kapelu, ko izmantoja vācu draudze. Savukārt, latviešu draudzes vajadzībām Āžu muižā (5km no Dundagas centra) kopš 17.gs. pastāvēja koka baznīca. Apmēram 100 gadus tā pastāvējusi vienlaikus ar pils kapelu (Dundagas evaņģēliski luteriskās draudzes arhīva materiāli).

Tagadējā mūra baznīca Dundagas luterāņu baznīca, valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, valsts aizsardzības Nr. 6738 – Dundagas luterāņu baznīca pabeigta celt 1766.gadā, pēc firsta Kārļa fon der Ostenzakena iniciatīvas. Pils kapela kopš 1830. gada nav bijusi izmantojama, bet 1872. gadā nodegot kopā ar pili, atšķirībā no citiem pils korpusiem tā arī nav tikusi atjaunota. Līdz pat 20.gs. 20to gadu sākumam Dundagas luterāņu baznīca kalpoja abām draudzēm – vācu un latviešu, drīz pēc tam arī no baznīcas uz Rīgas muzeju pārvesti Ostenzakenu dzimtas muižnieku tēli (Dundagas evaņģēliski luteriskās draudzes arhīva materiāli). Baznīcas kultūrvēsturisko nozīmi būtiski papildina tās iekštelpu autentiskās vērtības. Baznīcā vēl joprojām skan Anša Dinsberga no 1856.-1859. gadam būvētās ērģeles, bet altārtelpu rotā 1912.gadā uzstādītā Jāņa Rozentāla altārglezna „Lieldienu rīts”.

21.attēls. Dundagas luterāņu baznīcas novietnes shēma (autore izstrādāta shēma).

22.attēls. Dundagas luterāņu baznīca. Skats no Maija ielas (09.07.2013). (no autores personīgā arhīva)

Dundagas luterāņu baznīcas pirmās pārbūves un remonts sākti 19.gs. beigās – 1882. gadā veikts iekštelpu remonts un krāsošana, bet 1897. gadā agrākā torņa vietā uzbūvēts tagadējais slaidais tornis. Turpmākie nozīmīgākie remonts un pārbūves veikti starpkaru periodā un pēc valstiskuma atjaunošanas Latvijā. 1935. gadā baznīcas iekštelpas izremontētas un pārkrāsotas, krāsas pieskaņojot J.Rozentāla altārgleznei, bet 1937. gadā sākts baznīcas žoga remonts, akmens vaļņa vietā liekot betona pamatu, betona stabus un koka daļas. Nākamās pārmaiņas baznīcā piedzīvojusi tikai 1988.gadā, kad no tās torņa noņem nolietoto koka dēlīšus un torni apvelk ar skārdi (Dundagas evaņģēliski luteriskās draudzes arhīva materiāli). 21.gs. sākumā baznīcā veikti un arī pašlaik notiek būtiski remontdarbi, kā arī plānota labiekārtojuma rekonstrukcija Baznīcas teritorijai.

Tā kā Dundagas kā apdzīvotas vietas veidošanās centrs un kodols bijis Dundagas pils, baznīca nav centrālais elements ciema pilsētībūvnieciskajā struktūrā kam pakārtota apkārtējās teritorijas turpmākā apbūve. Tomēr Dundagas luterāņu baznīca ir ciema vēsturiskās apbūves elements ar izteiktām vertikāla akcenta īpašībām. Pašlaik baznīcas apkārtnes vides harmoniju

būtiski ierobežo vairāki savstarpēji disharmonējoši elementi. Situāciju ievērojami uzlabotu pret baznīcas centrālajiem vārtiem esošā skvēra sakārtošana, tā savienošana ar baznīcas pievārti, tādējādi veidojot funkcionāli un kompozicionāli vienotu un skatiem uz baznīcu atklātu telpu. Savukārt, strādājot pie pils skvēra labiekārtojuma, būtiski tā telpisko kompozīciju veidot tā, lai, cik vien iespējams, atjaunotu vēsturiskā pilsmuižas kompleksa, tagad Dundagas ciema vēsturiskā centra vienoto telpisko struktūru.

Dundagas mācītājmuižas dzīvojamā ēka un parks. 18.gs beigās, Ostenu - Zakenu dzimtas valdīšanas laikā Dundagā, uzreiz pēc Dundagas luterāņu baznīcas pabeigšanas (1766), celta arī Dundagas mācītājmuiža.

Dundagas mācītājmuižas dzīvojamā ēka un parks ir valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, valsts aizsardzības Nr. 6737, pieminekļa teritorijā neiekļaujot apbūves kompleksa mūra laidaru. 2012. gada vasarā veikta mācītājmuižas dzīvojamās ēkas arhitektoniski mākslinieciskā inventarizācija, fotofiksācija un uzmērījumi, kā rezultātā konstatētas neskaitāmas laika gaitā zaudētas detaļas un elementi (Orniņa, Orniņš, 2012).

23.attēls. Dundagas mācītājmuižas dzīvojamās ēkas un parka novietnes shēma (autores izstrādāta shēma).

24.attēls. Dundagas mācītājmuižas dzīvojamā ēka (1931) (VKPAI pieminekļu dokumentācijas centra arhīvs).

Īpašums, uz kura atrodas Dundagas mācītājmuiža ar parku ir vienīgais no Dundagas ciema valsts aizsargājamiem kultūras pieminekļiem, kas tieši neietilpst Dundagas ciema centra apbūves struktūrā, bet ir kā akcents lauku ainavā starp Dundagas un Jaundundagas ciemiem Valsts vietējā autoceļa V1307 Dundaga - Melnsils malā (23.attēls).

Līdz 1769. gadam Dundagas mācītājmuiža bijusi Dundagas Vecmuiža, kas ir viena no vecākajām Dundagas pusmuižām. Dundagas mācītājmuižas teritorijas sākotnējo telpisko struktūru samērā skaidri ataino 1845.gadā zīmētais situācijas plāns (25.attēls). Vēl joprojām kultūras pieminekļa teritorijā ir nolasāmi galvenie sākotnējo struktūru veidojošie elementi – liepu aleja gar Dundagas – Vīdāles ceļa posmu, pret to ar galu būvēta dzīvojamā ēka - vienstāvu garenbūve ar augstu cokolu un mansarda jumtu, no ēkas dienvidu fasādes ir izeja uz

ģeometriski veidotu dārzu / parku. Teritorijas apbūves struktūru Z virzienā papildina saimniecības ēkas. No tām mūsdienās vēl saglabājies dzīvojamai ēkai tieši pretim esošais laukakmeņu mūra laidars.

2013.gadā pieminekļa īpašnieks – Dundagas luterāņu baznīcas draudze – ar VKPAI kultūras pieminekļu izpētes, glābšanas un restaurācijas programmas un Dundagas novada pašvaldības atbalstu pabeigta dzīvojamās ēkas iebrukušā jumta rekonstrukcija, bet vēl joprojām iebrucis ir mūra laidara jumts. Ēku jumti ir jau reiz pārbūvēti, daļa ķieģeļu un akmens dzegu nogruvuši. Tā rezultātā tie būtiski mainījuši savu sākotnējo veidolu, zaudētas daudzas vērtīgas detaļas (no intervijas ar Dundagas luterāņu baznīcas draudzes pārstāvi, draudzes projektu vadītāju).

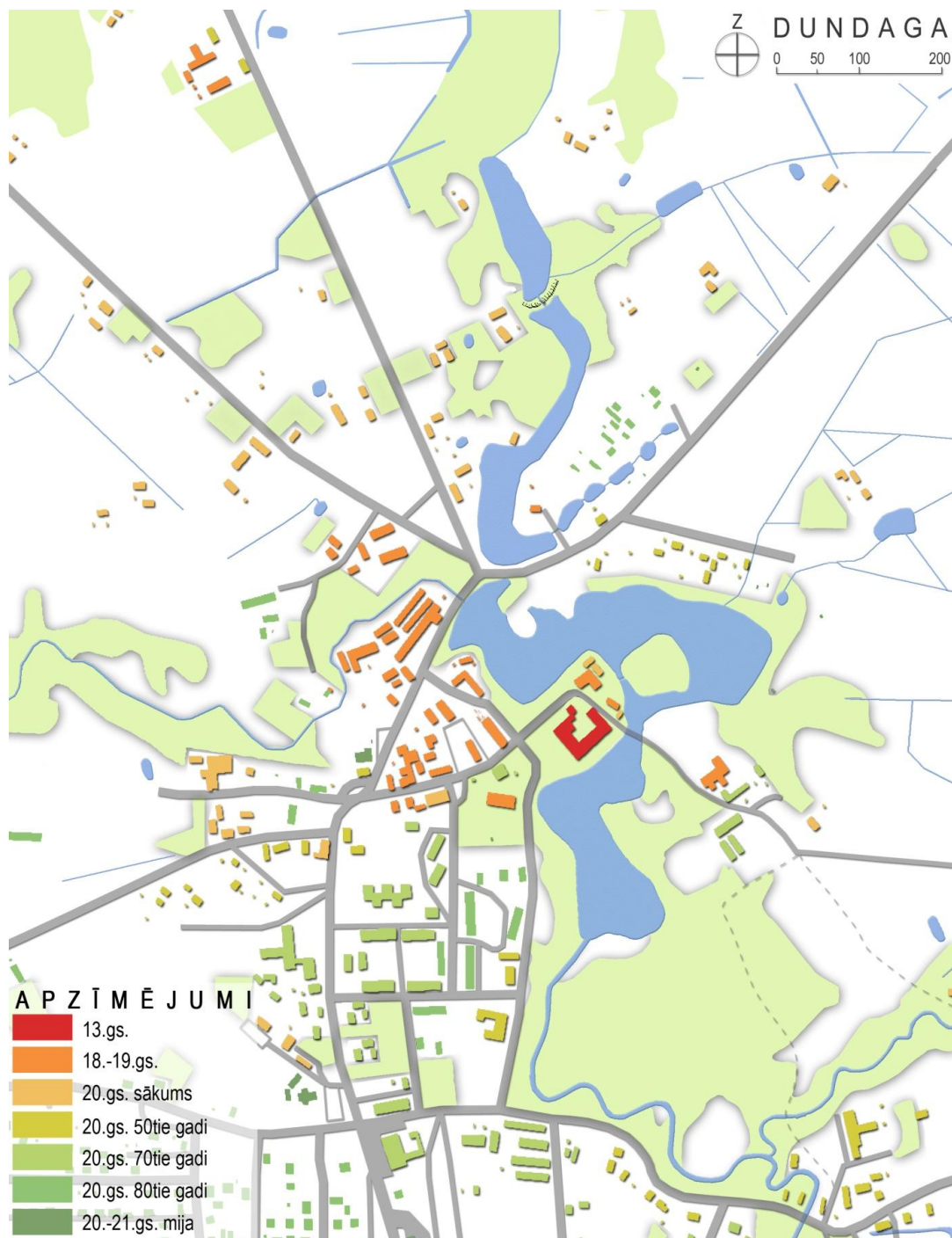
25.attēls. Dundagas mācītājmuižas un apkārtnes situācijas plāna fragments (1845).
(Dundagas ev.lut. draudzes arhīvs).

Līdz 20.gadsimta sākumam, teritorijas funkcija, līdz ar nemainīgu pārvaldītāju pamatā saglabājusies nemainīga – Dundagas luterāņu baznīcas mācītājmāja. Šajā laikā ēkas telpu pārbūvi veicinājusi dažādu tehnisku risinājumu neatbilstība ziemas apstākļiem. Vēlākos gados veiktās pārbūves jau saistāmas ar ēkas funkcijas maiņu. Tā 20.gs. vidū veikta pārbūve pielāgojot telpas Dundagas pansionāta vajadzībām, bet 20.gs. beigās – dzīvokļu funkcionālajām prasībām. Lielākā ēkas pārbūve veikta 20.gs. 80-jos gados, 1979.gada ugunsgrēka postījumu likvidēšanai - pārbūvēts jumts austrumu galā, nomainīti gandrīz visi 1.stāva logi, groplogu vietā iebūvējot zviedru tipa savietoto rāmju logus, un ēkas telpas tikušas pārbūvētas kā dzīvokļi (Orniņa, Orniņš, 2012).

Dzīvojamā ēka un parks kopš 2011. gada netiek izmantoti to tehniskās nepiemērotības un estētisko vērtību zemās kvalitātes dēļ. Gan postījumi pēc 1979.gada ugunsgrēka, gan

pašlaik esošie postījumi tiek likvidēti ilgstošā laika posmā, un darbi sākti novēloti, tā rezultātā daudz straujāk un lielākā mērā zaudētas kultūrvēsturiskas vērtības un liecības par pastorāta arhitektūrā netipiskās ēkas elementiem. Dundagas evaņģēliski luteriskās draudze, Kā īpašnieks, pastāvīgi meklē iespējas ēkas tehniskā stāvokļa uzlabošanai un tālāku bojājumu novēršanai, bet pašlaik nav spējis nodefinēt īpašuma turpmākās funkcijas, bet tās nosakot, gan ēkām, gan parkam izstrādājama atbilstoša restaurācijas un apsaimniekošanas programma, finansējuma piesaiste, kā arī atbildību sadale programmas realizēšanai noteiktā laika periodā.

Dundagas ciema pagasta nozīmes kultūrvēsturiskais mantojums Dundagas novadā

26.attēls. Apbūves attīstība Dundagas ciema centra teritorijā 13.-21.gs.
(autores izstrādāta shēma, balstoties uz vēsturiskās izpētes datiem).

Dundagas novada apdzīvojuma struktūra ar tās galvenajiem aktivitātes punktiem kopumā ir saglabājusies un pārmantota no paaudzes paaudzēs simtiem gadu garumā, seno ciemu centros muiža izveidoja pusmuižu kompleksus, attiecīgi vēlāk – pirmās Latvijas brīvvalsts laiks – centri nostiprinās kā ciemi, tie paši centri pēc 1945. gada kļuva par Latvijas Sociālistiskās Padomju Republikas kolhozu centriem (Abaja, 2011). Savukārt Dundagas ciema kultūrvēsturiskais centrs ir galvenais Dundagas muižas saimnieciskās sistēmas aktivitātes punkts, no kura mantota Dundagas ciema centra apbūves struktūra un elementi.

Ciema kultūrvēsturiskās vides apbūvi galvenokārt veido 18.gs. – 20.gs. sākuma apbūves elementi, vienuviet pārklājoties ar senajām kuršu apmetnēm un 13. gs. viduslaiku pili (26.attēls; 1.pielikums). Muižas saimniecības sistēmas lielāko daļu aizņēma lielražošanai piemērotas lauksaimniecības teritorijas, meži, dīķi, ar dzimtbūšanas likumiem muižai piesaistītās zemnieku viensētas. Savukārt Pilīm pietuvināto apkārtni izdaiļoja ar dendroloģiskiem stādījumiem - dārziem un parkiem, bet to tuvumā koncentrējās rūpnieciskās ražošanas būves – staļļi, klētis, manufaktūras, krogi, dzirnavas, siltumnīcas (Lekciju konspekts „Kultūrvidē”). Arī Dundagas muižas piemērs atbilst šādam paraugam. Dundagas ciema centra valsts un pagasta nozīmes aizsargājami kultūras pieminekļi kopā, galvenokārt ir tieši šīs struktūras un elementu mantojums.

Nodaļas turpinājumā, izmantojot vietējo iedzīvotāju pastāstīto informāciju, Dundagas pagasta teritorijas plānojuma un portālā Dundagas vēsture pieejamos datus, sniegts ieskats par daļu no Dundagas pagasta nozīmes aizsargājamiem kultūras pieminekļiem. Bez tālāk aprakstītajiem pagasta nozīmes kultūras pieminekļiem ciema kultūrvēsturiskajā vidē nozīmīgs ir arī Dundagas Tautas nams, sākotnēji celts kā Jaunā pils jeb Jaunpils pēc Dundagas pils nodegšanas (1905), kā pagaidu dzīvesvieta baronam. Vēlāk izmantots kā Dundagas pagasta tautas nams, bet šī gada maijā atklāts kā brīvā laika pavadīšanas centrs (Intervijas).

Dundagas muižas pārvaldnieka māja, pagasta nozīmes arhitektūras piemineklis.

27;28.attēls. Apbūves kompleksa „Līkā muiža” galvenā ēka – Kādreizējā Dundagas pils pārvaldnieka māja (06.03.13 / 24.10.12.) (No autores personīgā arhīva).

Apbūves kompleksa „Līkā muiža” galvenā ēka – Dundagas pils pārvaldnieka māja datēta ar laiku ap 19.gs. beigām. 1997.gada decembrī ēku kompleksa "Līkā muiža" - administratīvā ēka ar piebūvi, dzīvojamā māja ar piebūvēm un trīs šķūņi nodoti Dundagas pagasta pašvaldības tagad Dundagas novada pašvaldības īpašumā, Pils ielā 5 (ar MK rīkojumu 656, 1997), un pašlaik ir Dundagas novada pašvaldības administratīvā ēka.

Dundagas muižas spirta brūzis, pagasta nozīmes arhitektūras piemineklis

Apbūves komplekss, Dundagā Talsu ielā 4, datēts ar laiku ap 19.gs. beigām, kā Dundagas muižas spirta brūzis, kas vēl nesen pildījis tirdzniecības iestāžu funkcijas, bet pēdējos gados netiek izmantots. Vēsturiskajā apbūves kompleksā ietilpst arī spirta brūža saimniecības ēka ar uzbrauktuvi, kas ir atsevišķs pagasta nozīmes arhitektūras piemineklis.

29;30.attēls. **Kādreizējais Dundagas muižas spirta brūzis** (06.03.13) (No autore personīgā arhīva).

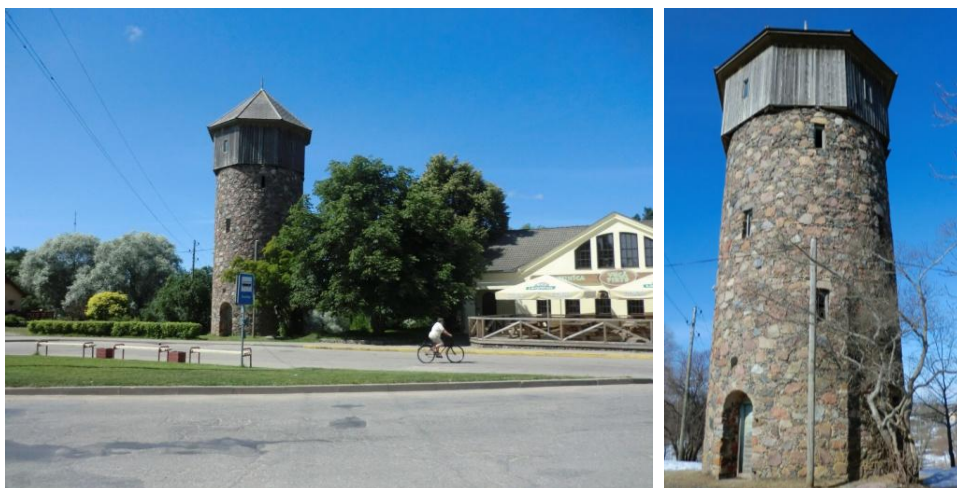
Dundagas muižas staļļi, pagasta nozīmes arhitektūras piemineklis

Apbūves komplekss datēts ar laiku ap 19gs.vidu, bet pašlaik pielāgots tirdzniecības funkcijām, tiek izmantots veikaliem un kā slēgtā tirgus telpas un pasta nodaļa - 32.attēls.

31;32.attēls. **Apbūves komplekss - kādreizējie Dundagas muižas staļļi** (14.03.13 / 09.07.13) (No autore personīgā arhīva).

Dundagas ūdenstornis, pagasta nozīmes arhitektūras piemineklis (1800)

33;34.attēls. Dundagas ūdenstornis (09.07.13 / 13.03.13) (No autores personīgā arhīva).

Dundagas muižas apbūves teritorija, pagasta nozīmes vēsturisko notikumu vieta

Kā Dundagas muižas saimniecības apbūves teritorija, vēsturisko notikumu vieta datēta ar laiku ap 19.gs. vidu, bet vēsturiskie notikumi, ar ko teritorija ir nozīmīga ir 1905.gada revolūcijas notikumi Dundagā.

35.attēls. Kādreizējā Dundagas muižas apbūves teritorija / tirgus laukums (09.07.13)
(No autores personīgā arhīva).

Dundagas muižas saimniecības sētas žogs, pagasta nozīmes arhitektūras piemineklis

Tāpat kā žoga ieskaitā muižas apbūves teritorija, arī žogs datēts ar laiku ap 19.gs. vidu. Simboliski nozīmīgā teritorija vēl joprojām pilda tirgus laukuma funkcijas, vienkopus ietverot arī pastāvīgas tirdzniecības iestādes.

36.attēls. Kādreizējā Dundagas muižas saimniecības sētas žoga fragments (24.10.12)
(No autores personīgā arhīva).

Dundagas pagastnams, pagasta nozīmes arhitektūras piemineklis

Dundagas pagasta vēsturē pagastnama funkcijas pildījušas trīs celtnes. Kā pirmais 1884.gadā uzceltais nams Dundagas ciema centrā, kā otrais – analogs nams Jaundundagā, 1926.gadā pārceļoties uz Dundagas pili. Pirmais pagastnams pašlaik ir Lattelecom Dundagas filiāles mājvieta.

37.attēls. Pirmais Dundagas pagastnams (13.03.13) (No autores personīgā arhīva).

Alus brūzis, pagasta nozīmes arhitektūras piemineklis

Kā Alus brūzis datēts ar laiku ap 19.gs. beigām, bet drīz vien pārtapis par pienotavu un arī mūsdienās Dundagas ciema centra ainavā nozīmīgais apbūves elements pielāgots Dundagas pienotavas darbībai.

38.attēls. Kādreizējais Alus brūzis (12.03.13) (No autore personīgā arhīva).

Dundagas muižas kalpu māja, pagasta nozīmes arhitektūras piemineklis

Ēka datēta ar laiku ap 19.gs. vidu, tagad ir dzīvojamā māja „Ķīkari”, attēlos 39 un 40 kreisajā pusē pretīm Dundagas pienotavas (vēsturiskā alus brūža) apbūves kompleksam.

39;40.attēls. Kādreizējā Dundagas muižas kalpu māja (14.03.13) (No autore personīgā arhīva).

Dundagas muižas spēkstacija, pagasta nozīmes arhitektūras piemineklis, 19.gs.

41.attēls. Kādreizējā Dundagas muižas spēkstacija (13.03.13) (No autore personīgā arhīva).

Dundagas aptieka, pagasta nozīmes arhitektūras piemineklis

Aptiekas ēka celta 1895.gadā un savu funkciju ir saglabājusi..

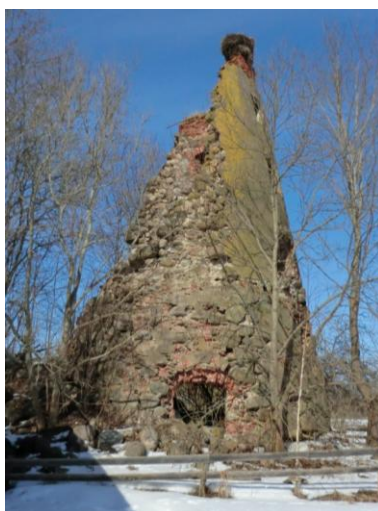
42.attēls. **Dundagas aptieka** (24.10.12) (No autores personīgā arhīva).

Vēja dzirnavas, nozīmīgs ciema ainavas akcents ciema vēsturiskajās fotogrāfijās. Pašlaik diemžēl par tām vairs liecina tikai drupas (tagad vējdzirnavu drupas).

43.attēls. **Dundagas ciems ap 1900. gadu.**

Skats uz Dundagas muižas kalpu māju, spirta brūzi, Dundagas aptieku, alus brūzi un Vēja dzirnavām no Dundagas luterāņu baznīcas torņa (Akpool - senu...).

44.attēls. **Vēja dzirnavu drupas** (13.03.13) (No autores personīgā arhīva).

4. UZ KULTŪRVĒSTURISKI NOZĪMĪGU VIETU ATTIECINĀTO NOSACĪJUMU IETVARŠ

4.1. Latvijas Republikas ratificēti starptautiskie dokumenti

Aplūkotie pasaules un Eiropas mēroga starptautiskie dokumenti, kas ir Latvijas Republikas pieņemti un apstiprināti ar speciāli noteiktiem likumiem, ir kultūrvēsturisku vērtību aizsardzības būtību, mērķus un īstenošanas kārtību raksturojoši. Apņemoties dokumentos noteikto saistību izpildi, uzmanība uz nozarei būtiskiem jautājumiem vērsta vispirms jau valstiskā līmenī, gādāts par nepieciešamo organizāciju izveidi un mērķu īstenošanas uzraudzību, un virzīta temata integrācija politikas plānošanas dokumentos.

Latvija ir **Apvienoto Nāciju Izglītības, Zinātnes un Kultūras organizācija (UNESCO)** dalībvalsts kopš 1991. gada 14. oktobra. Atbilstoši UNESCO Konstitūcijai 1992. gadā ar LR Augstākās padomes lēmumu tika izveidota UNESCO Latvijas Nacionālā komisija (UNESCO LNK), kas nodrošina UNESCO programmu īstenošanu un koordinēšanu Latvijā sadarbībā ar valsts institūcijām un sabiedriskajām organizācijām. Kā galvenais UNESCO pašreizējais uzdevums izvirzīts palīdzēt dalībvalstīm sasniegt ANO Tūkstošgades attīstības un citus starptautiski noteiktus attīstības mērķus (Apvienoto Nāciju...; Pasaules kultūras...).

UNESCO uzskata kultūru par attīstības pamatfaktoru. Kultūra ir UNESCO darbības joma, kas saistīta gan ar visas pasaules kopīgo pieredzi un vērtībām, zināšanu un prasmju mantojumu, gan arī cilvēces radošo darbību un izpausmju daudzveidību. Organizācijas darbība kultūras jomā lielā mērā balstās uz starptautiski pieņemtiem tiesību normatīvajiem instrumentiem, **konvencijām, kuras ratificējusi arī Latvijas Republika** (Apvienoto Nāciju...).

UNESCO Konvencija par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību. Konvencija pieņemta 1972.gada novembrī, bet 1997.gada februārī ar likumu „Par Konvenciju par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību”, pieņemta un apstiprināta Latvijā (Likums..., 1997). Dokumentā atgādināti draudi, ko veicina pastāvošās tendences kultūras mantojuma nozarē, un uzsvērtā kultūras un dabas mantojuma vērtību nozīme pasaules tautām. Pieņemot konvenciju dalībvalstis atzīst par pienākumu nodrošināt kultūras un dabas mantojuma identifikāciju, aizsardzību, konservāciju, popularizāciju un nodošanu nākamajām paaudzēm, vispirām kārtām kā atbildīgo atzīstot valsti (UNESCO...,1972). Tas atbilst arī kultūras mantojuma aizsardzības nozares lielā mērā centralizētajai organizētajai Latvijā, kur valsts pārvaldi kultūras mantojuma (kultūras pieminekļu) aizsardzībā un izmantošanā nodrošina Ministru kabinets un realizē Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija, kas ir kultūras ministra pārraudzībā (LR KM). Pieņemot konvenciju, dalībvalstis apņemas centties īstenot kultūras un dabas mantojumam sabiedrības dzīvē funkcijas piešķirošu

politiku, kā arī mantojuma aizsardzību iekļaut aptverošas plānošanas programmās (UNESCO...,1972).

UNESCO konvencija par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu. Konvencija pieņemta 2003.gada septembrī. Konvencijā nemateriālais kultūras mantojums atzīts kā kultūras daudzveidības galvenais avots. Atzīta tā mijiedarbība ar kultūras un dabas mantojumu, kas ir pamats pasaules kultūras mantojuma daudzveidībai. Konvencijā skaidrots, ka "saglabāšana" nozīmē veikt darbības, kuru mērķis ir nodrošināt nemateriālā kultūras mantojuma dzīvotspēju, ieskaitot tā identifikāciju, dokumentēšanu, pētniecību, saglabāšanu, aizsardzību, popularizēšanu, vērtības nostiprināšanu, tālāk nodošanu, it īpaši ar formālās un neformālās izglītības palīdzību, kā arī atdzīvināt šāda mantojuma dažādus aspektus (UNESCO...,2003). Latvija kā viena no pirmajām valstīm pievienojās šai konvencijai, starptautiski apliecinot valsts vēlmi izprotoši saglabāt nemateriālo kultūras mantojumu (Apvienoto Nāciju...).

UNESCO konvencija par kultūras izpausmju daudzveidības aizsardzību un veicināšanu. Konvencija pieņemta 2005.gada oktobrī. Dokumentā uzverts, ka kultūras daudzveidība veido cilvēces kopējo kultūras mantojumu, kas ir jāsargā un jāsaglabā visas cilvēces labā. Viens no konvencijas mērķiem ir vēlreiz apliecināt, cik svarīga visām valstīm ir saikne starp kultūru un attīstību, īpaši jaunattīstības valstīm, un atbalstīt darbības, kas tiek veiktas valsts un starptautiskā līmenī, lai nodrošinātu šīs saiknes patiesās vērtības atzīšanu. Dalībvalstis vēlreiz apliecina savas suverēnās tiesības formulēt un īstenot savu kultūras politiku un noteikt pasākumus, lai aizsargātu un veicinātu kultūras izpausmju daudzveidību un stiprinātu starptautisko sadarbību nolūkā īstenot Konvencijas mērķus (UNESCO...,2005). Latvija šai Konvencijai pievienojās 2007. gada maijā, tādējādi arī apliecinot savu vēlmi un gatavību atbalstīt, noteikt un īstenot politiku un pasākumus kultūras izpausmju daudzveidības aizsargāšanai un veicināšanai (Apvienoto Nāciju...).

Eiropas Padomes vispārējā konvencija par kultūras mantojuma vērtību sabiedrībai. Konvencija pieņemta Faro, 2005.gada oktobrī. Dokumentā atzīta nepieciešamība paplašinātajā un visaptverošajā kultūras mantojuma jēdziena izpratnē par galveno izvirzīt cilvēku un cilvēciskās vērtības. Konvencijā uzsvērts, ka gan kultūras mantojuma saglabāšanas, gan ilgtspējīgas izmantošanas galvenais mērķis sabiedrības labā ir cilvēces attīstības un dzīves kvalitātes nodrošināšana. Apstiprinot konvenciju, valstis apņemas atzīt sabiedrības intereses, kas saistītas ar kultūras mantojumu, palielināt kultūras mantojuma vērtību, veicot tā izpēti un nodrošinot aizsardzību un saglabāšanu, veicināt tādas ekonomiskos un sociālos apstākļus, kas palielina iesaistīšanos uz kultūras mantojumu attiecināmajos pasākumos, kā arī atzīt kultūras mantojumu, kas atrodas tās jurisdikcijā esošajā teritorijā,

neatkarīgi no tā izcelsmes (Eiropas..., 2005). 2006.gada martā ar likumu „Par Eiropas Padomes Vispārējo konvenciju par kultūras mantojuma vērtību sabiedrībai”, Konvencija pieņemta un apstiprināta Latvijā (Likums...,2006).

Eiropas ainavu konvencija. Konvencija pieņemta Florencē, 2000.gada oktobrī. Konvencijā ir norādīts, ka ainavām ir nozīmīga sabiedriskā loma kultūras, ekoloģijas, vides un sociālajā jomā, ainavas ir svarīga vietējās kultūras veidošanās sastāvdaļa un, ka tās ir Eiropas dabas un kultūras mantojuma pamatelements, galvenais indivīdu un sabiedrības labklājības elements un ka to aizsardzība, pārvaldība un plānošana ikvienam piešķir tiesības un atbildību. Konvencijā EP dalībvalstis ir vienojušās par definīcijām, apņēmušās atzīt ainavas par cilvēku dzīves vides būtisku daļu, izstrādāt un īstenot ainavu politiku, integrēt ainavu politiku savā reģionālajā un pilsētplānošanas politikā, kultūras, vides, lauksaimniecības, sociālajā un saimnieciskajā politikā, kā arī jebkurā citā politikā, kas tieši vai netieši var ietekmēt ainavas (Eiropas...,2000). Konvencija pieņemta un, apstiprināta Latvijā, ir 2007.gada martā, ar likumu „Par Eiropas ainavu konvenciju” (Likums...,2007).

4.2. Latvijas Republikas likumi un Ministru kabineta noteikumi

Latvijas attīstības plānošanas sistēma ir tieši izrietoša no teritorijas attīstības plānošanas hierarhiskā tiesiskā regulējuma – **LR Satversme, Likumu normas un starptautiskie līgumi, kas pieņemti ar likumu, Ministru kabineta noteikumi, pašvaldību saistošie noteikumi** (LR Tiesību...). Valsts atbildība par kultūrvides kvalitāti un tās pieejamību sabiedrībai noteikta Latvijas Republikas normatīvo aktu hierarhiski augstākajā līmenī LR Satversmes 115. pantā: „Valsts aizsargā ikviena tiesības dzīvot labvēlīgā vidē, sniedzot ziņas par vides stāvokli un rūpējoties par tās saglabāšanu un uzlabošanu” (Likums...,1922).

Kultūrvēsturiski nozīmīgu vietu plānošanai būtiska informācija, atbildības, norādījumi un nosacījumi ietverti tādos likumos, kā „Likums par kultūras pieminekļu aizsardzību” (1992), „Par pašvaldībām” (1994), „Būvniecības likums” (1995), „Aizsargjoslu likums” (1997), Likums “Par nekustamā īpašuma nodokli” (1997), Vides aizsardzības likums (2006), „Attīstības plānošanas sistēmas likums” (2008), „Teritorijas attīstības plānošanas likums” (2011), un citos LR tiesību aktos (LR Tiesību...).

Dažāda rakstura vērā ņemama informācija, norādījumi un skaidrojumi ietverti Ministru kabineta noteikumos, tādos kā "Noteikumi par pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem" (2012), „Vispārīgie būvnoteikumi” (1997), „Sabiedrības līdzdalības kārtība attīstības plānošanas procesā” (2009), Kadastrālās vērtēšanas noteikumi (MK Nr.305). Bet noteikumi, kam darba gaitā galvenokārt tika pievērsta autores uzmanība ir Kultūras pieminekļu aizsargjoslas (aizsardzības zonas) noteikšanas metodika (MK Nr.392) – Ministru Kabineta noteikumos sniegtā metodika gan precīzi norāda kārtību, kādā izstrādājams valsts

aizsargājamo kultūras pieminekļu individuālo aizsargjoslu (aizsardzības zonu) projekts. Norādīts, kādu profesiju pārstāvji izstrādā veikt šādu projektu, uzskaitīta projekta saturā iekļaujamā informācija un projekta sagatavošanai veicamie uzdevumi. Metodikā ietvertie norādījumi vērtējami kā pamatoti un kvalitatīvi, precīzi norāda kārtību, kas jāievēro un iesaka uzdevumus, kas jāveic, bet tas, kā šie uzdevumi tiek veikti ir tieši no projekta izstrādātāja profesionalitātes un godaprāta atkarīgs. No kā arī izriet projekta rezultātu kvalitāte, pievienotā vērtība turpmākajam praktiskajam un plānošanas darbam (LR Tiesību...).

Politikas plānošanas dokumenti. Attīstības plānošanas sistēma aptver politikas un teritorijas attīstības plānošanu, kā arī nodrošina attīstības plānošanas sasaisti ar finanšu plānošanu un valsts un pašvaldību institūciju pieņemto lēmumu savstarpējo saskaņotību. Izstrādājot attīstības plānošanas dokumentus, tos savstarpēji saskaņo un ievēro ilgtermiņa konceptuālo dokumentu “Latvijas izaugsmes modelis: cilvēks pirmajā vietā” - spēkā esošs kopš 2005.gada 26.oktobra. Valsts hierarhiski augstākais ilgtermiņa attīstības plānošanas dokuments ir Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija, bet vidēja termiņa - Nacionālais attīstības plāns (APSL, 2008).

Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam – „Latvija 2030”. Par stratēģijas „Latvija 2030” uzdevumu noteikts atrast veidu, kā pārdomāti lietot un attīstīt valsts nacionālo bagātību, jeb kapitālu, lai nodotu to nākamajām paaudzēm pavairotu, nevis noplicinātu, tādēļ kā stratēģiskie principi izvirzīti jaunrade, tolerance, sadarbība un līdzdalība. Kā viens no Latvijas mērķiem izvirzīts tai būt par plaukstošu aktīvu un atbildīgu pilsoņu valsti, uzsverot drošību un piederību Latvijai, kurā nācijas stiprums sakņosies mantotajās, iepazītajās un jaunradītajās kultūras un garīgajās vērtībās (LIAS, 2010). Pozitīvi vērtējams, ka kultūras telpas attīstībai, kas balstīta kultūras mantojumā, dokumentā pievērsta īpaša uzmanība, virzot mainīt nostāju par nozari kā patērējošu uz gluži pretēju – uzturošas un jaunradošas nozares sapratni. Vienā no telpiskās attīstības perspektīvas mērķiem noteikts saglabāt Latvijas savdabību – daudzveidīgo dabas un kultūras mantojumu, tipiskās un unikālās ainavas. Atbilstoši šim un pārējiem telpiskās attīstības perspektīvas mērķiem noteiktas arī piecas nacionālo interešu telpas, kam nepieciešami kompleksi risinājumi un mērķtiecīga valsts politika (LIAS, 2010). Dundagas ciems, kopā ar novada teritoriju dokumentā atzīmēts kā ietilpstošs trijās nacionālo interešu telpās: Baltijas jūras piekrastes, Izcilu dabas aizsardzības, ainavu un kultūrvēsturisko teritoriju koncentrācijas un lauku attīstības telpās. Sekojoši katrai interešu telpai raksturotas tendences un izaicinājumi, noteikti attīstības virzieni un risinājumi, kas ietver attiecīgas apsaimniekošanas un mērķtiecīgas politikas īstenošanas programmu nodrošināšanu vispārīgi un telpu ietvertajās teritorijās.

Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014. – 2020. gadam. Konsekvencē ar „Latvija 2030” Latvijas Nacionālajā attīstības plānā ir noteiktas valsts attīstības prioritātes 2014.-2020.gadam. No dokumentā minētajām prioritātēm un tām pakārtotajiem rīcību virzieniem ar kultūrvēsturiski nozīmīgu teritoriju plānošanu vistiešāk saistītās ir tādas prioritātes kā „Cilvēka drošums” un „Izaugsmi atbalstošas teritorijas”. Prioritātes „Cilvēka drošums” uzsvērta globalizācijas ietekme, un Latvijas iedzīvotāju spējas pielāgoties mainīgiem apstākļiem nozīmība. Pie rīcības virziena "Cilvēku sadarbība, kultūra un pilsoniskā līdzdalība kā piederības Latvijai pamats" izvirzīti sekojoši mērķi: Veicināt iedzīvotāju piederību, pilsonisko apziņu un lepnumu par savu valsti un tautu; Palielināt iedzīvotāju savstarpējo sadarbību un uzticēšanos, un veicināt Latvijas iedzīvotāju palikšanu un Latvijas valsts piederīgo atgriešanos Latvijā. Tomēr izvirzītajiem mērķiem sekojošajā aprakstošajā daļā, konstatējams, ka kultūras un dabas mantojums šo mērķu īstenošanai palicis kā nenovērtēts instruments. Prioritātes „Izaugsmi atbalstošas teritorijas” rīcības virziena "Dabas un kultūras kapitāla ilgtspējīga apsaimniekošana" izvirzīti divi mērķi: Saglabāt dabas kapitālu kā bāzi ilgtspējīgai ekonomiskajai izaugsmei un sekmēt tā ilgtspējīgu izmantošanu, mazinot dabas un cilvēka darbības radītos riskus vides kvalitātei, un Kultūras kapitāla resursu ilgtspējīga izmantošana. Šeit uzņēmējdarbība uzsvērta kā pamats ikvienas teritorijas izaugsmei, tādēļ intensīvāk, bet vienlaikus arī ilgtspējīgi izmantojami teritoriju resursi, jāatjauno kultūrvēsturisko mantojums kvalitatīvas dzīves telpas un uzņēmējdarbībai pievilcīga vides nolūkos, veicinot tūrisma attīstību (NAP, 2012).

Nacionālā līmenī ir izstrādāti un ar Ministru kabineta rīkojumiem apstiprināti vairāki nozīmīgi **nozaru politikas plānošanas dokumenti**, tādi kā Vides politikas pamatnostādnes 2009.–2015.gadam, Ainavu politikas pamatnostādnes 2013.–2019.gadam, Arhitektūras politikas pamatnostādnes 2009.-2015.gadam, Piekrastes telpiskās attīstības pamatnostādnes 2011.-2017.gadam, Nacionālās programmas „Kultūra” apakšprogramma Kultūras mantojums, Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas, Konceptija: „Par Latvijas nemateriālās kultūras mantojuma saglabāšanu” (LR Tiesību...). Tomēr, izstrādājot visu līmeņu un nozaru politikas plānošanas dokumentus, nosakot rīcības un tiesiskos nosacījumus, nereti tiek atstāti novārtā, lai arī ietver visos līmeņos nozīmīgus principus, uzdevumus un rīcības, kuru ievērošana būtiski sekmētu tematu ietvertu jautājumu vienotas attīstības virzību.

4.3. Dundagas novada pašvaldības teritorijas attīstības plānošanas dokumenti

Kā nākamais līmenis nosacījumu ietvara izvērtējumā sekoja Kurzemes reģiona teritorijas attīstības plānošanas dokumentu apzināšana un izvērtēšana. Bet pašlaik reģiona līmenī publiski pieejams un spēkā esošs ir tikai Kurzemes plānošanas reģiona telpiskais

(teritorijas) plānojums (2006. – 2026.), kurā reģions aplūkots pirms administratīvi teritoriālās reformas – rajonu dalījumā. Dokuments izstrādāts ar augstu kvalitāti, tomēr tā formāts ir novecojis un redzējums sniegts orientējoties uz rajoniem, definēti vispārīgi mērķi neattiecinot uz konkrētiem apvidiem, tādēļ šajā darbā dokuments izvērtējums netiek sniegts.

Dundagas novads izveidots pēc 2009.gada administratīvi teritoriālās reformas apvienojot tajā divus kādreizējā Talsu rajona pagastus – Dundagas un Kolkas (Dundagas novada...). Teritoriāli plašais un maz apdzīvotais novads ietver no neskaitāmiem aspektiem daudzveidīga un komplicēta novada apsaimniekošanu un attīstības plānošanu. Šī iezīme arī skaidri pamato gan jau spēkā esošo plānošanas dokumentu apjomu, gan izstrādāto, bet pašlaik vēl neapstiprināto -publiskai apspriešanai nodoto dokumentu saturu.

Pašlaik Dundagas novadā spēkā esoši ir pirms administratīvi teritoriālās reformas pagastos apstiprinātie Dundagas pagasta un Kolkas pagasta teritorijas plānojumi, kas pēc Dundagas novada izveidošanas ir pārāpstiprināti ar novada pašvaldības saistošajiem noteikumiem. Pēdējo divu gadu laikā pašvaldībā intensīvi strādāts pie novada vidēja termiņa un ilgtermiņa teritorijas attīstības plānošanas dokumentu sagatavošanas un Dundagas pagasta teritorijas plānojuma 2004. - 2016. gadam grozījumiem, kuru 2. redakcija nodota publiskajai apspriešanai uz laiku no 12.maija – 2.jūnijam. Savukārt novada Ilgtermiņa attīstības stratēģijas un attīstības programmas projekti bija nodoti publiskajai apspriešanai uz laiku no 10.marta – 7.aprīlim (Dundagas novada...; Intervijas).

Augstu vērtējams novada pašvaldības interneta vietnē sniegtais Dundagas novada Ilgtspējīgas attīstības stratēģijas un Attīstības programmas plānošanas procesa pārskats. Dokumentu iestrādes laikā veiktas plānošanas darbnīcas ar nozīmīgu sabiedrības iesaisti, strādājot pie novada vīzijas, novada galveno jomu izvērtējuma un detalizētas problēmu analīzes. Plānošanas darbnīcu rezultāti arī uzskatāmi iestrādāti plānošanas dokumentos, gan pašreizējās situācijas analīzes kopsavilkuma, gan stratēģiskajā daļā.

Izvērtējot Dundagas novada Ilgtermiņa attīstības stratēģijas (2014-2030) un Attīstības programmas (2014-2020) projektu un plānošanas procesa pārskata saturu, jāatzīmē vairākas pozitīvi vērtējamās iezīmes, un arī trūkumi. Visaptverošu un vienlaikus detalizētu pārskatu par novadā sakārtojamām un attīstību ierobežojošajām problēmām sniedz plānošanas procesa pārskata problēmu analīze, kas veikta, strukturēti izvērtējot galvenās jomas, precīzi raksturojot un izceļot nozīmīgākos attīstību ietekmējošos jautājumus. Visi konstatējumi tiešā saistībā iekļauti gan attīstības programmā, gan stratēģijā. Aplūkoto jautājumu sakārtošanai arī ir veltīts dokumentu saturs, tajos precīzi un strukturēti izklāstot objektīvus risinājumus.

Plānošanas dokumentu saturs, izstrādes process, tiesiskais korektums, liberāli ievērotie teritorijas attīstības plānošanas likumā (TAPL) noteiktie principi un citas iezīmes raksturo

augstu atbildības sajūtu un izpratni par attīstībai būtiskiem jautājumiem – par vides un apstākļu sakārtošanu, kam arī jābūt par pamatu. Daudzējādā ziņā šīs iezīmes Dundagas novadu raksturo kā pozitīvu saimnieciski domājošu piemēru, tomēr ar šādu pieeju gana ilgstoši var būt sarežģīti nodrošināt ekonomisko konkurētspēju vismaz reģiona līmenī. Tādēļ kā viens no trūkumiem minams netradicionālu risinājumu un ambiciozāku mērķu trūkums. Izvirzot arī drosmīgākus mērķus, paralēli tieši no pašreizējiem apstākļiem izrietošiem mērķiem ir pamatotākas cerības uz efektīvāku attīstību. Šādu mērķu avots nereti ir ārējo faktoru analīze, vispārējo tendenču, draudu un iespēju izvērtējums, caur kuru rast novada pašreizējās un nākotnē iespējamās pozīcijas. Samērā cieši saistīts ar šo ir arī otrs trūkums – tendence vairāk aplūkot un meklēt risinājums problēmām, nevis to cēloņiem. Šāda iemesla dēļ pašvaldības darbība un mērķi ir sabiedrībai daudz vieglāk uztverama un izprotama, tomēr tieši šo apstākļu dēļ risinājumi prasa ievērojami ilgāku laika periodu. Ar to arī varētu būt izskaidrojama tendence nosacīti *sadzīvisku* jautājumu iekļaušana ilgtermiņa plānošanas dokumentos pie ilgtermiņa mērķiem. Vēl kā trūkums, kas ir tieši saistīts ar šajā darbā aplūkoto tematu, ir dokumentos atainotais skatījums par novada teritorijas specializāciju uzņēmējdarbības virzienos, kas salīdzinoši ar pārējām ļoti precīzi izklāstītajām stratēģijas nodaļām ir vispārīga. Autore uzskata, ka tieši šajā tematā precīzāk ir aplūkojama novada kultūras daudzveidība, pagastu, ciemu un vietu specifika, kādu identitāti tie nes un kādu lomu novada, reģiona un valsts mērogā tie var pildīt, minēto grafiski precizējot pie telpiskās attīstības perspektīvas.

5. PIEEJA DUNDAGAS CIEMA KULTŪRVĒSTURISKĀS VIDES VĒRTĒŠANAI, VĒRTĪBU UN TO SAISTĪTĀ APVIDUS NOTEIKŠANAI

5.1. Dundagas ciema valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu individuālo aizsargjoslu (aizsardzības zonu) projekta izstrādes gaita un rezultāti

Darba uzsākšana: Projekta nozīmes sapratnes veidošana, mērķu un uzdevumu definēšana. Gan projekta teritorija, gan šāda projekta mērķi, formāts un izstrādes kārtība autorei bija jauni un neatklāti. Savā ziņā, šādu situāciju var uzskatīt par priekšrocību, kas veicina netradicionālas pieejas meklējumus, jo sevišķi, ja projekta izstrādātājs veicamajiem darbiem izvirza arī savu personīgo virsmērķi. Kultūra, dabas vide, ainavas stāsti un ar tiem saistītie temati pastāvīgi ir autores uzmanību piesaistoši. Studiju programmas apguves process, papildus vērsa uzmanību uz meklējumiem iespējamiem plānošanas instrumentiem un pieejām teritoriju attīstībai. Tādēļ, sākot projekta izstrādi, par autores izvirzīto paralēlo mērķi kļuva iespēju meklējumi kultūrvēsturiski nozīmīgu vietu telpiskajai plānošanai – konstatēt, ko jau pašlaik iespējams realizēt nosacījumu ietvara kontekstā, un plānošanas vides apstākļos. Visa rezultātā, projektā apvienojās divi galvenie virsmērķi: ģeogrāfiski noteikts Dundagas ciema kultūrvēsturiskais centrs, un priekšlikumi noteiktās vietas telpiskajai attīstībai. Bet kā projekta pamatmērķis, atbilstoši tā formātam saglabājās: individuālo aizsargjoslu (aizsardzības zonu) noteikšana Dundagas ciema valsts aizsargājamiem kultūras pieminekļiem, lai daudz efektīvāk, izvērtējot konkrētos apstākļus un pieminekļa vajadzības, spētu nodrošināt kultūras pieminekļu aizsardzību, un mazinātu apgrūtinājumus teritorijām, kas pašlaik atbilstoši Aizsargjoslu likumam un Dundagas pagasta Teritorijas plānojumam ir iekļautas kultūras pieminekļu aizsardzības zonā, bet telpiski un funkcionāli nav saistāmas ar kultūras pieminekļiem. Tā kā visas šīs ieceres ir savstarpēji saistītas un orientētas līdzīgā virzienā, nosakot projekta izstrādes uzdevumus un izvēloties pieejas un metodes to sasniegšanai, iezīmējās konkrēts īstenojamo ieceru un veicamo darbu plāns. Izvirzīto ieceru īstenošanai, apvienojot teoriju ar personīgo pieredzi un novērojumiem, piemeklēta pieeja un metodes pēc kurām, veikti projekta izstrādes turpmākie soļi, papildināti ar specifiskām iezīmēm, kas izriet no vietas individuālajām iezīmēm un apstākļiem.

Pirmie soļi: Apsekojumi un izpētes, studiju prakse pašvaldībā, plānošanas vides un apstākļu izvērtējums. Apzinoties, ka projektā izvirzīto ieceru īstenošanai ir skaidra nepieciešamība kaut uz neilgu laika periodu nomitināties pētāmajā vidē, studiju prakses uzdevumu veikšanai tika izvēlēta Dundagas novada pašvaldība.

2013.gada pavasarī, lai tobrīd vēl maz zināmais apvidus kļūtu pazīstamāks, un būtu iespēja attīstīt vietas izjūtu, divu nedēļu garumā, pastāvīgi uzturoties pētāmajā vidē un sabiedrībā, tika veiksmīgi aizsākts vietas izpētes darbs. Aizvadītā perioda laikā, Dundagas

ciema kultūrvēsturiski nozīmīgo apvidu – ciema centru bija iespēja vērtēt gan attīstot vietas izjūtu, gan pētot un vērtējot ciema kultūrvides fiziskās vides un mentālās vides komponentes, kā arī dažāda rakstura informācijas avotus.

Vietas izjūta. Jau pirmās pastaigas Dundagas ciema centra vidē atstāja kultūrvēsturiski nozīmīgas un izteiksmīgu ainavu veidotas dabas vides rakstura nospiedumu vietas uztverē. Sākotnējās pastaigas gan dienas vidus, gan vakara laikā aizvadītas vērojot notiekošo, vērtējot kvalitātes, kas vidē ir pamanāmas kā pirmās. Vietas izjūta un izpratne turpināta attīstīt arī turpmākajos apsekojumos, neatkarīgi no tā, vai tos veicot bija izvirzīts apsekojuma mērķis, vai arī nē. Tomēr tieši vienkāršās pastaigas un sarunas, vislabāk atklāja vietas raksturu un to, kā konkrētā vide iedarbojas uz cilvēku, kas tajā uzturas. Galvenie secinājumi, pēc jau samērā labi attīstītās vietas izjūtas, bija par kultūras un dabas mantojumu kā spilgtāko ciema centra vērtību, kam gan tiešā, gan arī netiešā veidā piemīt spēja pozitīvi iedarboties uz cilvēku.

45.attēls. Dundagas ciema centra kultūrvēsturisko vidi un vietas izjūtu raksturojošs skats uz vēsturisko pilsmuižas kompleksa teritoriju (12.03.2013)
(no autores personīgā arhīva)

Ikdienas aktuālo problēmjaudājumu risināšana un citu sabiedrisko aktivitāšu radītais trauksmainums, ko mūsdienīgos dzīves apstākļos uzkrāj teju ikviens, izzūd, kad *pūlim* izklīstot, ietekmju pārspēks ir vides pusē. Šādi secinājumi par Dundagas ciema vidi, nav retums. Sarunās vietējie iedzīvotāji, daudzkārt tiešā un netiešā veidā izcēla tās ciema centra īpašības un atzīmēja, kā īpašu vērtību. Kā raksturoja autores intervētie vietējie iedzīvotāji un tūristi, līdzīgi vides raksturojumi citkārt izteikti arī no Dundagu apmeklējušajiem viesiem.

Līdz ar to, arī katrā nākamajā vietas apmeklējumā vēl skaidrāku apliecinājumu guva secinājums, ka Dundagas ciema centra vide no vienas puses ir saistoša ar atsevišķām tās

kultūrvidi veidojošajām komponentēm, bet daudzkārt vairāk ar šo komponentu radīto kopējo vietas veidolu. Jāatzīmē ciema kultūrvides elementu savstarpējās mijiedarbības ietekmē veidotā vietas aura, kultūrvides evolūcijas mentālā un fiziskā nolasāmība, vērtību pēctecība – kultūrvēstures dzīvotspēja – kā to caurstrāvo vērtību ansamblis.

Fiziskās vides izvērtējuma pirmais posms. Lai projekta izstrādes laikā, iespējami racionāli noteiktu ciktāl sniedzas Dundagas ciema kultūrvēsturiskā centra robežas, kultūrvēsturisko vērtību ietekmes teritorija, prakses perioda laikā veikta arī fiziskās vides izvērtējumam nepieciešamo materiālu bāzes izveide. Šim nolūkam tika veikti trīs teritorijas apsekojumi, katrs citā nedēļas dienā un dažādos dienas laikos. Apsekojumos fiksējot galvenās ciema telpiskās uzbūves kvalitātes un ainavu ietekmējošos ekoloģiskos faktorus, skaidri iezīmējās fiksēto elementu lomas vidē, individuālās kvalitātes un savstarpējā mijiedarbība. Savukārt, izskatot vēsturiskos zīmējumus un fotoattēlus ar datējumu no 19. gs. sākuma līdz 20. gs. vidum un salīdzinot tos ar mūsdienu situāciju, ļoti precīzi bija iespējams izvērtēt vietas attīstību, vides kvalitāšu pēctecību. Tādēļ var teikt, ka līdzīgi kā novada apdzīvojamā struktūra ar tās galvenajiem aktivitātes punktiem kopumā ir saglabājusies, arī 18.-20.gs. sākuma Dundagas pilsmuižas apbūves kompleksa teritorija, saglabājusi tās struktūru un izteiksmīgākos ainavas akcentus.

46. attēls. Dundagas ciema centrs skatā no putna lidojuma. Ciema apbūves struktūru un dabas vides spēcīgo klātbūtni raksturojošs attēls (Dundagas novada pašvaldība).

Ciema pilsētībūvnieciskajā struktūrā Dundagas pils, luterāņu baznīca un parks ar dīķi kā ainavas kodolu iezīmē Dundagas ciema kultūrvēsturisko centru, vienuviet ietverot arī senākas kuršu apmetnes teritorijā - Dundagas pilskalnu, Kalna dārzu – pilskalnu un baznīcas

senkapus. Bet ciema ainavas kodolu iezīmējošajiem elementiem pakārtotie vēsturiskā pilsmuižas saimnieciskā kompleksa apbūves elementi raksturo kultūrvēsturiskās vides saistītā apvidus struktūru un robežas, vietām nošķirot, citviet iekļaujot jaunāko laiku apbūvi. Apsekojumos samērā detalizēti tika vērtēta ciema fiziskās vides harmonija un telpas organizētība, vērtēti un fotogrāfijās fiksēti zīmīgākie skati vidē kopumā un to veidojošo elementu tieši pietuvinātajās teritorijās. Tādā veidā tika uzsākts darbs pie kompleksas un integrētas ciema ainavas un kultūras pieminekļu teritoriju vērtēšanas. Tobrīd kokaugu bezlapu perioda apstākļos sniega segas klātās ciema ainavas vērtēšanas.

Mentālās un plānošanas vides izziņa un izvērtējums. Dundagas ciema mentālās vides izvērtējumu, atbilstoši nolūkiem mērķtiecīgi izdevās veikt galvenokārt studiju prakses perioda laikā. Jāatzīmē, ka gan studiju prakses apguvei, gan projekta mērķa izpētēm gūto secinājumu apjoms un kvalitāte lielā mērā saistāma ar novada pašvaldībā strādājošo ievērojamo atsaucību, atbildības sajūtu un ieinteresētību dalīties pieredzē, sniegt iespēju piedalīties it visā tobrīd notiekošajā. Līdz ar to tika veiksmīgi iepazīta gan tā brīža plānošanas vide, gan nozīmīgas sabiedrības daļas nostāja virknē jautājumu. Mazas pašvaldības specifika raksturojama ar vairākām būtiskām iezīmēm, bet atzīmējot šajā tematā nozīmīgās, jāpiemin pārvaldības institūcijas tiešās pietuvinātības pakāpe iedzīvotājiem, līdz ar to arī sabiedrības nostājai – iespējai to ietekmēt. Turklāt pašvaldībā strādājošie arī veido nozīmīgu šīs pašas vietējās kopienas grupu. Tādā pat mērā, svarīgi atzīmēt, ka uz vienu strādājošo attiecināto kompetenču spektrs mazā pašvaldībā ir nesalīdzināmi plašāks, kā lielā pašvaldībā, kur viena tematiskā darba apjoms nereti izslēdz iespēju orientēties savstarpēji cieši saistītos tematos. Tas nozīmē, ka šajā gadījumā pat viens cilvēks spēj visnotaļ plašu informāciju vērtēšanai. Tā rezultātā, divu nedēļu laikā varēja gūt nozīmīgus datus un izvērtējamās informācijas apjomu gan par ciema mentālās vides iezīmēm, gan plānošanas vidi un apstākļiem.

Ikdienas norises lielā mērā atklāja, kā vietējā sabiedrība attiecas pret ciema vērtībām, ko vēl bez acīm redzamā atzīst par vērtīgu, kāds noskaņojums valda sabiedrībā, kādā mērā darba apstākļi uzskatāmi kā labvēlīgi, kādas sadarbības pastāv un kādā mērā gatavi sadarbībai ir dažādu sabiedrības grupu pārstāvji. Pamanītais politiskās vides dramatisms atklāja arī pastāvošās viedokļu atšķirības, indivīdu virzītās personīgi orientētās intereses, un citas iezīmes, raksturojot situācijas, kad vērtības, ko katrs skaidri apzinās atliekas otrajā plānā.

Veicot mentālās vides izziņu un izvērtējumu, izmantotie avoti un pieejas dažādos veidos apliecināja, ka vietējo iedzīvotāju apziņā nozīmīgu lomu spēlē vietas vēsture, ciema ainavas kvalitātes, kultūras pasākumi un tradīcijas. Informācija par vietas izcelsmi un attīstību ir vietējiem saistoša, un tās zināšana veicina piederības sajūtu un lepnumu par savu dzīvesvidi. Ciema reprezentatīvās ainavas, ārtelpas labiekārtojuma nepieciešamība, atpūtas iespēju

pilnveidošana ir pastāvīgi aktuāls sarunu un darba ieceru temats. Kultūras pasākumu programma un tradīciju kopšana ir neatņemama ikdienas sastāvdaļa, noteiktas sabiedrības daļas mērķtiecīgi uzturēta, vienlaikus arī samērā plašas sabiedrības daļas interesi līdzdalībai un līdzdarbībai saistoša.

Daudz vērtīgu iezīmju atklāj arī vietējais laikraksts, gan informējot par aktualitātēm, atskatoties vēsturē, tā izceļot gan tradīcijas, gan sasniegumus, ar kuriem lepojas, gan to, ko neaizmirst un kas rūp. Savukārt pašvaldības attīstības plānošanas dokumentu apzināšana un vērtēšana prakses perioda laikā un pēc tā, ievērojami papildināja priekšstatus par vērtībām, interesēm un domu gaitu cilvēkos. Kā tiek uztverta dzīvesvide, kas tiešā un netiešā veidā atzīmēta kā vērtības novada mērogā.

Projekta izstrāde: Informācijas avotu izziņa un izvērtējums, pirmā posma izpētes rezultātu apkopošana, priekšlikumu sagatavošana (2013.gada vasara). Uzsākot tiešo darbu pie projekta izstrādes, iepriekš veiktās izpētes, kļuva par būtisku priekšrocību nosakot projekta struktūru, sagatavojot saturu. Apkopojot iepriekš gūtos rezultātus, secinājumus, skaidri iezīmējās, kas un kādā veidā jāiekļauj projektā, lai tam būtu iespējami kvalitatīvs pienesums turpmākajā pašvaldības darbā, vietas apsaimniekošanā un attīstības plānošanā. Tas arī pastāvēja kā vadmotīvs turpmākajai projekta izstrādes darba gaitai.

Otrs aspekts, ar kuru pavisam noteikti bija jārēķinās, uzsākot projekta izstrādi, ir reglamentējošās tiesību normas, to apzināšana un izvērtēšana - kāds nosacījumu ietvars ir jāņem vērā strādājot ar kultūrvēsturiski nozīmīgu vietu, nosakot individuālās aizsargjoslas valsts aizsargājamiem kultūras pieminekļiem. Tā rezultātā projekta saturu izdevās nedefinēt jau daudz precīzāk. Šajā projekta izstrādes stadijā, kad tika izvērtētas reglamentējošās tiesību normas, jo sevišķi Ministru kabineta noteikumu Nr. 392 «Kultūras pieminekļa aizsargjoslas (aizsardzības zonas) noteikšanas metodika», autore atkārtoti nonāca pie secinājuma, ka šāda un līdzīgi orientētu projektu izstrāde ir veids, kā veiksmīgi uzsākt kultūrvēsturiski nozīmīgas vietas, kā vienota veseluma telpisko plānošanu. Nacionālās programmas „Kultūra” apakšprogrammā „Kultūras mantojums” kā kultūrvēsturiskā mantojuma nozares sakārtošanas viens no pamatuzdevumiem izvirzīts kultūras mantojuma saglabāšanas darbu iesaistīt teritorijas plānošanā, atzīmējot, ka kultūras pieminekļa viens no visietekmīgākajiem saglabāšanas instrumentiem ir saprātīga teritorijas plānošana un līdzsvarota attīstība (Nacionālās programmas...,2000).

Darba gaitā kā nākamais solis sekoja Dundagas ciema vēsturiskās attīstības izvērtējums, ar mērķi vēsturisko avotu izziņas procesā veidot izpratni kā vēsturiskā griezumā veidojusies un attīstījusies ciema vide un sabiedrība, kādi faktori būtiski ietekmējuši attīstību, kādi galvenie vēstures pagriezienu punkti iezīmējas. Rūpīgāku novada vēsturiskās attīstības izpēti

veicu jau maģistra darba ietvaros, rezultātus izklāstot darba 3.nodaļā. Bet darbs pie projekta turpinājās ar Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Dundagas ciema valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu uzskaites dokumentācijas, kultūras pieminekļu teritoriju digitalizācijas lietu apkopošanu. Ar šo materiālu izvērtēšanu sākts darbs pie katra valsts aizsargājamā kultūras pieminekļa individuālās izpētes un vērtēšanas, raksturojuma un vēsturiskās informācijas sagatavošanas.

Par katru Dundagas ciema valsts aizsargājamo kultūras pieminekli izskatīti un apkopotī gan vēsturiskās informācijas materiāli, gan iepriekš veiktie pētījumi, gan arī jaunākā informācija, dažāda veida publikācijas, tematiskie izdevumi. Izzināto un izvērtēto informāciju apvienojot ar pirmā posma izpētes rezultātiem, sagatavots katra kultūras pieminekļa raksturojums un vēsturiskās attīstības gaitas un rezultātu kopsavilkums. Kultūras pieminekļu raksturojums sagatavots aprakstot tā individuālās kvalitātes un nozīmi, vērtības, nozīmību ciema, novada, reģiona un valsts mērogā. Sagatavojot vēsturiskās attīstības gaitas un rezultātu kopsavilkumu, izceltas pieminekļu un to apkārtnes teritoriju saglabātās un zaudētās vērtības, ainavas kvalitātes un trūkumi. Paralēli šim procesam, apzināti arī pārējie kultūrvēsturisko vidi veidojošie elementi, bet projektā tikai izcelti kā vērtīgi, atzīmējot atzīmēti ciema plānā. Arī tie nozīmīgi vēsturiskās apbūves elementi, kas ietekmē ciema centra vides struktūru un kvalitāti, un, nosakot ciema kultūrvēsturisko centru, spēlē vienlīdz nozīmīgu lomu. Izvilkums no projektā apkopotās informācijas par Dundagas ciema valsts aizsargājamiem kultūras pieminekļiem, sniegts maģistra darba 3.nodaļā, papildinot ar ieskatu par pagasta nozīmes kultūras pieminekļiem,

Fiziskās vides izvērtējums. Vērtības un to saistītais apvidus. Nākamajā projekta izstrādes stadijā, 2013.gada jūlijā, veikts atkārtots ciema kultūrvēsturiskās vides apsekojums, par galveno mērķi nosakot ainavas un raksturīgo skatu punktu vērtēšanu. Apsekojuma rezultāti turpmākajā projekta izstrādes gaitā tika izmantoti, sagatavojot katra valsts aizsargājamā kultūras pieminekļa teritorijas skatu analīzi, kā arī nosakot kultūrvēsturiskās vides dabiskās robežas. Veicot raksturīgāko skatu punktu vērtēšanu kultūras pieminekļu teritorijās, tika atlasīti reprezentatīvo skatu fotoattēli un situāciju raksturojošie fotoattēli, katram attēlam pievienojot paskaidrojošu informāciju. Lai projekta praktiskā izmantojamība turpmākajā pašvaldības un privāto īpašumu apsaimniekošanas darbā būtu iespējami plašāka, attēliem pievienotā informācija raksturo gan skata pozitīvās, gan negatīvās iezīmes, gan arī paskaidro pieļautās kļūdas apsaimniekošanā un iesaka risinājumus situācijas sakārtošanai. Lai arī projekta formāts tādu temata detalizācijas pakāpi neprasa, galvenais nodoms bija projektā iekļaut iespējami daudz vērtīgu padomu ciema ainavas ekoloģisko un estētisko īpašību pilnveidošanai, sakārtošanai, citviet atjaunošanai, attiecīgi arī vides harmonijas veidošanai.

Skaidra nepieciešamība projektā iekļaut tāda rakstura informāciju atklājās studiju prakses laikā, veicot pirmā posma izpēti, kas ietvēra arī plānošanas vides izpēti.

Apvienojumā ar pirmā izpētes posma rezultātiem, līdz ar kultūrvēsturiskās vides dabisko robežu konstatēšanu un raksturīgāko skatu punktu vērtēšanu, ciema kultūrvēsturiskais centra un projektā nosakāmo individuālo aizsargjoslu (aizsardzības zonu) robežas lielā mērā jau bija skaidras. Bet, lai sekmētu nosakāmās robežas racionālumu saimnieciskajā darbībā, papildus iepriekš veiktajam, tika izvērtētas arī zemes vienību kadastrālās robežas, īpašumu struktūra (piederība), kā arī kultūrvēsturiskajā vidē pastāvošās un teritorijas plānojumā noteiktās atļautās funkcijas.

Priekšlikumu sagatavošana. Projekta noslēguma posmā, skaidrai pārliecībai par izteikto priekšlikumu cik vien iespējams precīzu atbilstību kvalitatīvam rezultātam, tika veikta vēl virkne darbību. Apvienojot un savstarpēji pārklājot vēsturiskās izpētes rezultātus ar pašreizējās fiziskās vides izpētes rezultātiem, kļuva skaidri nolasāms, kādā mērā saglabājusies vēsturiskā plānojuma struktūra. Vienlaikus iezīmējās arī sākotnējie apbūves izvietojuma principi, un tas, ciktāl mūsdienu situācijā principi ar tos raksturojošajiem elementiem ir saglabājušies, ciktāl sniedzas ar to uzturēšanu saistītais apvidus. Rezultātā tika sagatavoti pirmie priekšlikumi vienotai Dundagas ciema centra valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu un kultūrvēsturiskās vides aizsargjoslai (aizsardzības zonai), sakrītošai ar ciema kultūrvēsturisko centru. Pirmie priekšlikumi arī uzreiz tika nosūtīti izskatīšanai pašvaldībā, ieteikumiem korekcijām, precizējumiem. Paralēli šim procesam tika izvērtēti vietējo iedzīvotāju oficiāli iesūtītie priekšlikumi. Tobrīd spēkā esošās aizsardzības zonā ietilpstošo īpašumu valdītāju iesūtītie priekšlikumi un ierosinājumi bija gan informatīva rakstura, gan kā prasības. Informatīvie atbalstīja projekta izstrādi, bez kādiem ierosinājumiem, bet prasībās bija izteikti lūgumi īpašumus izņemt no aizsardzības zonas. Nosakot jauno aizsardzības zonu prasības tika respektētas, ja tās nebija pretrunā ar izpētes rezultātos konstatēto, līdz ar to arī īpašumi, par kuriem prasības bija atbalstāmas jaunajā aizsardzības zonā arī vairs neietilpst.

Kā nākamais solis projekta izstrādes gaitā bija Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas izsniegto norādījumu aizsardzības zonas projekta izstrādei un arheoloģisko pieminekļu aizsardzības zonu uzturēšanas režīmam apkopojums. Materiāls tika izskatīts un izvērtēts vispirms jau projekta izstrādes sākumā, bet atkārtoti, sagatavojot norādījumu apkopojumu, projekta noslēgumā. Bet pēc priekšlikumu saskaņošanas, precizēšanas pašvaldībā, tika uzsākts darbs pie noslēguma varianta individuālo aizsargjoslu (aizsardzības zonu) robežu noteikšanas, tai skaitā kultūrvēsturiskā centra ietvertās teritorijas definēšanas.

Projekta rezultāti. Dundagas ciema kultūras pieminekļu individuālo aizsargjoslu (aizsardzības zonas) projektā noteiktas divas valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu

individuālās aizsargjoslas (aizsardzības zonas): Dundagas ciema centra valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu un kultūrvēsturiskās vides individuālā aizsargjosla (aizsardzības zona) un valsts nozīmes arhitektūras pieminekļa Dundagas mācītājmuižas dzīvojamā ēka un parks individuālā aizsargjosla (aizsardzības zona), 47.attēls.

47.attēls. Dundagas valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu individuālo aizsargjoslu (aizsardzības zonu) sākotnējās robežas pret projektā noteiktajām (autore izstrādāta shēma).

Individuālās aizsargjoslu (aizsardzības zonu) robežas noteiktas, pamatojoties uz ciema centra vēsturiskā plānojuma un pilsētībūvniecisko struktūru, katra kultūras pieminekļa individuālo nozīmi un lomu ciema vēsturiskajā un mūsdienu ainavā. Izvērtēti ciema

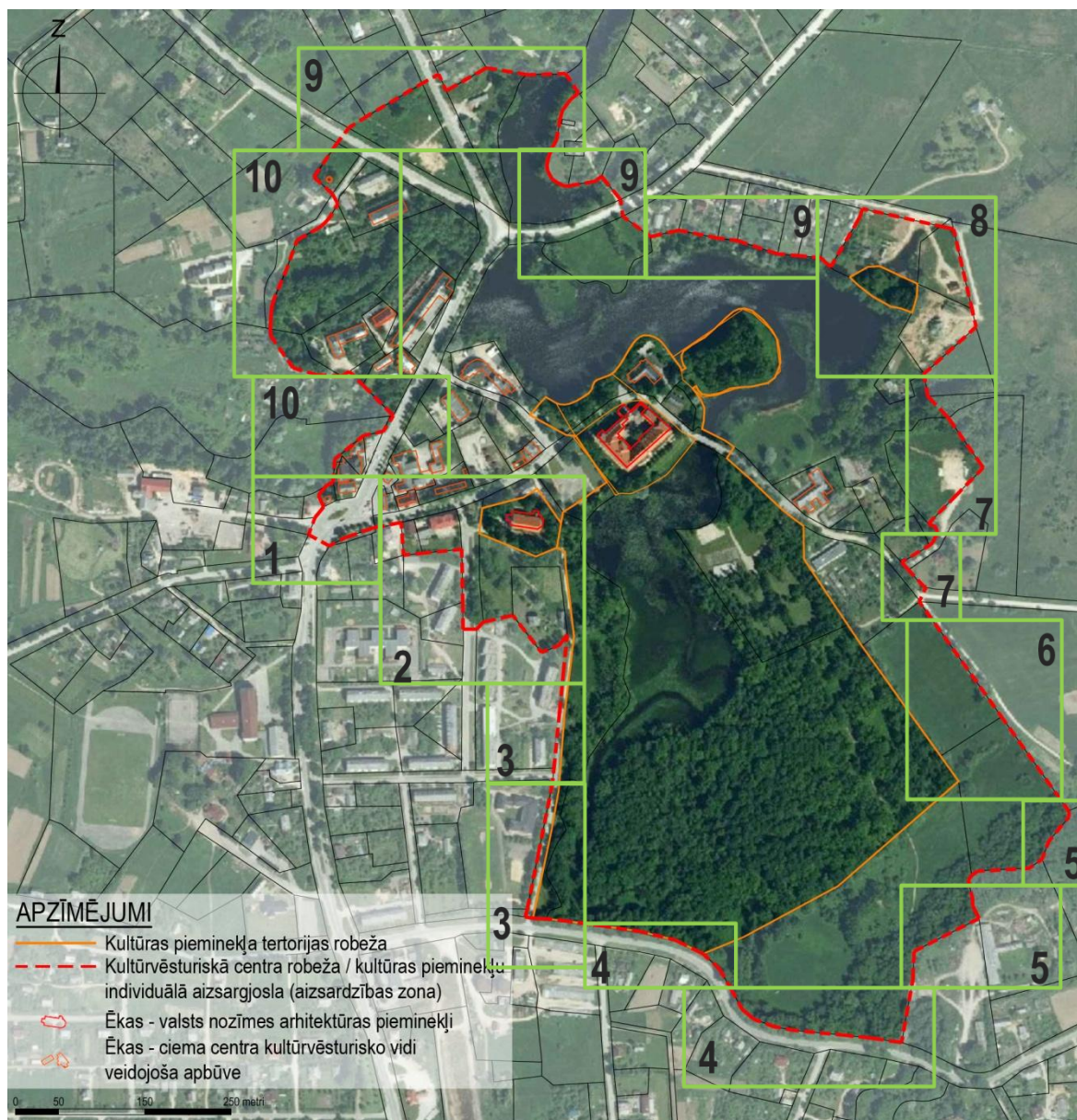
kultūrvēsturiski nozīmīgie apbūves elementi un plānotās robežas loģiskums zemes īpašumu kadastrālo robežu kontekstā. Projekta noslēgumā, apkopojot secinājumus un sagatavojot ieteikumus turpmākajam plānošanas procesam, tika atzīmēts, ka teritorija, kas noteikta kā Dundagas ciema centra valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu vienotā individuālā aizsargjosla (aizsardzības zona) ir noteikta arī kā Dundagas ciema kultūrvēsturiskais centrs. Savukārt secinājumos izceltas vietas vērtības, sniegts ieteikumu kopsavilkums kultūrvēsturiskās vides apsaimniekošanai, ainavas sakārtošanai. Tieši uzsvērtā nepieciešamība uztvert teritoriju kā vienotu veselumu, izstrādāt vienotu apsaimniekošanas koncepciju un vietas attīstības redzējumu, tā tālākai virzībai novada telpiskajā plānošanā. Savukārt Dundagas mācītājmuižas dzīvojamās ēkas un parka individuālā aizsargjosla (aizsardzības zona) aptver tikai tiešo īpašumu, kurā vēsturiskais komplekss ir izvietots. Bet kompleksu vēlams iekļaut un respektēt ciema kultūrvēsturiskā centra attīstības redzējumā, kā vienu no kultūrvēsturiskiem sasaistes elementiem. Ieteicams ir apzināt un kā līdzīgus sasaistes elementus iekļaut arī ārpus ciema kultūrvēsturiskā centra robežām esošos pēc tematiskās un praktiskās būtības vēsturiskajā ansablī iekļaujošos elementus.

Ieguvumi no projekta izstrādes procesa un rezultātiem ir gan saimnieciska rakstura priekšlikumi un atslogojumi, gan būtiska informācija plānošanas darbam. Turklāt gūtā pieredze ir izmantojama un pilnveidojama, lai definētu pieeju, metodes un kritērijus kultūrvēsturisku vietu vērtēšanai un plānošanai. Projekta ietvaros apkopots materiāls par ciema kultūrvēsturiski nozīmīgiem, ciema tēlu raksturojošiem elementiem. Vēsturiskajā vidē konstatētās pārmaiņas, to cēloņi, vietas nozīmes. Veikts vietējās kopienas izvērtējums, cilvēkresursu apzināšana - kopienas specializācija, kas raksturo, kādu attīstības redzējumu īstenos kopienas cilvēki, kam kopiena ir piemērota. Kopiena, kas apdzīvo vēsturisko vidi, nevis alkst modernisma, jau savā veidā ir noteiktu sabiedrības tipu un grupu veidojoša – atbilstoša noteiktai sadarbības formai.

Dundagas novads ir vēsturiskā Dundagas muižas saimnieciskās struktūras mantojums. Šī nozīmīgā kultūrvēstures iezīme ir atslēga arī mūsdienu saimnieciskās attīstības plānošanai novadam, kas pēc apdzīvojuma struktūras ir izklaidus aktivitāšu centru veidots tīkls, bet kā vienota struktūra pašlaik vēl ir pilnībā neapgūts. Izstrādātā projekta būtībā ierakstīti meklējumi ciema plānošanas procesa veidošanai, ar mērķi pēc šāda parauga, vietu pēc vietas pētīt, nonākt pie kopējā novada attīstības redzējuma. Tādēļ projekta izstrādes procesā svarīgs uzdevums bija rast iespējami atbilstošāku pieeju vietas vērtēšanai, lai rezultāti būtiski sekmētu vietas attīstības redzējuma noteikšanu.

47. attēlā uzskatāmi redzams, kā situāciju ģeogrāfiski izmainījis izstrādātais projekts, tā atbrīvojot plašas teritorijas no nepamatotiem aprobežojumiem un pašvaldību nepamatota,

ciemam uzdevumu veikšanai atņemta administratīvā darba. Aizsardzības zonā ietilpstošā teritorija ir nesalīdzināmi loģiskāka, turklāt apvieno kultūrvēsturiski un telpiski vienotu apbūves un saimniecisko ansambli. Robežu pamatojumu skatīt 48.attēlā.

48.attēls. Dundagas ciema centra valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu un kultūrvēsturiskās vides individuālā aizsargjosla (aizsardzības zona) ar robežu paskaidrojumu (autores izstrādāta shēma)

1 Dundagas ciema kultūrvēsturisko vidi reprezentējoša ciema telpa 2 Dundagas luterāņu baznīcas kultūrvēsturisko vidi saistoša telpa 3 Saules iela kopā ar blīvo apstādījumu joslu – Parka R puses dabiskā robeža 4 Teritorija gar Brīvības ielu un Pāces upes krastos – Parka D puses telpas dabiskā robeža 5 Teritorija Alakstes upes krastos parka DA telpu fiziski un mentāli noslēdzoša	6 Pils ielas atzars D virzienā – skatiem atklāta telpa uz parku no A puses tiešās blakusteritorijas 7 Ar parka Z daļas teritoriju, Dundagas pils un Kalna dārza kultūrvēsturisko vidi saistīta telpa 8 Dundagas pilskalna tuvākā apkārtnē, izteiksmīgi skati uz Kalna dārzu, Dundagas pili un Parku 9 Dundagas ciema kultūrvēsturisko vidi un nozīmīgas ainaviskās kvalitātes glabājoša un eksponējoša telpa 10 Vēsturiskā Dundagas pilsmuižas saimnieciskā kompleksa centra apbūves mantojums

Dundagas ciema valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu un kultūrvēsturiskās vides individuālo aizsargjoslu (aizsardzības zonu) projekts 2014.gada 21.februārī aizstāvēts valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijā, kur atzinīgi novērtēts par šādu projektu patiesās būtības izpratni, izstrādes pieeju ar rūpīgu iedziļināšanos pētāmajā vidē un apstākļos. Projektā noteiktās individuālo aizsargjoslu (aizsardzības zonu) robežas stāsies spēkā līdz ar pašlaik publiskajai apspriešanai nodoto Dundagas pagasta Teritorijas plānojuma 2004. - 2016. gadam grozījumu 2. redakcijas apstiprināšanu.

5.2. Kultūrvēsturiski nozīmīgas vietas vērtēšanas pieeja, izziņas avoti un metodes

Tā kā kultūrvides raksturu, kopā savijoties, veido vairākas, laikā mainīgas komponentes arī vietu izpēte un to vērtību izziņa pakārtoti mērķim veicama, piemeklējot daudzpusīgu pieeju, izpētes metodes un vērtēšanas kritērijus. Galvenais vērtēšanas mērķis ir izpētes gaitā spēt konstatēt **vietas vērtības**, ko glabā un vieno tās **vide un sabiedrība**, izvērtēt ciktāl fiziski un mentāli tās sniedzas, ko vieno iekšienē un saista no ārpuses, ko spēj integrēt un ko izslēdz, kāds ir to potenciāls vietas attīstībā.

Vietas vērtības tiek rastas kā vides fiziskajā un mentālajā telpā kopumā, tā arī atsevišķos elementos, to savstarpējā mijiedarbībā un veidotajos nospiedumos (ietekmēs). Tādēļ vietu vērtību izziņas un izpratnes veidošanas procesam jāsatāv gan no uz subjektīvo uztveri, gan uz zināšanām balstītām vērtēšanas metodēm ar mērķi rast un izprast vērtības, to praktisko un mentālo nozīmi, sabiedrības apziņā esošo lomu, glabātās informācijas lomu pētniecībā un sabiedrības atmiņas uzturēšanā. Katru vērtēšanas soli virza noteikts izpētes mērķis, izziņas avoti, metodes, kas ietver arī attiecīgus vērtēšanas kritērijus. Sekojošajā tabulā apkopoti vērtēšanas procesā izzināmie mērķi, izziņas avoti un metodes, bet nākamajā darba apakšnodaļā aprakstīta vērtēšanas gaita, to ietekmējošie faktori un vērtēšanas kritēriji.

**1.tabula. KULTŪRVĒSTURISKI NOZĪMĪGAS VIETAS
VĒRTĒŠANAS PIEEJA**

Mērķis 1		VIETAS IZJŪTAS ATTĪSTĪBA
a v o t i	metodes	Novērojumi un iespaidi Maņu uztvere, reakcijas Sarunas un stāsti Apkārtējās vides ietekmju analīze
Mērķis 2		VIETAS VĒSTURES IZZIŅA
a v o t i	metodes	Iedzīvotāju stāsti Liecības, iezīmes vidē un sabiedrībā Lietišķie vēstures avoti Pētījumi, literatūra, nostāsti Grafisko materiālu pārklājumi un salīdzinājumi Foto materiālu salīdzinājumi
Mērķis 3		VIETAS FIZISKĀS VIDES IZZIŅA
a v o t i	metodes	Kultūrainavas elementi, to īpašības Urbānās vides elementi, to īpašības Telpas struktūras elementu mijiedarbība Informācijas analīze (fakti, rādītāji, stāsti) Pašreizējās situācijas grafisko materiālu analīze Fotofiksācijas, attēlu vērtēšana, salīdzinājumi
Mērķis 4		VIETAS MENTĀLĀS VIDES IZZIŅA
a v o t i	metodes	Sabiedrība: kopiena, grupas, indivīdi, to specifiskās iezīmes Novērojumi: iedzīvotāju dzīvesveids, attieksme, intereses Sarunas, diskusijas: vērtības apziņā, rīcību atbilstība teiktajam Vides un sabiedrības raksturojums Kultūras pasākumi, tradīcijas
Mērķis 5		PLĀNOŠANAS VIDES UN NOSACĪJUMU IETVARA IZZIŅA
a v o t i	metodes	Pašvaldības resursi kultūrvides attīstībai Plānotāju darba vide, apstākļi, pienākumi (kopumā, individuāli) Nosacījumu ietvars (tiesību akti) Teritorijas attīstības plānošanas dokumenti

5.3. Kultūrvēsturiski nozīmīgas vietas izpētes un izvērtējuma gaita

Vietas izjūta. Vietas izjūtas raisītām atklāsmēm, kā priekšrocība jāatzīmē pirmie iespaidi, kas gūti apsekojumā bez tieši uzstādītiem mērķiem un iepriekš noskaidrotas informācijas ietekmes. Pat, ja vieta jau ir zināma, iepriekš pētīta, dzīves laikā gūti daudzpusēji

iespaidi, ir vērts sev kā cilvēkam, kā pētniekam vietu atkal atklāt no jauna, izmantojot visas uztveres maņas. Tādā veidā nereti gūstam informāciju, kuru nepamanītu, dodoties apsekojumā ar konkrētu mērķi, un gūtie iespaidi turpmākās izpētes un vērtējumu gaitai piešķir savu, vietas iezīmju radītu individuālu raksturu papildus tradicionālajai pieejai. Sarunās ar vietējiem iedzīvotājiem atklāsies, kas ir vērtības viņu apziņā un izpratnē. Vietējo iedzīvotāju stāsti atklās pavisam citu vidi, salīdzinot ar to, kas aprakstīta lietiskos vēstures avotos un plānošanas dokumentos. Tie palīdzēs uzzināt daudz no tā, ko šodienas situācijā var būt grūti nolasīt vidē vai arī izprast, tur neuzturoties pastāvīgi. Vietas izjūta rada piederību pētījuma vietai un sabiedrībai, palīdz rast vietējās sabiedrības apziņā pastāvošās vērtības, bet savstarpējā zināšanu apmaiņā, veidot kolektīvo vērtību sistēmu, kurā mērķtiecīgi balstīt vienotu vietas attīstības redzējumu.

Vietas vēstures, datu un informācijas izziņa un izvērtējums. Veicama gan apvidus vēsturiskās attīstības izpēte, konstatējot attīstību ietekmējušos faktorus, gan atsevišķu, vidē zīmīgāko elementu vēsturiskās informācijas izziņa. Vietas mūsdienu raksturojums un statistiskie rādītāji nav noteicošie par to, vai vietai ir nozīmīga vēsturiskā attīstība. Neatkarīgi no pašreizējā vietas nozīmīguma un atpazīstamības, katrai ir savs attīstības stāsts, kaut vai stāsta fragments, kas var būt par nozīmīgu pavedienu vietai vai tās apvidum, plānojot turpmāko attīstību. Veiksmīga plānošana izceļas ar to, ka katrai vietai ir attīstības redzējums, un tai tiek atvēlēta kāda loma kopējā apvidus attīstībā, tādējādi apvidum, cik vien iespējams, lielā mērā esot pašnodrošinātam. Autore konsekventi pieturas pie pārliecības, ka gadījumos, kad pētāmā vieta tās iedzīvotāju un vispārēji sabiedrībā jau ir atzīta kā kultūrvēsturiski nozīmīga, tad attīstības redzējums vispirms meklējams tieši tās vēsturiskajā attīstībā, apzinot tās gaitā radītās vērtības.

Apvidus vēsturiskās attīstības izpēti veicot, atklāsies gan vietas zināmās, gan slēptās vērtības, kā arī attīstību ietekmējušie faktori. Ļoti iespējams, ka līdzīgi faktori, bet nu jau jaunā veidā attīstību ietekmē arī pašlaik un ir jāņem vērā, plānojot turpmāko vietas attīstību. Tādā pat mērā jāvērs uzmanība vides transformācijas, apbūves un apdzīvojuma struktūras attīstības gaitai un rezultātiem, atklājot izmaiņu cēloņus un likumsakarības. Vēsturiskās attīstības rezultātā izveidojusies kultūrvēsturiski nozīmīgā vieta funkcionāli un kompozicionāli saistītas telpas robežās veido noteiktu fizisku vidi ar tās kodolu un tam atvasinātiem elementiem. Tādā pat mērā kultūrvēsturiski nozīmīgā vieta arī ietver un veido vietas sabiedrību, tās pašreizējo dzīvesveidu, saimniecisko darbību - kultūru un tradīcijas, sabiedrības īstenotās un neīstenotās vēlmes un vajadzības. Apzinātais īpašību kopums veicina vietas auras un identitātes izpratni, līdz ar to arī raksturo ieteicamo attīstības redzējumu.

Izziņas un izvērtējuma procesā neiztrūkstoša ir arī pašreizējo situāciju raksturojošo datu un nosacījumu analīze, kas ietver gan īpašumu struktūras, zemes lietojuma un zemes vienību kadastrālās robežu, gan apdzīvojamības struktūras, publiskā un privātā lietojuma vietu izziņu un izvērtējumu. Apzināms un izvērtējams arī uz vietu attiecinātais tiesisko nosacījumu ietvars, tā atbilstība, pozitīvās un negatīvās ietekmes, konstatējami iespējamie uzlabojumi. Novērtējamas arī vietas pašreizējā un iespējamā pašnodrošinājuma iespējas, kādas pozitīvas pārmaiņas iespējams veicināt ar pārdomātu, kompleksu vietas plānošanu.

Fiziskās vides izvērtējums. Vērtības un to saistītais apvidus. Izvērtējot kultūrvēsturiski nozīmīgās vietas fizisko vidi, vērtējuma objekti ir dabas un cilvēka mijiedarbībā radītie kultūrvides vizuālie elementi, to paliekas, notikumu vai darbību ietekmes un to radītās sekas. Izvērtējuma pirmajā stadijā nozīmīgākā ir vietas kartēšana, fiksējot ekoloģiski vērtīgās, jūtīgās telpas daļas, elementus, to veidoto telpas struktūru, pievēršot uzmanību tam, kādas ir elementu lomas telpā estētiski un funkcionāli, kā katrs no tiem darbojas vidē, kā dominante, vai fons, un kā elementi savstarpēji mijiedarbojas vidē. Saprotais, ka daudzkārt kultūrvēsturiski nozīmīgās vietās, sevišķi lauku apvidos, mijās kultūrainavas un urbānās vides komponentes. Līdz ar to konstatējami dažāda rakstura vērtību tipi, ar izteiktām vai mazāk izteiktām koncentrācijas vietām, stilistiskajām iezīmēm, estētisko kvalitāti, degradācijas pakāpi un citām īpašībām. Vienlaikus jācenšas arī iespējami precīzi novērtēt kultūras mantojuma saglabāšanas un vides ekoloģiskās prasības – kurās teritorijas daļās būtu nosakāmi un attiecināmi precīzi apsaimniekošanas nosacījumi, kur tie paši var būt kā ieteikumi, kur jūtība būtiskā mērā neizpaužas, vai arī būtu jāievēro kādi citi norādījumi.

Visus konstatējumus savietojot grafiskā shēmā, mēroga vai bezmēroga plānā, pierakstot tekstuāli, fiksējot ar fotoattēliem, notiek pāreja uz nākamo izvērtējuma stadiju – konstatējumu kompleksu un integrētu vērtēšanu. Nozīmīga vērtība šajā stadijā ir vēsturiskajai informācijai, jo sevišķi objektīviem faktiem un kartogrāfiskajiem materiāliem. Apvienojot un savstarpēji pārklājot vēsturiskās liecības ar fiziskajām liecībām pašreizējā vidē, atklājas daudzpusīga informācija būtiskiem secinājumiem. Nereti pavisam skaidri iezīmējas vietas vēsturiskā plānojuma struktūra, robežas, sākotnējie apbūves izvietojuma principi, to pēctecība, galvenie aktivitāšu punkti vēsturiskā griezumā, kādas pārmaiņas ienesuši attīstības vēstures pagriezienu laiki, vispārējās laikmetu tendences, varas un sabiedrības attiecības. Rezultātā samērā plašais informācijas apjoms raksturo kultūrvides evolūciju, zīmīgākās vērtības, to pēctecību, saglabāto vērtību dominējošo izcelsmes laiku vai laikus un citas iezīmes. Tādēļ jāizvērtē vēsturiskās informācijas nolasāmība un uztveramība pašreizējā vidē, kultūrvides evolūcija, vērtību autentiskums un pēctecība. Tādējādi tiek gūts apliecinājums tam, kādā mērā un kādā pakāpē sākotnējais, dabas vides iedibinātais vietas un sabiedrības attīstības virziens ir

saglabājies, turpina attīstību, vai uzsākts jauniedibināts, ar vietas kultūrvēsturi nesaistīts attīstības virziens. Piemēram, ar kartogrāfisko pārklājumu metodi konstatētās vietas telpisko kvalitāšu izmaiņas, daudzkārt rada iespēju izvērtēt vērtību autentiskuma vai pārveides pakāpi, jaunradītās, saglabātās, zudušās vērtības, izvērtēt iespējamību un nepieciešamību vērtības atjaunot vai neatjaunot.

Mentālās vides izvērtējums. Vērtības, to daudzveidīgā uztvere, pastāvība un mainība. Mentālo vidi izvērtējot, avoti vērtību izziņai rodami kultūrvides slāņojumu subjektīvās un objektīvās sfērās, tas ir vērtējot sabiedrību, tās nostāju, izpratni, dzīvesveidu, nodarbošanos specifiku, tradīcijas, un citus aspektus, un, protams arī vietai piesaistītus vispārējus rādītājus, informāciju un tendences. Gūtie rezultāti ne tik lielā mērā izmantojami vērtību noteikšanai, kā vērtību izpratnei. Tie raksturo saglabāšanas vai atjaunošanas nepieciešamību, bet jo sevišķi, vērtību, kā resursa izmantojamību, to ietekmi turpmākajā vietas attīstībā. Vērtējuma procesā būtiski papildināmi iepriekš grafiski un tekstuāli fiksētie konstatējumi. Tādā veidā skaidri manāms, kādā mērā mainījies apbūves raksturs, īpašumu tiesības, to ietekmes, ēku izmantojums, publiski pieejamās un iecienītākās pulcēšanās vietas ikdienā, epizodiski – publisku pasākumu laikā. Vietas izmantojums savā veidā arī raksturo vērtības vietējo iedzīvotāju uztverē, nostāju un izpratni par tām.

Vairākas nozīmīgas iezīmes par vērtībām atklāj arī sabiedrību raksturojoši rādītāji, tādi kā iedzīvotāju sastāva izmaiņas, dažāda rakstura un mērķa organizāciju veidi un skaits, pastāvošās sadarbības un citi rādītāji. Piemēram, iedzimto iedzīvotāju un ienācēju pastāvīgums un mainība, nav saistīts tikai ar ekonomisko situāciju, darba iespējām. Sabiedrības apziņā pastāvošās vērtības un to sapratne lielā mērā piesaista apvidum, iedzīmtajiem saglabāt to par savu dzīvesvietu, vai atgriezties, ienācējam, pārcelties uz to. Laikmetu tendenču ietekmē sabiedrības apziņā pastāvošās vērtības ir mainīgas, tas vistiešāk izpaužas tajā, kā mainās ekonomiskie, kultūras un cita veida aktivitāšu centri. Tomēr vietas vērtības, tiekot saglabātas, visos laikos piesaista kādu sabiedrības daļu, brīžiem lielāku, brīžiem pavisam nelielu, bet tādā veidā uzturot aktivitāti – iespēju vietai atkal atdzimt, kad tam ir piemēroti apstākļi. Savukārt dažāda rakstura un mērķa organizāciju veidi un skaits ataino nozīmīgākās intereses, aktivitāšu intensitāti un veidu, ieinteresētības pakāpi interešu pārstāvēniecībā, tradīciju kopšanas nozīmību un citas iezīmes. Aktīvajā sabiedrības daļā daudz skaidrāk tiek definētas vērtības, interese to uzturēšanā un kopšanā, nolasāmas sadarbības formas attīstības, tātad pārmaiņu plānošanā. Jāņem vērā arī tas, ka par kultūrvēsturiski nozīmīgas vietas vērtībām vietējo iedzīvotāju, viesu un speciālistu vidū skatījums var būt gan kopējs, gan būtiski atšķirīgs. Tādēļ būtiski vērst uzmanību uz katru no tiem, lai līdzsvaroti tiktu respektētas, gan sabiedrības kopumā, gan vietējo iedzīvotāju intereses, veicināta

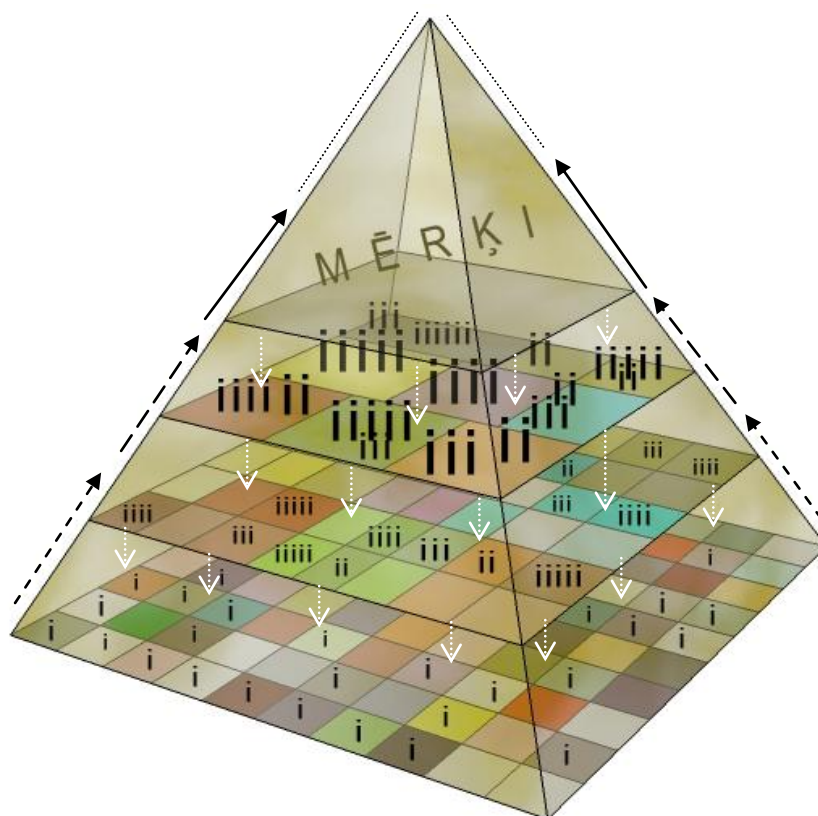
abpusēja sapratne, neradot neracionālus apgrūtinājumus, interešu konfliktus.

Izziņas un izvērtējuma procesa noslēgumā jāapvieno daudzpusīgi veiktās vietas izpētes rezultāti, līdz ar ko vietas materiālās un nemateriālās vērtības savietojas ģeogrāfiskā telpā un veicamo uzdevumu plānā. Tādā veidā vispirms jau ir izzināta pētāmā vide un sabiedrība, apzinātas vietas vērtības, ar to uzturēšanu saistītais apvidus un apstākļi. Balstoties uz izpētes rezultātiem, ir noteikta kompleksi apsaimniekojama teritorija, ar vienotu attīstības redzējumu, ko būtiski tālāk virzīt un integrēt novada teritorijas attīstības plānošanas dokumentos un tematiskajos plānos, ar mērķi apvidus kultūrvēsturē balstītai, no vietas/-ām izrietošai novada attīstības plānošanai, līdz ar ko arī šo vērtību dzīvotspējai.

6. PRIEKŠLIKUMI DUNDAGAS CIEMA KULTŪRVĒSTURISKĀ CENTRA TELPISKAJAI PLĀNOŠANAI

6.1. Sadarbību plānošana kultūrvēsturiskas vietas telpiskās plānošanas kopradei

Gan studiju process, gan pētnieciskā un praktiskā darbība ir raisījusi neskaitāmus secinājumus, uz kuriem pamatojoties arī izstrādāti sekojošie priekšlikumi. Tā kā telpiskā plānošana savā būtībā nav iedomājama bez pārdomātas uz sadarbībām balstītas koprades, uzsākot plānošanas procesu, pietiekami vērīgi jāapzina tiešie un netiešie plānošanas procesa dalībnieki, to lomas un atbildības plānošanas procesā un tās īstenošanā. Jāizprot tas, kāda specifika jāņem vērā kultūrvēsturiski nozīmīgā vietā. Līdz ar to top skaidrs, ka šajā gadījumā procesa dalībnieki ir visos līmeņos iesaistītie, sākot no indivīda līdz pat valstij kopumā, bet nozīmīgāku un komplicētāku procesu ietver to lomu un atbildību apzināšana, kas tieši izriet no dalībnieku interesēm, kompetencēm un pozīcijām noteiktā veselumā.

49.attēls. Kopienas sadarbību piramīdas principiāla shēma
(autores izstrādāta shēma)

Balstoties uz izzinātajām procesa dalībnieku interesēm (vajadzībām), kompetencēm un pozīcijām, objektīvi izvērtējams gan kopējo interešu loks, gan spēja plānoto īstenot. Tādēļ sadarbības plānošanas procesā ir skaidru nodomu orientētas – izzināt, vai adresēt informāciju. Atkarībā no plānošanas stadijas sadarbība ir augšup vai lejupvērsta. Augšupvērsta, kad apzinot indivīdu intereses, tās sistematizējam un, definējot vērtības nonākam pie kopējiem mērķiem. Lejupvērsta, kad kopējie, padziļināti izprastie mērķi, dalot atbildības, atgriežas

sabiedrības īstenošanai tam atbilstošajā līmenī (49.attēls). Saprotot sadarbības mērķi, arī rodam sadarbības partnerus un atbilstošas sadarbības formas.

Neatkarīgi no teritorijas mēroga – vieta, ciems, pagasts, novads, reģions vai valsts – sabiedrība veido noteiktu kopienu, un jo skaitliski mazāka tā ir, jo nozīmīgāka ir tās racionāla, efektīva darbība. Kā zināms, Latvijas valstī kopumā demogrāfiskā situācija ir nelabvēlīga, bet lauku pašvaldībās un kultūrvēsturiski nozīmīgās vietās, jo sevišķi. Tas būtiski mazina to ekonomiskās konkurētspējas iespējas, tādējādi arī ierobežo attīstību. Tādēļ arī sadarbību plānošana ir tik būtiska kopradei, bez kuras objektīvu attīstības redzējumu definēt ir neiespējami, bet vēl jo bezcerīgāka ir tādu mērķu īstenošana, kas neatbilsts cilvēkresursu interesēm (vajadzībām), jo īpaši to spējām (talantiem, kompetencēm).

Iekšējo un ārējo interešu (vajadzību), cilvēkresursu apzināšana un novērtēšana. Partnerība, koprade, saskaņota darbība teorētiskajā un praktiskajā darbībā.

Sadarbības kopienas iekšienē. Situācijas izpētes stadijā vispirms jau jānoskaidro kas ir attīstības procesa dalībnieki (aktīvie, pasīvie), tiešie un netiešie interesenti, attīstības īstenoņi. No dalībnieku dažādajiem psiholoģiskajiem tipiem un pozīcijām arī izriet, ka sadarbības formai jābūt gan informatīvai, gan iesaistošai, cilvēcīgai un liberālai, bet pavisam noteikti tā nevar būt formāla. Esot formāla, tā zaudē sadarbības būtību, ko raksturo savstarpēji labvēlīga, integrējoša, abpusēji vienlīdzīga un līdzsvarota lietderība.

Indivīds: Dundagas kultūrvēsturiskā centra iedzīvotājs, lietotājs (unikāls, viens no viena vai vairākiem veselumiem). Indivīds ir sadarbības partneris, kas definē konkrētas vajadzības, intereses, kas tieši izriet no indivīda pozīcijām kādā veselumā. Tas ne vien atklāj tiešas vajadzības, bet arī nes kādas noteiktas zināšanas un dotības, kas raksturo iespējamo atbildību, ko indivīds spēj uzņemties, kādas rīcības īsteno. Indivīdi veido sadarbību piramīdas pamatu un šajā līmenī vissadrumstalotāko kopienu. Plānošanas procesā pasīvās sabiedrības daļas indivīds ir no kopējo mērķu īstenošanas visattālinātākajā (patērētāja) pozīcijā, jo nereti ir pilnībā neatklāts vai tikai daļēji izprasts, ar neatklātu piederību, pozīciju un lomu kādā grupā un kopienā kopumā. Līdz ar to arī neizmanto kā attīstību virzošs resurss.

Grupa: Dundagas ciema iedzīvotāji un lietotāji apvienoti pēc piederības: sociālās grupas, biedrības un nodibinājumi, uzņēmēji, institūcijas, formālas un neformālas organizācijas (līdzīgo interešu paudēji un darba komanda kāda konkrēta kopienas izvirzītā kolektīvā mērķa īstenošanai - sadarbību piramīdas apvienotie lauki. Šajā gadījumā svarīgi apzināt jau esošo grupu intereses un kompetences, veicināt sadarbības starp tām, kā arī apzināt potenciālās grupas, kuru izveide veicināma. Katra grupa gūst tiešu informāciju no to veidojošajiem indivīdiem, bet šo informāciju apkopojot, definējami kopējie noteiktas sabiedrības daļas mērķi virzīšanai uz kopienas kopējiem.

Kopiena: Dundagas Kultūrvēsturiskā centra iedzīvotāji un lietotāju veidotā kopiena (grupu un indivīdu veidota, vietai piesaistīta sabiedrība). Apvienotās grupas, indivīdi ar kopējo attīstības redzējumu, iekšējām kompetencēm veido veselumu - piramīdu kopumā, kuras virsotnē ir definētie kolektīvie mērķi, vietas attīstības redzējums. To caurstrāvo kolektīvā vērtību sistēma, kas ietver noteiktus principus un pieejas plānošanā un atbildību dalījumu mērķu īstenošanai. Pēc pabeigtas augšupvērstās sadarbību plānošanas stadijas - kopējo mērķu definēšanas, daļa no tiem būs jau skaidri orientējama kādas grupas īstenošanai, daļa, dalīti uz vairākām, bet daļa uz potenciālajām grupām. Aktīvāko sabiedrības grupu nozīmīgā loma slēpjas arī iespējā piesaistīt plašāku sabiedrības daļu, nereti spējot atsevišķu ekspertu idejas vienkāršot, saturiski pietuvināt neprofesionālai sapratnei. Būtiski šo iezīmi izprast un izmantot, rodot mērķu īstenošanai atbilstošos adresātus.

Vajadzību un darāmo darbu ir daudz, tādēļ tie jāapzina, jāsastrukturē un jāsadala atbildības, lai process kļūtu plānveidīgs, rezultatīvs, virzienorientēts un pārredzams. Plānošanas procesā konstatētās nepilnības kopienas pašpietiekamībai, kultūrvēsturiskā centra pašnodrošinājuma vājās iespējas pašreizējos apstākļos ir pašsaprotama situācija, ar kuru jārēķinās. Tomēr veiksmīgas plānošanas rezultātā, vajadzību īstenošanu, jācenšas realizēt kopienas iekšienē, prioritāri sadarbojoties ar vistiešāk pietuvināto kopienu ciema, pagasta un novada mērogā. Tādā pat mērā jārēķinās ar ārējām ietekmēm, bet vēl jo vairāk jāapzina un jāizmanto iespējas, ko var īstenot caur ārēju sadarbību veidošanu, progresīvākai attīstībai. Šie aspekti skaidri raksturo, kādēļ sadarbību plānošana tikai kopienas iekšienē ir saimnieciska, bet ne pietiekami racionāla un stratēģiska.

Ārējā sadarbība: Institucionālā un organizāciju sadarbība pieredzes apmaiņai un ideju attīstībai vietējā pagasta, novada, reģionālā, valstiskā un starptautiskā līmenī. Ārējā sadarbība vēl jo vairāk ir mērķorientēta ar konkrētiem partneriem, atbilstošām sadarbības formām. Tā būs noteiktu funkciju veicēju - institūciju sadarbība, tematisko organizāciju sadarbība, līdzīgo piemēru pieredzes apmaiņa. *Dundagas pagasta mērogā* tā var veidoties kā ciemu kopienu sadarbību tīkls, bet novada mērogā tas jau nozīmē divu kultūru, dzīvesveidu, produktu un pakalpojumu savstarpēju apmaiņu, pašnodrošinājuma attīstības novada iekšienē veicināšanu. *Reģiona līmenī* raksturīgākas sadarbības varētu būt pieredzes apmaiņas, kultūrvēsturisko un ekonomisko tīklu nolūkos, no dažādiem aspektiem līdzīgo apstākļu un interešu viedokļa. Bet arī šāda rakstura sadarbībām nav jāaprobežojas tikai reģiona līmenī, bet, uzsākot šādas sadarbības, visticamāk būs tas piemērotākais mērogs. Valstiskā un starptautiskā mērogā sadarbību veidošanā nozīmīgu lomu spēlē vietas tēls, spēja to prezentēt. Konkurences apstākļi ir jo lielāki, sadarbības partneru iespējas plašākas, bet intereses ļoti konkrētas. Līdz ar to, autore uzskata, ka Dundagas ciema saimniecisko struktūru attīstībai sākotnēji galvenās

sadarbības plānojamas un attīstāmas vietējā un reģionālā līmenī, bet ekonomiskās diversifikācijas, tūrisma un rekreācijas sadarbības visos līmeņos.

Dundagas novada ģeogrāfiskais novietojums raksturo pieejamo nozīmīgo sadarbības telpu vietēja, nacionāla un starptautiska līmeņa dažādu institūciju, organizāciju u.c. ietvaros. Tādēļ jāatzīmē arī vairākas ieteicamās sadarbības plānošanas un plānu īstenošanas procesā. Piemēram, tādas, kā speciālistu piesaiste noteiktu problēmjautājumu risinājumiem, starpnozaru sadarbības, tematiskā laukā iekļaujošās, savstarpēji papildinošās sadarbības.

6.2. Priekšlikumi vietas telpiskajai plānošanai

Dundagas novada kultūrvēsturē rodama nozīmīga spēcīgas saimnieciskās sistēmas un sabiedrības pašorganizēšanās spējas priekšvēsture. Mūsdienu apstākļi lielā mērā veicinājuši pārrāvumu apvidus saimniecisko tradīciju pēctecībā, kas ir zīmīga ar Dundagas muižas saimnieciskās struktūras izveidi seno ciemu centros, to pāraugšanu pirmās Latvijas brīvvalsts ciemos, kas pēc 1945. gada kļuva par kolhozu centriem, kas pašlaik noteikti kā teritoriālie ciemi adresācijai. Teritoriāli plašais, ar tendenci uz monocentriskumu, bet vienlaikus arī izklaidus ar zemu iedzīvotāju blīvumu apdzīvotais novads ir daudzveidīgs gan pēc dabas un kultūras mantojuma, attiecīgi arī sabiedrības īpašībām, gan tā ekonomiskās attīstības iespējās. Pamatojoties uz šīm iezīmēm un vietas izpētes rezultātiem, par vadmotīvu telpiskās plānošanas priekšlikumiem kļuva principi – no vietas uz apvidu, no indivīda uz sabiedrību, no sadrumstalotas, izklaidētas vides un sabiedrības uz apvienotu un attīstītu skaidru struktūru veidotu vienotu veselumu, kā pamatu vispārējai attīstībai.

Dabas vide un kultūrvēsturiskais mantojums - kultūrvides īpašības, resursi un to kvalitātes ilgtspējībai. Ciema kultūrvēsturiskais centrs fiziskās teritorijas mēroga ziņā ir neliels, bet piesātināts ar nozīmīgām dzīvesvides kvalitātēm. Kā vēsturiskā Dundagas muižas saimnieciskās struktūras centra, Dundagas pilsmuižas kompleksa mantojumam, tam piemīt kultūrvēsturiskas urbānās vides īpašības, ar spēcīgu dabas vides klātbūtni, ciešu mentālo saikni ar pietuvinātajām lauksaimniecības zemēm, dārziem, laukiem, mežiem un ūdeņiem. Tādēļ nozīmīgs darbs veicams gan vietas vides ekoloģisko, gan estētisko un funkcionālo jautājumu sakārtošanā un pilnveidošanā. Ciema centra telpā dabas vides resursi un kultūras mantojuma kā resursu loma raksturīga ar estētisko, ekonomisko un inducētās ietekmes izmantojamību. Tie sniedz iespējas kvalitatīvas dzīvesvides ar augstu pievienoto vērtību pieejamībai, izziņas un atpūtas tūrisma attīstībai, saistoša tēla veidošanai investoriem un radošajām industrijām.

Izstrādātā projekta rezultātā noteiktais ciema kultūrvēsturiskais centrs ir vēsturiskas vides ansamblis ar noteiktu struktūru un robežām, bet pilnvērtīgai vietas attīstībai ir skaidra

nepieciešamība veidot sasaistes ar elementiem, kas arī ir kultūrvēsturiski nozīmīgi, bet netilpst ciema centra apbūves struktūras iekšienē. Tie ir kā sasaistes un atbalsta punkti ārpus centra robežām, tādēļ turpmākajā kultūrvides kartēšanas darbā ir būtiski tos apzināt. Šajā gadījumā atkal jāvērs uz uzmanību uz vēsturisko muižas saimniecisko struktūru - pusmuižām, mācītājmuižu, kā arī citiem kultūrvēsturiski nozīmīgiem centriem un elementiem, to veidotiem kompleksiem, ar mērķi saimnieciskās un kultūras dzīves aktivitātes primāri orientēt šajos centros un ap tiem. Šāda tīkla vai struktūras izveide, ceļ vietas nozīmību, paplašina mērogu gan Dundagas ciema centram, gan neļauj nonākt aizmirstībā attālākiem centriem.

Tā kā dabas un kultūrvēsturiskā mantojuma apsaimniekošana un attīstības plānošana ir neskaitāmu specifisku un komplicētu jautājumu komplekss, kā pašsaprotama jāapzinās atbilstošu speciālistu piesaiste – vides ekoloģisko, urbānās vides telpisko un estētisko jautājumu izpētēm, risinājumu un nosacījumu sagatavošanai. Rūpējoties par harmoniskas un sabiedrībai patīkamas vides pieejamību, svarīgi ievērot līdzsvarotību, vienlīdzīgi kopt un kompleksi attīstīt visu teritoriju, mēreni, pārdomāti un apdomīgi iesaucoties vēsturiskajā vidē. Lai cik vilinoši ir no struktūrfondiem piesaistāmie finansējumi, pārsteidzīga vietu atjaunošana nereti tām nodara lielāku kaitējumu, kā ieguvumu. Taupot laiku un finansējumu, atteikušies no rūpīgām izpētēm, cenšoties ar nelielu finansējumu īstenot jebkādu rekonstrukciju, nevis tikai daļu no kvalitatīvas atjaunošanas darbiem, mantojuma kvalitātes neapdomīgi zaudējam.

Sabiedrība. Kā viens no galvenajiem uzdevumiem telpiskās attīstības plānošanā, pašsaprotams ir sabiedrības vajadzību, spēju un kompetenču apzināšana, atbilstošu dzīves un saimnieciskās darbības apstākļu veidošana, racionāla un cilvēcīga cilvēkresursu pārvaldība, kontekstā ar vietas identitāti. Dundagas novada apdzīvojuma blīvums un aktivitāšu centri vēsturiski ilgstoši bijuši nemainīgi, bet pēdējo 120 gadu laikā proporcijas ir krietni mainījušās. Pašlaik Dundagas un Kolkas ciemos dzīvo apmēram sešas reizes vairāk cilvēku kā Dundagas muižas pastāvēšanas laikā, bet piekrastes un vidienes ciemos attiecīgi sešas līdz astoņas reizes mazāk. Situācija atbilstoši vispārējām tendencēm ir ar tieksmi uz monocentriskumu, tādēļ būtiski izvērtēt tās pozitīvās un negatīvās ietekmes, lai racionāli izmantotu esošo situāciju un konstatētu vai un kādā mērā situāciju nepieciešams mainīt. Dundagas ciema kultūrvēsturiskais centrs galvenokārt atvēlēts sabiedriska rakstura funkcijām, īpašumu struktūrai galvenokārt esot dalītai starp pašvaldību, valsti, juridiskām un fiziskām personām. Līdz ar to redzams skaidrs apliecinājums tam, kādā mērā ciema centrs ir visa ciema, pagasta un novada iedzīvotāju interesēs ietilpstošs. Esot par galveno novada sabiedrisko pakalpojumu piedāvātāju ir tieši atkarīgs no mijiedarbībām visā apvidū un tā sabiedrības atbildības sajūtas pret vietu, kopējās sociālekonomiskās labklājības.

Tā kā novadā kopumā un arī tā ciemos dzīvojošo un strādājošo cilvēkresursu apjoms ir neliels un sezonāli mainīgs, ļoti svarīga ir to racionāla darbība. Tādēļ nozīmīga ir vispirms jau vietējo iedzīvotāju apzināšana katra ciema iekšienē, sākot no katra indivīda līdz kopienai, to veidojošām grupām. Šeit arī meklējams gan Dundagas ciema, gan pārējo novada ciemu attīstības redzējums, ko raksturo vietu sniegto resursu un kopienu specializāciju apvienojums. Lai arī novada iedzīvotāji kopumā raksturojami kā ekonomiski aktīvi, daudzveidīgo kultūru un tradīcijas attīstoši, cilvēkresursu apjoms ir neliels, tādējādi attīstību kavējošs. Daudz niansētāka uzmanība jāvelta iedzīvotāju vajadzību izziņai, sadarbību attīstībai ciemu un novada iekšienē, savstarpēji starp pagastiem un ārējās sadarbības paplašināšanai, esošo sadarbību pilnveidošanai.

Ekonomika. Vietas kultūrvēsturē rodamais saimnieciskās sistēmas mantojums uzskatāmā veidā ataino ekonomisko aktivitāšu decentralizāciju, teritoriāli vispārēju saimniecisko aktivitāti. Mūsdienu apstākļos, tas nozīmē, ka Dundagas ciema centra ekonomiskajai attīstībai jānorit pēc līdzīgiem principiem kā pilsētu un lauku līdzsvarotai attīstībai - ar vienlīdzīgu produktu un pakalpojumu apmaiņas procesu. Zema iedzīvotāju blīvuma un ekonomiskās diversifikācijas trūkuma apstākļos, novadam būtiska nozīme ir kvalitatīvas izglītības pieejamībai un sadarbības tīkliem, bet novada kultūrvēsture izmantojama arī tēla veidošanai, tā piesaistot ne vien tūristu uzmanību, bet arī investorus un radošajās industrijas, saprotams arī pie nosacījuma, ka ir pieejama sakārtota infrastruktūra. Dundagas ciema centra vēsturiskajā vidē jau veiksmīgi aizsākta dažāda rakstura funkciju adaptācija, tomēr vēl joprojām fokusējoties uz pamatpakalpojumu klāstu, tradicionālām iespējām. Lai mazinātu nelielā cilvēkresursu apjoma negatīvo ietekmi uz ekonomiku, jāvērs uzmanība uz tehnoloģiju attīstību, videi draudzīgu ražošanu un radošo industriju attīstību. Šajā situācijā būtisku pienesumu var sniegt pieredzes apmaiņa institūciju, organizāciju, uzņēmēju starpā, primāri attīstot veiksmīgu sadarbību novada iekšienē.

Pārvaldība. Samērā daudzpusīgie secinājumiem par plānošanas vidi un apstākļiem, autorei sniedzis Dundagas novada pašvaldībā aizvadītais studiju prakses periods un sadarbība ar pašvaldības attīstības plānošanas nodaļas pārstāvjiem Dundagas ciema valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu individuālo aizsargjoslu (aizsardzības zonu) projekta izstrādes laikā. Sadarbību procesā aizvadītās sarunas, intervijas, pašvaldības plānošanas dokumentu izvērtējums liecina par dažādu pētījumu izstrādes nepieciešamību - rūpīgu novada ciemu vides un sabiedrības izpēti un analīzi, atbilstoši katra ciema specifikai, kā arī rast aptuveno provizorisko esošās situācijas provocēto notikumu iespējamo attīstību. Tas nozīmē, ka turpmāko plānošanas procesu ieteicams virzīt caur vietu plānošanu un sadarbību attīstību, tādā veidā nonākot pie katras vietas attīstības redzējuma, bet tos apvienojot, pie novada attīstības

redzējuma ar spēcīgām sadarbības saitēm vispirms jau novada iekšienē. Tādējādi būs sekmēta gan mantojuma saglabāšana, gan virzīta uz vietu vērtībām un identitāti balstīta vietu un novada turpmākā attīstība.

Galvenie ieteikumi plānošanas darba uzlabošanai institūcijas ietvaros saistāmi ar plānveidīgās darbības nodalīšanu no ikdienas pienākumiem. Administratīvā darba apjoms nedrīkst aizēnot plānošanas procesu, provocēt ārpakalpojumu nepieciešamību plānojumu izstrādei – atbildīgo personu skaitam ir jāatbilst veicamo pienākumu apjomam kvalitatīvā izpildījumā. Apstākļi ir sarežģīti un no finansiālā viedokļa grūti risināmi tomēr ļoti ieteicams izveidot attīstības un plānošanas nodaļas plānošanas un administratīvā darba apakšnodaļas, ar nelielām darba grupām, kurām iespēju robežās piesaistāmi konsultanti - dažādu jomu speciālisti, bet abām apakšnodaļām strādājot integrēti. Arī pašreizējā sadarbība pašvaldības struktūrvienību darbinieku starpā, savstarpējas konsultācijas un biežās diskusijas, kā arī informatīvās sanāksmes vērtējamas pozitīvi un ir nozīmīgs faktors darba kvalitātes nodrošināšanā, bet pašreizējo reglamentējošo tiesību normu radītajos apstākļos, plānošanas darbu īstenot kvalitatīvi ir sarežģīti. Dundagas ciema kultūrvēsturiski nozīmīgā vieta – ciema kultūrvēsturiskais centrs, kā vienots veselums ir novada centrālā, bet tikai viena no vietām ar noteiktu lomu kopējā novada attīstībā. Tādēļ Dundagas novada, tā kultūrvides sociālā un ekonomiskā attīstība ir tieši izrietoša no tā, kādā mērā sekmēta, būs katra novada ciema un vietu izpēte un rezultātu izmantošana turpmākajā attīstības plānošanas procesā. Bet būtiski atzīmēt arī to, ka novada centrs ir tā sirds un no tā, kādā kvalitātē tā funkcionē, atkarīga visa novada emocionālā un praktiskā labklājība.

6.3. Vispārīgi ieteikumi kultūrvēsturiski nozīmīgu vietu plānošanas procesam

Kultūrvēsturiski nozīmīgu vietu daudzpusējā nozīme, lomas un ietekmes, skaidri apliecina šo vietu attīstības plānošanas nepieciešamību, un plānotā attīstības redzējuma integrāciju novada telpiskās attīstības plānošanas dokumentos. Tādēļ plānošanas procesā skaidri jāizprot šo vietu un to glabāto vērtību misija, jāprot izvirzīt mērķus, definēt uzdevumus un rīcības to sasniegšanai. Plānošanas procesā katra no šīm pozīcijām ir piesaistīta noteiktam laikam, izvirzot uzstādījumus īstenošanai tūlītēji, vidējā termiņā vai ilgtermiņā. No šodienas skatu punkta jo tālākā pagātnē atskatāmies, jo plašāku pēctecību, notikumu cēloņu un seku likumsakarības rodam, bet jo tālākā nākotnē raugāmies, jo plašāka un nenoteiktāka ir iespējamo notikumu attīstība. Līdz ar to, tuvākās nākotnes darbības jābalsta uz rūpīgu pašreizējās situācijas izziņas un izvērtējuma rezultātiem, bet tālākās nākotnes ieceres plānojamas, analizējot un izprotot vispārējās tendences, iespējas un draudus – ārējos faktoros, izvērtējot savu iespējamo lomu tajos, un ar skaidrām prioritātēm.

Taktisko risinājumu meklējumi: vietu un kopienu izziņa, izvērtējums, vides un apstākļu sakārtošana kvalitatīvai, ētiskai un dinamiskai saimnieciskajai darbībai un izaugsmei. Pamatvirzieni tuvākās nākotnes darbībām galvenokārt saistāmi ar kopējo vajadzību un iespēju precizēšanu, par plānošanas objektu ņemot vietas, to kultūrvēsturisko īpašību, resursu un sabiedrības interešu un spēju apzināšanu, kopējo redzējumu rodot apvienotajā veselumā. Paralēlais darbs saistāms ar plānveidīgu vides ekoloģisko, estētisko un kultūrvēsturiski nozīmīgo kvalitāšu atjaunošanu, pilnveidošanu, apsaimniekošanas principu noteikšanu - kopšanu, uzturēšanu un racionālu, ilgtspējīgu izmantošanu, kā arī iekšējo sadarbības tīklu stiprināšanu un pilnveidošanu. Kvalitatīva dzīvesvide, daudzveidīgu saimniecisko darbību veicinoši apstākļi, kultūrvēsturiskā mantojuma pieejamība un izpratne, veicina gan iedzīvotāju patības, pašlepnuma apzināšanos, gan interesi pašorganizēties, būt ekonomiski aktīviem.

Vidēja termiņa uzstādījumi: uz vietu specializācijas un kapacitātes bāzes izstrādāta darbības plāna īstenošana, ārējo sadarbības tīklu stiprināšana un paplašināšana. Pēc kvalitatīva – plānveidīga un neformāla pirmā plānošanas posma īstenošanas, jābūt skaidrām teritoriju, ciemu un vietu specializācijām, iekšējiem sadarbību tīkliem, definētiem mērķiem, uzdevumiem un rīcībām to sasniegšanai. Apzinoties un racionāli izmantojot iekšējos resursus, jāpilnveido ārējo sadarbības tīkls. Jābūt izstrādātai skaidrai veicamo uzdevumu un rīcību programmai iekšējās stabilitātes un dinamiskas attīstības nodrošināšanai, ciešā saistībā ar vietu identitāti, specializācijām.

Ilgtermiņa uzstādījumi: Vispārējo tendenču izpratne, skaidra attīstības virziena un prioritāšu noteikšana. Ilgtermiņa mērķu noteikšana, jāapzinās kā analītisks process, nevis darāmo darbu vai ieceru apkopošana. Problēmu analīzes ceļā konstatēto attīstību ierobežojošo problēmu sakārtošanu un to cēloņu novēršanu prioritāri virzīt kā vidēja termiņa mērķus, ilgtermiņā izvirzot augstākus, drosmīgākus sasniegumus attīstībai. Caur nākotnes prognožu izpēti, tendencēm draudiem un iespējām, apzināties savu iespējamo lomu kopējā struktūrā. Ilgtermiņa uzstādījumu īstenošana mērķtiecīgi iekļaujama gan plānveidīgajā, gan ikdienas darbā, kā risinājumu vadmotīvs.

SECINĀJUMI

Izstrādātais maģistra darbs ļāva autorei izdarīt daudzus secinājumus, kuri zemāk nav izteikti pēc to nozīmīguma vai attiecībā uz piedāvātās pieejas izklāstu, bet gan tieši izrietoši no darba saturiskā apjoma:

Kultūrvēsturiski nozīmīgu vietu telpiskā plānošana. Teorētiskais pamatojums un politikas plānošanas dokumenti

- Kultūras daudzveidība cilvēkam ir tikpat būtiska kā bioloģiskā daudzveidība dabai. Tās avots ir vietu unikālās iezīmes, ko nes kultūras un dabas mantojums – tautas garīgie un materiālie resursi - bioloģiskās daudzveidības (ekosistēmu) un kultūru daudzveidības pastāvēšanas pamats, kas laikā un telpā ir savstarpēji viens no otra izrietoši.
- Kultūras daudzveidības un vietu identitātes izcelsme saistāma ar ģeogrāfiskās vides ietekmi kāda apvidus sabiedrības dominējošā domāšanas veida attīstībā, kas ir kultūras attīstības virziena un identitātes noteicējs.
- Cilvēka un dabas mijiedarbībā, cikliski vienam vai otram gūstot pārsvaru, veidojas vietas identitātes saknes un norit vietu kultūrvides attīstība, un sekmīgāko mijiedarbību rezultātā gūstam vairumu kultūrvēsturiski nozīmīgo vietu.
- Vietu identitāti balsta vietas vērtības, vērtību apzināšanās rada piederības sajūtu vietai un kopienai, vērtību izpratne - spēju pieņemt objektīvus lēmumus ikdienā un ilgtermiņā.
- Kultūras mantojuma sociālo un ekonomisko nozīmi izsaka sociālās atjaunotnes koncepcija, kas ietver kultūras un dabas mantojuma saglabāšanu un pētniecību, ar mērķi izmantot mantojuma galvenās īpašības, un tās ir: laika dimensijas atspoguļojums vidē, vērtību spēja vienot sabiedrību un uzturēt sabiedrības atmiņu. Mantojums sniedz iespējas radīt pievilcīgu vidi radošajām industrijām, investoriem un tūrisma attīstībai.
- Aizsardzības statusu piešķiršana kultūrvēsturiski nozīmīgiem objektiem un teritorijām, rasta kā pieeja sabiedrības interešu pārstāvniecībai, ar mērķi nodrošināt šo vērtību saprātīgu izmantošanu attīstības procesos, bet telpiskās attīstības plānošana un kultūras un dabas mantojuma aizsardzība vēl joprojām ir ceļā uz savstarpēju integritāti.
- Kultūrvēsturiski nozīmīgu vietu telpiskajai plānošanai labvēlīgus apstākļus arvien vairāk rada attīstošās pārmaiņas kultūras mantojuma aizsardzības pieejā – no pieminekļu aizsardzības uz vietu aizsardzību, kā arī nozarē pastāvošie izaicinājumi jaunai paradigmai.
- Pilnīgāku izpratni par kultūras un dabas mantojuma nozīmību un skaidrāku ideoloģiju tā apsaimniekošanā un attīstībā kopumā raksturo starptautiski ratificēto politikas plānošanas dokumentu saturs. Salīdzinoši ikdienišķāku redzējumu, līdzīgi orientētu, bet ar stratēģiska redzējuma trūkumu pauž pašmāju politikas plānošanas dokumentu saturs.

- Dundagas novada teritorijas attīstības plānošanas dokumentu satura tipiska iezīme ir detalizēta problēmu analīze, atbildīga pieeja, attīstībai būtisku jautājumu izcelšana. Vienlaikus tie vairāk orientēti uz problēmu, nevis to cēloņu novēršanu, minimālu ārējo faktoru analīzi, neizvirzot pietiekami stratēģiskus un drosmīgus mērķus, apzinoties novada vērtības, bet reti vērtības iestrādājot kā resursus un iespējas novada attīstībai.

Dundagas ciema vēsturiskā attīstība un pašreizējās situācija

- Dundagas ciema kultūrvēsture un vēsturiskā attīstība ir nesusi nozīmīgu materiālo un nemateriālo kultūras mantojumu valstiskā, reģionālā un vietējā līmenī.
- Ciema centra vide ir saistoša ar tās kultūrvidi veidojošām komponentēm, bet daudzkārt vairāk ar to kopēji radīto vietas veidolu, kas ir spilgtākā ciema vērtība, kam gan tiešā, gan netiešā veidā piemīt spēja pozitīvi iedarboties uz cilvēku.
- Ciema kultūras mantojums spilgti raksturo vēsturiskās attīstības uzplaukuma periodus. Faktori, kas veicinājuši uzplaukumu vēsturē, veicinās attīstību arī mūsdienās.
- Uzplaukumu periodus galvenais ietekmējošais faktors ir līdzsvarota teritorijas attīstība ar spēcīgu sadarbības un mijiedarbību centru – Dundagas muiža ar pusmuižu tīklu un saimnieciski aktīvi piekrastes ciemi, to savstarpējā produktu un pakalpojumu apmaiņa.
- Dundagas ciemu raksturojoša iezīme ir kultūrvides evolūcijas attīstības „nolasāmība” un spēcīga vēsturiskās dimensijas klātbūtne ciema ainavā, tiešā sabiedrības sasniedzamībā.
- Dabas vides spēcīgā ietekme un vietējās sabiedrības apzināts un neapzināts pastāvīgums, apziņa par vērtībām, vēsturiskās attīstības gaitā veicinājis vērtību pēctecību bez radikālām transformācijām arī būtisku pārmaiņu laikos.
- Mūsdienu situācijā vairāku sociālekonomisku apstākļu ietekmē vietas materiālo vērtību, tradicionālā dzīvesveida un kultūras tradīciju pārmantojamība un attīstība ir daudz apdraudētāka, kā pat nesenā vēsturē.

Pieeja Dundagas ciema kultūrvēsturiskās vides vērtēšanai, vērtību un to saistītā apvidus noteikšanai. Priekšlikumi ar šo pieeju noteiktā apvidus - ciema kultūrvēsturiskā centra telpiskajai plānošanai.

- Izstrādātā pieeja, pēc kuras veikts kultūrvēsturiski nozīmīgas vietas kultūrvides vērtējums, ir devis daudzpusīgu pamatojumu Dundagas ciema kultūrvēsturiskā centra noteikšanā un radījis iespēju izstrādāt vietas kultūrvēsturē balstītus, mūsdienu apstākļiem adaptētus priekšlikumus tā telpiskajai plānošanai, līdz ar to maģistra darba mērķis ir sasniegts.
- Dundagas novada kultūrvēsture un daudzšķautņainā identitāte, kā sabiedrību vienojoša un kopienas atšķiroša iezīme, izmantojama veiksmīgai sadarbībai visos līmeņos, kopējo vērtību definēšanā, plānošanas saturiskā ietvara veidošanā.

- Novada sociālekonomiskā attīstība, spēja piesaistīt ekonomiski aktīvo sabiedrības daļu, radošās industrijas, investorus ir būtiski atkarīga no tā, cik veiksmīga sadarbība Dundagas novada pašvaldībai ir ar kultūras un dabas mantojuma aizsardzības institūcijām – Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekciju un Slīteres Nacionālā parka administrāciju.
- Noteiktais Dundagas ciema kultūrvēsturiskais centrs veido kompleksi apsaimniekojamu, bet ne pašfunkcionējošu teritoriju tā iekšienē, un ar novada kultūrvēsturiski nozīmīgo vietu veidoto tīklu – vēsturisko pusmuižu tīklu un citiem kultūrvēsturiskiem kompleksiem saistāmu teritoriju.
- Pārdomāta, uz rūpīgu vietu izpēti balstīta vietu plānošana Dundagas novada telpiskās attīstības plānošanā ir iespēja, kas jānovērtē un jāizmanto kā augšupvērsta, individuāla plānošanas pieeja.
- Dundagas ciema kultūrvēsturiskā centra attīstība ir tieši saistīta ar Dundagas novada attīstību - analogi vēsturiskajai līdzsvarotajai attīstībai - ciema kultūrvēsturiskā centra simboliskā un funkcionālā nozīme izpaužas novada tēla, sabiedrības atmiņas un piederības sajūtas veidošanā, pakalpojumu pieejamībā un centra mijiedarbībā ar tā ekonomisko (saimniecisko) pamatu veidojošo novadu.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

Publicētie avoti

- Aas, C., Ladkin, A., Fletcher, J. 2005. *Stakeholder collaboration and heritage management*. Annals of Tourism Research, Vol. 32. 21, 30–34.
- Austruma S., Muižarāja I. *Kulturoloģija vidusskolai*. R.: Zvaigzne ABC, 2010.
- Bennett N., Lemelin R. H., Koster R., Budke I., 2012. *A capital assets framework for appraising and building capacity for tourism development in aboriginal protected area gateway communities*. Tourism Management 33 752-766.
- Brastiņš E., 1923. *Latvijas pilskalni*. 1.sējums Kuršu zeme. Rīga, 122 lpp.
- Bunkše E.V., 2007. „*Inīmā bezgalība*”, Apgāds „Norden AB”, Rīga, 160 lpp.
- Choi A.S., Ritchie B.V., Papandrea F., Bennett J., 2010. Economic valuation of cultural heritage sites: A choice modeling approach. *Tourism Management* 31, 213–220.
- Elsorady, D. A., 2012. *Heritage conservation in Rosetta (Rashid): A tool for community improvement and development*. *Cities* 29, 379–388.
- Erdmanis G., 1989. *Kurzemes viduslaiku pilis*. Rīga, Zinātne, 160 lpp
- *Filozofijas vārdnīca*. Redaktori: Rozentāls M., Judins P. Latvijas Valsts izdevniecība: Rīga, 1964., 143. lpp.
- Friedmann, J., 2003. *Why do planning theory?* *Planning Theory*, 2(1), 7-10.
- Graham, B., 2002. *Heritage as knowledge: capital or culture?* *Urban studies*, 39 (5-6), 1003-1017.
- Guščika E., Lazdiņa I., Ušpelis O., Vasks A., 2006. *Latvijas pilskalnu arheoloģiskā izpēte un tās rezultāti*. Latvijas Universitātes Raksti, Nr.695. Zemes un vides zinātnes, 27.-40.lpp.
- Hani, U., Azzadina, I., Pamatang, C., Sianipar, M., Setyagung, E. H., Ishii T., 2012. *Preserving cultural heritage through creative industry: A lesson from Saung Angklung Udjo*. *Procedia Economics and Finance* 4, 193 – 200.
- Healey, P., 1992. *Planning through debate: the communicative turn in planning theory*. *Town planning review*, 63(2), 143.
- Healey, P. (2009). *The pragmatic tradition in planning thought*. *Journal of Planning Education and Research*, 28(3), 277-292.
- Jākobsone J, 2011. *Planning Instruments for Conservation of Cultural Heritage of Kuldīga*. *Architecture & Urban Planning* 5.
- Janelis I. M., 2010. *Latvijas muižu dārzi un parki*. Rīga: Neptūns, 68.-71. lpp.
- Janele I., 1981. *Vecie lauku parki*. Rīga, Zinātne, 17.-19.lpp.

- Kil, N., Stein, T.V., Holland, S.M., Anderson D.H. 2012. *Understanding place meanings in planning and managing the wildland–urban interface*. Landscape and Urban Planning 107. 10, 370– 379.
- *Latvijas vēstures atlants*. Galvenais redaktors: Turlajs J., 1998, Rīga: SIA „Apgāds Jāņa sēta” karšu izdevniecība. 88 lpp.
- Lawson, J., 2001. *Disability as a cultural identity*. International studies in sociology of education, 11(3), 203-222.
- Lynch, K., 1984. *Good city form*. MIT press, 514 lpp.
- Melluma A., Leinerte M., 1992. *Ainava un cilvēks*. Avots, Rīga, 175 lpp.
- Melluma A., 2012. Latvijas ainavu vēsturiskie konteksti un attīstības ceļi. Latvijas Zinātņu akadēmijas vēstis, 66. sējums 3. numurs.
- Nicholas, L. N., Thapa, B., & Ko, Y. J., 2009. *Residents’ perspectives of a world heritage site: The Pitons Management Area, St.Lucia*. Annals of Tourism Research, 36(3), 390-412.
- Petre, R. 2014. *Socio-Demographic analysis in spatial planning*. Urbanism. Architecture. Constructions/Urbanism. Arhitectura. Constructii, 5(1).
- Provins, A., Pearce, D., Ozdemiroglu, E., Mourato, S., Morse-Jones, S., 2008. *Valuation of the historic environment: The scope for using economic valuation evidence in the appraisal of heritage-related projects*. Progress in Planning 69. 45,131–175.
- *Regeneration through Heritage - Understanding the Development Potential of Historic European Arsenals*, 2007. The SHARP partner organizations, Swindon, UK, 134 lpp.
- Rippon, S., 2004. *Historic landscape analysis: deciphering the countryside*. Council for British Archaeology, York.
- Ruijgrok, E. C. M., 2006. *The three economic values of cultural heritage: a case study in the Netherlands*. Journal of cultural heritage, 7(3), 206-213.
- Sietinsone L., 2006. *Latvijas pilskalnu datubāzes izveide un telpiskā izvietojuma analīze ģeogrāfisko informāciju sistēmu vidē*. Latvijas Universitātes Raksti, Nr.695. Zemes un vides zinātnes, 41.-56.lpp.
- Sirivongs, K., Tsuchiya, T. 2012. *Relationship between local residents' perceptions, attitudes and participation towards national protected areas: A case study of Phou Khao Khouay National Protected Area, Lao PDR*. Forest Policy and Economics 10, 92-98.
- Sluyter, A., 2008. *Neo-Environmental Determinism, Intellectual Damage Control, and Nature*. Society Science. Antipode. Volume 35, 813-817.
- Swensen, G., Jerpesen, G.B. 2008. *Cultural heritage in suburban landscape planning. A case study in Southern Norway*. Landscape and Urban Planning 87. 12, 290 – 298.

- Tuan T. H., Navrud S., 2008. *Capturing the benefits of preserving cultural heritage*. Journal of Cultural Heritage 9, 326 – 337.
- Tyler, N., 2000. *Historic preservation: An introduction to its history principles, and practice*. New York: W.W. Norton and Co.
- Tweed, C., Sutherland, M., 2007. *Built cultural heritage and sustainable urban development*. Landscape and Urban Planning 83, 62–69.
- Van den Broeck, J., 2008. *Strategic Spatial Planning and Strategic Projects*. A transformative practice.
- Van den Broeck, J., 2013. *Balancing Strategic and Institutional Planning: The Search for a Pro-Active Planning Instrument*. disP - The Planning Review, 49(3), 43-47.
- Vecco M., 2010. *A definition of cultural heritage: From the tangible to the intangible*. Journal of Cultural Heritage 11, 321–324.
- Vos, W., Meekes, H., 1999. *Trends in European cultural landscape development: perspectives for a sustainable future*. Landscape and urban planning, 46(1), 3-14.
- Zālītis FR., 1937. *Latvijas vēsture*. Valtera un Rapas apgāds, Rīga, 405 lpp.
- Zvejnieks A., 2003. *Sociālās attīstības modeļi*. Lekciju konspekts, RTU, Rīga.

Nepublicētie avoti / izpētes

- Abaja M., 2011. *Dundagas muižas sociāli ģeogrāfiskās un telpiskās struktūras Kurzemes guberņas laika posmā*. Bakalaura darbs. Latvijas Universitātes Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultātes Ģeogrāfijas nodaļa. Rīga
- Čepanone G., Janelis I. M., 2012. *Dundagas pils parka vēsturiskās attīstības izpēte un ainaviskais novērtējums*. Dundagas novada pašvaldības pasūtīts pētījums. Rīga, 32 lpp
- Dambis J., 2010. *Rīgas centra arhitektoniski telpiskās vides kvalitāte 1995-2010*. Promocijas darba kopsavilkums, Rīga, 39 lpp.
- Dundagas evaņģēliski luteriskās draudzes arhīva materiāli. Dundagas evaņģēliski luteriskās draudzes baznīcas vēsture.
- Orniņa A., Orniņš A., 2012. *Arhitektoniski mākslinieciskā inventarizācija Dzīvojamā māja „Mācītājmuiža”*. Dundaga, Dundagas evaņģēliski luteriskās draudzes pasūtīts pētījums. Kuldīga, 18 lpp.
- Priedītis A., 2007. *Kultūras determinisms*. Rakstu krājums: Spīdolas telpa. Rīga, 68 lpp.
- Pūķis M., 2011. *Kultūras mantojuma sociālā un ekonomiskā loma*. Valsts Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas pasūtīts pētījums, Rīga, 26 lpp.
- Stūre I., 2005. *Kultūras mantojuma aizsardzība un attīstības plānošana*. Promocijas darbs. Latvijas Universitāte, Rīga.

- Thurley, S., 2006. *Anglijas Vēsturisko ēku un pieminekļu komisijas (English Heritage) darbības ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2005-2010*. English Heritage, 12.
- Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija, 2011 - 2013. *Kultūras pieminekļu teritorijas digitālie plāni: Dundagas baznīcas senkapi; Dundagas mācītājmuižas dzīvojamā ēka un parks; Dundagas pilskalns; Dundagas viduslaiku pils; Kalna dārzs - pilskalns; Parks*. Valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu uzskaites dokumentācija.
- Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija. Pieminekļu dokumentācijas centrs, Inv. Nr. 43043-1.
- Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija. Pieminekļu dokumentācijas centra arhīva materiāli: par Dundagas pilskalnu, Kalna dārzu – pilskalnu, Dundagas baznīcas senkapiem, Dundagas viduslaiku pili, Dundagas pili un parku, Dundagas luterāņu baznīcu.

Politikas plānošanas dokumenti un tiesību akti

- *Dundagas pagasta teritorijas plānojums 2004.-2016.gadam*. Saistošie noteikumi Nr. 11, apstiprināti 19.12.2005. Dundagas pagasta padomes sēdē ar lēmumu Nr. 388.

Sk.02.05.2014. Pieejams: <http://www.dundaga.lv/lv/pasvaldiba/planosanas-dokumenti/>

- *Dundagas pagasta teritorijas plānojuma 2004.–2016. gadam grozījumu 1. redakcija*. Ar novada domes 19.12.2013. sēdes lēmumu nr. 319. nodota publiskajai apspriešanai no 27.01.2014. līdz 23.02.2014. Sk.02.05.2014.

Pieejams: <http://www.dundaga.lv/lv/pasvaldiba/planosanas-dokumenti/>

- *Dundagas novada attīstības programma 2014-2020*, projekts

Sk.02.05.2014. Pieejams: <http://www.dundaga.lv/lv/pasvaldiba/planosanas-dokumenti/>

- *Dundagas novada ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2014-2030*, projekts

Sk.02.05.2014. Pieejams: <http://www.dundaga.lv/lv/pasvaldiba/planosanas-dokumenti/>

- *Eiropas ainavu konvencija*. Eiropas Padome, Florence, 2000.
- *Eiropas Padomes vispārējā konvencija par kultūras mantojuma vērtību sabiedrībai*. EP, Faro, 2005. Sk.12.04.2014. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=209674&from=off>
- APSL, 2008. *Attīstības plānošanas sistēmas likums* (08.05.2008). Latvijas Republikas Saeima. Sk. 28.11.2013. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=175748>

- *Ieteikums par vēsturisko pilsētas ainavu ar terminu skaidrojumu*. Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas Ģenerālā konference, 36. Sesija, 2011.

Sk.13.04.2014. Pieejams: <http://www.unesco.lv/lv/dokumenti/ieteikumi-2/ieteikumi-1/>

- *Parīzes deklarācija par mantojumu kā attīstības virzītājspēku*. Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas 17. Ģenerālā Asambleja, Parīze, 2011. Sk.13.04.2014.

Pieejams: <http://www.unesco.lv/lv/dokumenti/deklaracijas-1/deklaracijas/>

- *Kultūrpolitikas pamatnostādņu 2014.-2020.gadam „Radošā Latvija” projekts.* Latvijas Republikas Kultūras ministrija, 2013. Sk. 07.04.2014.

Pieejams: http://www.km.gov.lv/lv/ministrija/radosa_latvija.html

- LIAS, 2010. *Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam „Latvija2030”* (10.06.2010.). Sk. 03.12.2013. Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=3323>
- Likums „Aizsargjoslu likums” (05.02.1997.). Sk.12.08.2013.

Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=42348>

- Likums „Par Eiropas ainavu konvenciju” (29.03.2007.). Sk.10.04.2014.

Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=156001>

- Likums „Par kultūras pieminekļu aizsardzību” (12.02.1992.). Sk.12.08.2013.

Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=72551>

- Likums „Par Eiropas Padomes Vispārējo konvenciju par kultūras mantojuma vērtību sabiedrībai” (02.03.2006.). Sk.10.04.2014. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=130436>
- Likums „Par Konvenciju par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību” (17.02.1997.). Sk. 10.04.2014. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=42381>
- MK noteikumi Nr.392 „Kultūras pieminekļu aizsargjoslas (aizsardzības zonas) noteikšanas metodika” (15.07.2003.). Sk. 03.12.2012. / 07.07.2013.

Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=77333>

- *Nacionālās programmas "Kultūra" apakšprogramma "Kultūras mantojums"* (17.02.2000.). Latvijas Republikas Ministru kabineta sēdes protokola Nr.7 izraksts.
- NAP, 2012. *Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014. – 2020. gadam* (20.12.2012).
- *Simpozija deklarācija.* Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas 17. Ģenerālā Asambleja, Parīze, 2011. Sk.13.04.2014.

Pieejams: <http://www.unesco.lv/lv/dokumenti/deklaracijas-1/deklaracijas/>

- TAPL, 2011. Teritorijas attīstības plānošanas likums (13.10.2011). Latvijas Republikas Saeima. Sk. 28.11.2013. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=238807>
- *UNESCO Konvencija par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību.* Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas Ģenerālā konference, Parīze, 1972. Sk.13.04.2014. Pieejams: <http://www.unesco.lv/lv/dokumenti/konvencijas-2/konvencijas-1/>
- *UNESCO Konvencija par kultūras izpausmju daudzveidības aizsardzību un veicināšanu.* Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas Ģenerālā konference, Parīze, 2005. Sk.13.04.2014.

Pieejams: <http://www.unesco.lv/lv/dokumenti/konvencijas-2/konvencijas-1/>

- *UNESCO Vispārējā deklarācija par kultūras daudzveidību.* Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas Ģenerālā konference, Parīze, 2001. Sk. 13.04.2014.

Pieejams: <http://www.unesco.lv/lv/dokumenti/deklaracijas-1/deklaracijas/>

- *UNESCO Konvencija par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu*. Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas Ģenerālā konference, Parīze, 2003. Sk. 13.04.2014. Pieejams: <http://www.unesco.lv/lv/dokumenti/konvencijas-2/konvencijas-1/>

Interneta resursi

- Akpool - Senu atklātņu, pastkaršu, fotogrāfiju interneta vietne. Sk. 03.08.2013.

Pieejams: <http://www.akpool.de/>

- Anglijas Vēsturisko ēku un pieminekļu komisijas (English Heritage) interneta vietne.

Sk. 10.04.2014. Pieejams: <http://www.english-heritage.org.uk/>

- Apvienoto Nāciju Izglītības, Zinātnes un Kultūras organizācija UNESCO. Latvijas Nacionālās komisijas interneta vietne. Sk. 12.01.2014. Pieejams: <http://www.unesco.lv/lv/>
- Dundagas vēsture. Emuārs WordPress.com vietnē.

Sk. 27.06.2013. / 02.03.2014. Pieejams: <http://dundagasvesture.wordpress.com/>

- Dundagas novada pašvaldības interneta vietne. Sk. 17.03.2013. / 16.07.2013. / 11.02.2014. / 13.05.2014. Pieejams: <http://www.dundaga.lv/>
- Jākobsons E., 2010. Latvijas vēstures mīti - 1. Etnogrāfisko zīmju un svēto rakstu pētījumu publikāciju interneta vietne "Laikmeta zīmes". Sk. 21.03.2014.

Pieejams: <http://www.laikmetazimes.lv/2010/11/08/latvijas-vestures-miti-1/>

- Latvijas Republikas Kultūras ministrijas interneta vietne. Sk. 02.04.2014. / 21.05.2014.

Pieejams: <http://www.km.gov.lv/lv/>

- Latvijas Republikas Tiesību aktu interneta vietne. Sk. 08.05.2013. / 24.07.2013. / 22.11.2013. / 14.03.2014. / 10.05.2014. Pieejams: <http://likumi.lv/>
- LGIA karšu pārliks. Sk. 02.07.2013. Pieejams: <http://kartes.lgia.gov.lv/kartes.html>
- Vēsturisko karšu portāls. Latvijas Nacionālās bibliotēka. Sk. 03.07.2013. / 17.03.2014. Pieejams: <http://kartes.lndb.lv/>
- Latvijas Valsts Okupācijas muzeja digitālais vēstures atlants „Latvija Eiropā.” Sk. 03.11.2013. / 05.03.2014.

Pieejams: <http://okupacijasmuzejs.lv/sites/default/files/Okupacijas%20muzeja%20kartes.pdf>

- Pasaules kultūras mantojuma centra (*World Heritage centre*) interneta vietne.

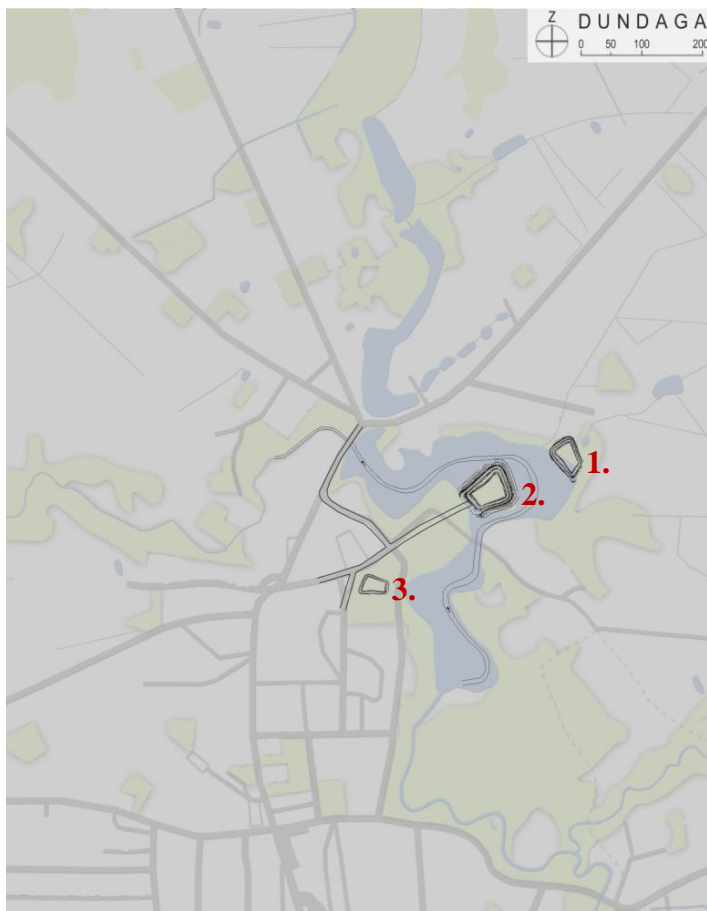
Sk. 28.04.2014. Pieejams: <http://whc.unesco.org/>

- Priedītis A, 2010. Sarkanā Dundaga. Grāmatas manuskripta elektroniskā versija.

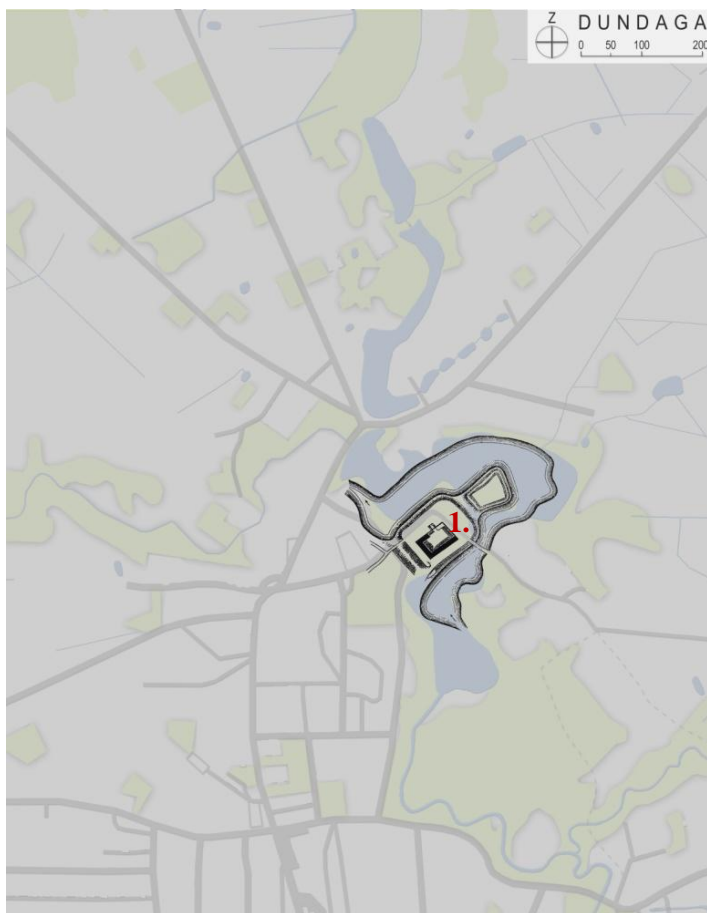
24.03.2014. Pieejams: <http://artursprieditis.lv/books.html>

- Valsts aizsardzības nekustamo īpašumu saraksts. Valsts Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas interneta resurss. Sk. 13.07.2013. Pieejams: <http://www.mantojums.lv>

PIELIKUMS

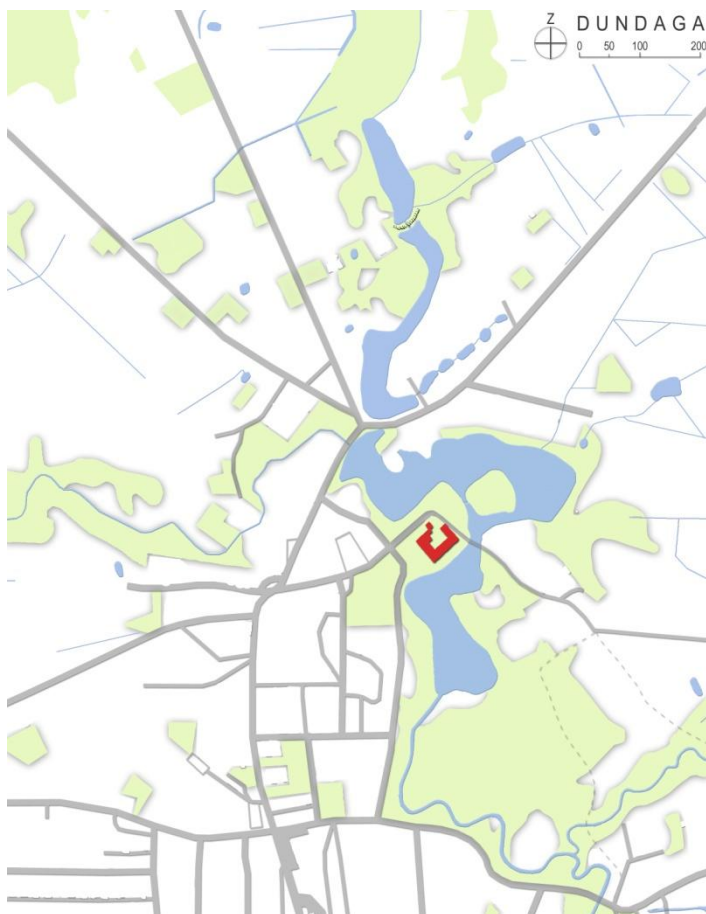
1. pielikums **Dundagas ciema apbūves struktūras attīstība****Pilsnovadu laika mantojums****Lamekins / Vanema / kurši****Teritoriālais iedalījums:** Pilsnovadi, Ciemi, Zemnieku sētas

Ainavā vēl joprojām labi nolasāmi kuršu veidotie pilskalni - ar rokām pārveidotais reljefs, uzbērtās un noraktās terases, stāvās nogāzes, kā arī vēsturiskie, aizsardzības nolūkā izmantotie un pielāgotie ūdens šķēršļi.

1. Dundagas pilskalns**2. Kalna dārzs – pilskalns****3. Dundagas baznīcas senkapi – kuršu ugunskaipi, kuru teritorijā vēlāk uzcelta Dundagas luterāņu baznīca****Krusta kari, Livonija****Rīgas arhibīskapija,****Kurzemes bīskapija**

Laikā, kad baltu cilšu radīto kultūrvidi (12.-14.gs.) sāka ietekmēt vācu ieceļotāju uzspiestā militārā, reliģiskā, saimnieciskā un administratīvā kultūra, turpat blakus kuršu apmetnēm celta **Rīgas domkapitula mūra pils – nocietinājumu pils, produktu glabātuve.**

1. Dundagas viduslaiku pils

1434 – 1559

Kurzemes bīskapija

Pils pamazām no nocietinājumu pils tiek pārbūvēta par Dundagas muižas centru - pilsmuižu.

Muižnieki :

1559 – 1582

Holšteinas Magnuss

1582-1588

Mārtiņš Berzevics

1588 – 1661 muižas struktūras attīstība

Bīlovu dzimta

1711-1920 no nocietinājumu pils par rezidenci

Ostenu – Zakenu dzimta

18. – 19. gadsimts

Laiks, no kura mantota Dundagas ciema vēsturisko vidi veidojošā apbūve un tās veidotā kultūrvēsturiskā centra struktūra.

Dundagas ciema kultūrvēsturisko vidi veidojošā apbūve:

1. Dundagas pils

2. Dundagas luterāņu baznīca

3. Parks

4. Dundagas Jaunpils – vēlāk Tautas nams

5. Muižas centra saimnieciskais komplekss

Ārpus ciema centra valsts nozīmes kultūras piemineklis:

6. Dundagas mācītājmuižas dzīvojamā ēka un parks

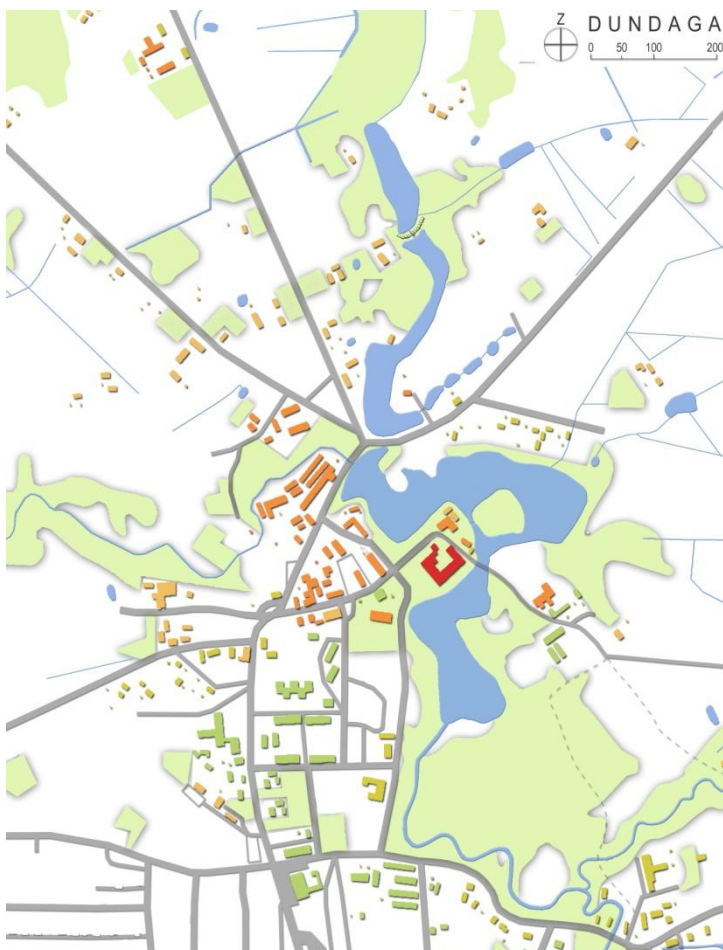
Turpmākās apbūves attīstība 20. gs. sākums

Individuālo saimniecību attīstība kādreizējās muižas saimniecības sistēmas galveno ceļu tuvumā. Parka pārveide – izrādot morālās (simboliskās) pretenzijas pret muižas parka stilu, pielāgojot brīvdabas kultūras pasākumiem, zaudētas vairākas tā autentiskā stila vērtības (liecības).

Turpmākās apbūves attīstība 20. gs. 50tie gadi

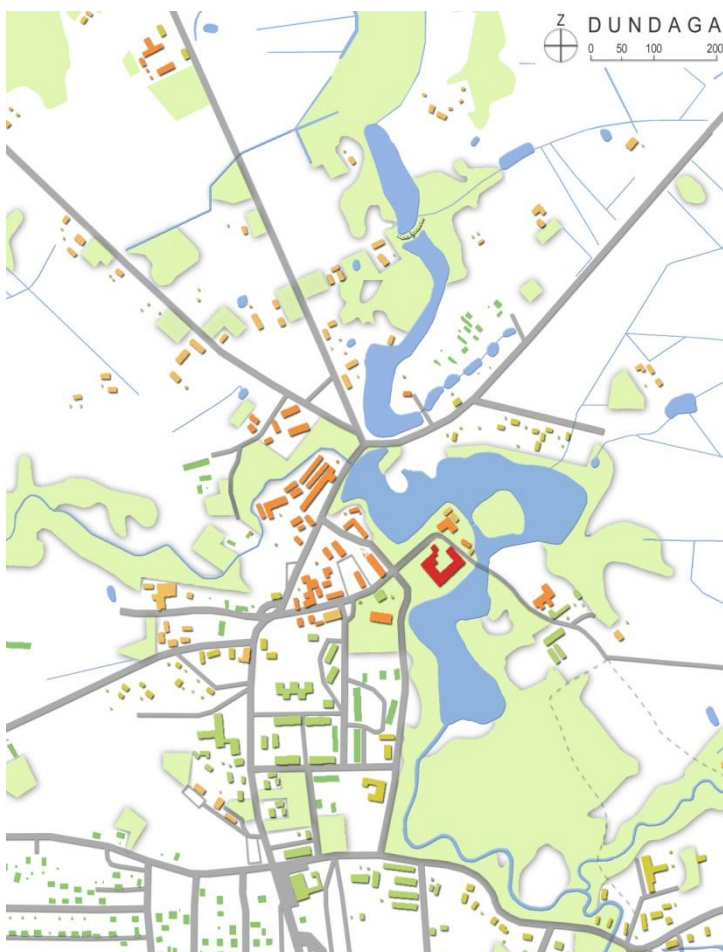
Jaunu funkciju ienākšana esošajā apbūvē, jaunu sabiedrisku ēku celtniecība, nelielas ražotnes, dzīvojamie nami, meliorācijas sistēmas izveide parkā – nākamais tā transformācijas solis.

Turpmākās apbūves attīstība 20. gs. 70tie gadi

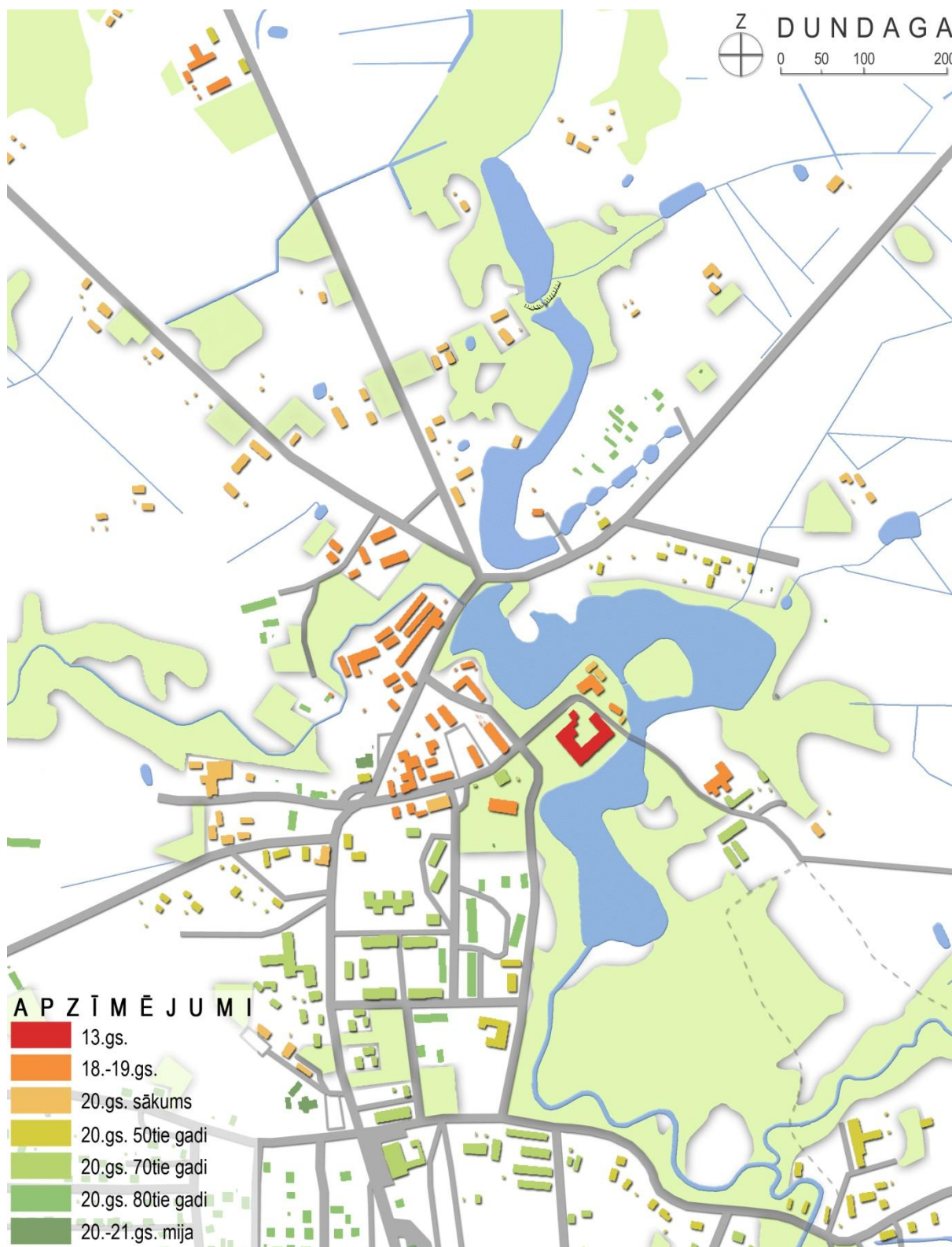
Ciema ainavu būtiskas pārmaiņas ienes jauncelto daudzdzīvokļu namu apbūve.

Papildināta privātmāju un nelielu ražotņu veidotā apbūve.

Turpmākās apbūves attīstība 20. gs. 80tie gadi

Ciema apbūves teritorijas paplašināšanās. Kas pozitīvi – apbūvētas teritorijas netālu, bet ārpus ciema centra, neizjaucot vēsturiskās vides vienoto struktūru, bet arī uzturot dzīvību tiešā tā tuvumā ar privātmāju un mazdārziņu veidotu ciema ainavu.. Salīdzinoši negatīva iezīme - daudzdzīvokļu namu izbūve tiešā vēsturiskā parka tuvumā. Skats uz parku no namiem ar augstu kvalitāti, bet namu arhitektoniskā, stilistiskā un telpiski veidotā kvalitāte zema.

Kopsavilkums

20. gs. / 21.gs. mija ienes minimālas pārmaiņas ciema ainavā, tikai nedaudzas mazstāvu sabiedriskas celtnes, vai to rekonstrukcijas darbi. Parka apsaimniekošana ir tā īpašnieka Latvijas Valsts mežu pārziņā, bet vērtējama kā ekoloģiski un estētiski neatbilstoša.

Informācija par darbu un tā aizstāvēšanu

Ar šo apliecinām, ka maģistra darbs

„Kultūrvēsturiski nozīmīgu vietu telpiskā plānošana. Dundagas ciema piemērs.”

ir sagatavots aizstāvēšanai gala pārbaudījumu komisijā
maģistra grāda un profesionālās kvalifikācijas Telpiskās attīstības plānošanā iegūšanai

Autors: Sabīne Zāgere

Paraksts, datums.....

Zinātniskais vadītājs: Prof. Valdis Segliņš

Paraksts, datums.....

Konsultants:

Msc. vid.zin. un pārv. Gunta Lukstiņa

Paraksts, datums.....

Noslēguma darba saņemšanas reģistrācija:

Darba reģistrācijas Nr.

Nodaļas lietvede

Paraksts, datums

Noslēguma darba aizstāvēšanas rezultāti:

Darbs aizstāvēts studiju gala pārbaudījumu komisijā

.....
gads, datums, mēnesis

un aizstāvēts ar atzīmi

Priekšsēdētājs Paraksts, datums
Vārds, uzvārds

Sekretārs Paraksts, datums